

Født til å eie: en kulturvitenskaplig analyse av odelsjenter fra Aust-Agder og Telemark

Carolina M. Moland

Masteroppgave i kulturvitenskap

Veileder Tove Ingebjørg Fjell

Institutt for kulturstudier og kunsthistorie, seksjon for kulturvitenskap

Universitetet i Bergen

Høsten 2005

Forord

Det er med skrekkblandet fryd jeg leverer inn denne masteroppgava. Etter 19,5 år som elev og student skal jeg ta fatt på et nytt kapittel i livet. Tilværelsen som masterstudent har vært slitsom, samtidig som det har vært spennende og interessant å jobbe med et tema i to år. Nå skal jeg ut i arbeidslivet, men først må jeg takke dem som har stilt opp og hjulpet meg slik at innlevering ble mulig:

- ❖ Først må jeg takke alle de 12 odelsjentene som sa seg villig til å bli intervjuet. Uten dere hadde det ikke blitt ei oppgave.
- ❖ Tove, du har vært en super veileder! Positiv, interessert og god til å stille konstruktive spørsmål om alt fra odelsjenter til elgjakt.
- ❖ Irene og Liv-Torill, det har vært nyttig å bruke dere som kvalifiserte ”fagpersoner” da det kom til odelsjenteproblematikk.
- ❖ Jill og mamma som har lest korrektur og har kommet med konstruktiv kritikk.
- ❖ Aslak, for bilde til forsiden.
- ❖ Eileen, som har holdt ut å høre om nye funn og gamle frustrasjoner i forhold til oppgava.
- ❖ Kathrine, Cilje og Jill som har fristet med koselige kafébesøk og rekreasjon fra lesesalen.
- ❖ Jenter i Skogbruket som har hjulpet meg med å finne informanter til oppgava.
- ❖ Til slutt må jeg takke Hans Ingvar for din tålmodighet og trøstende ord. Det er ikke få *odelsfrustrasjoner* du har måttet lide deg gjennom! Nå gleder jeg meg til å komme heim til deg og Brno!

Til slutt vil jeg ønske deg som leser oppgava en god lesning!

<i>Kapittel 1 Jenter og odelsrett.....</i>	5
Innledning.....	5
Kommunenes beliggenhet.....	6
Problemstilling	6
Tidligere forskning.....	7
Perspektiver.....	11
Leserveiledning	13
<i>Kapittel 2 Metode.....</i>	15
Om valg av den kvalitative metode	15
Eksterne kilder	16
Interne kilder.....	17
Hvordan fikk jeg tak i informantene?.....	19
Kriteriene endres	21
Informantpresentasjon	22
Anonymisering	24
Nærhet og distanse	27
<i>Kapittel 3 Odelsloven historisk og kulturelt .....</i>	30
Hvorfor har odelsloven vært viktig?	30
Åsetesretten	31
Odelsretten gav status.....	32
Fra Harald Hårfagre til 1974.....	33
Odelsloven av 1974.....	35
Odelsjentene blir synlige	36
Er det viktig for jenter med odelslov?.....	38
Beholde eller fjerne odelsloven?	39
<i>Kapittel 4 Utdannelse og jobb, plikt eller frie valg? .....</i>	41
Velge utdannelse med hode eller hjerte?	42
Gård eller jobb, jobb eller gård?	44
Det frie valg og flinke piker.....	48
Heim til slutt	50

<i>Kapittel 5 Jakten på kjærligheten</i>	52
Et felles prosjekt.....	53
Like barn leker best?	55
Odelsjenter og kjønnsrolleforhandlingene	57
Det fleksible kjønn?	59
Kjærligheten er viktigst.....	62
 <i>Kapittel 6 Slekter skal følge slekters gang</i>	63
Slektsgården skal være i slekta	63
Han skal heite Knut	65
Hva om den oppkalte ikke vil?.....	67
Kari Solbakken, fra gården Solbakken.....	69
Barnløs bonde?	71
Odel og kontinuitet.....	75
 <i>Kapittel 7 Hvor unge hedre de gamle fedre som bygde her</i>	76
Bygdeboka- kilde til kunnskap	77
En lang historie gir status.....	79
Fra aktiv bruk til estetisering	81
Barndommens forjettede land	83
Et familieklenodium.....	86
 <i>Kapittel 8 Odelsjenter- produkt av en moderne tid</i>	87
 <i>Litteraturliste</i>	89
<i>Intervjuguide</i>	96
<i>Intervju og samtykke</i>	99
<i>Samtykkeerklæring</i>	100

Kapittel 1

Jenter og odelsrett

Innledning

Å bli født som odelsjente kan sees som både et privilegium og en byrde. På den ene side har odelsjenta en medfødt rett til å eie og forvalte en del av jordkloden vår. På den annen siden har hun et stort ansvar og hun kan til tider oppleve at det ligger flere forventninger til henne og hennes valg, enn for andre jevngamle jenter. Jeg trur neppe at det var noe jeg var klar over da jeg var liten, men heller en redsel for å være annerledes enn alle andre. Mitt første minne om det å være odelsjente er ganske traumatisk. Det stammer fra en biltur med pappa og lillebroren min da jeg var fire, fem år gammel. Først spurte pappa meg om jeg hadde lyst til å være odelsjente, men svaret han fikk var neppe det han forventet, for jeg svarte med et hyl. Det ville jeg i alle fall ikke. Broren min ville heller ikke være odelsgutt og svarte med et enda høyere hyl og krokodilletårer. Det endte med at pappa måtte roe oss ned og forklare at det å ha odel ikke var noe fælt, det betydde bare at vi skulle bo på gården når vi ble voksne. Etter hvert som jeg ble eldre ble jeg stadig påminnet av både familie og andre at jeg hadde best odelsrett til gården hvor vi budde. Jeg ble tidlig ganske klar på at jeg ville overta selv om jeg også til tider har vært usikker. Oppveksten som odelsjente har definitivt preget meg og de valgene jeg har tatt. Det er med denne bakgrunnen at jeg bestemte meg for at jeg ville skrive en masteroppgave som omhandler nettopp odelsjenter.

Formålet med oppgaven er å se nærmere på hvordan en lov med tusen år gamle røtter påvirker unge kvinner i dag. Det finnes om lag 130 – 140 000 odelseiendommer i Norge og med utgangspunkt i dette kan en anta at svært mange norske gutter og jenter er berørt av loven (NOU 2003:26). Jenters odelsrett er et tema som har blitt diskutert og engasjert flere enn bare bondenæringa i årtier. Da odelsloven ble endret i 1974 slik at jenter ble likestilt med gutter, opplevdes det som et sjokk for mange. Spesielt innenfor bondenæringa der tradisjonene talte mot lovendringen, var motstanden stor (Bolstad 1991). Det er 31 år siden loven ble vedtatt, og vi begynner nå å se resultatene av lovendringen. I denne oppgaven vil jeg se nærmere på hvordan odelsjenter fra en kommune i Vest-Telemark og en kommune i Aust-Agder opplever det å ha odelsrett i dag.

Kommunenes beliggenhet

Gårdene har fra gammel tid blitt anlagt der det var ledig jord i tillegg til gunstige naturforhold som tilgang til vann og sol. Dette har ført til at gårdene ofte ligger svært spredt og mange ligger langt vekk fra kommunesenteret eller fra hovedveien til et større sentrum. Både kommunen i Aust-Agder og kommunen i Vest-Telemark har et lavt antall innbyggere. Begge kommunene er innlandskommuner med lite industri og privat næringsliv. De fleste arbeidsplassene finnes innenfor den offentlige tjenesteytingen i form av skole, helse og administrasjon. Jobbmarkedet i kommunen i Vest-Telemark er begrenset i og med at kommunen ligger forholdsvis langt borte fra nærmeste tettsted. Det tar om lag to timer å kjøre fra kommunen i Vest-Telemark til nærmeste by. Også i kommunen i Aust-Agder er det få arbeidsplasser, men det er kort kjøreavstand til flere mellomstore byer der det finnes både sjukehus, høgskole og privat næringsliv. På grunnlag av dette vil jeg omtale kommunen i Aust-Agder for sentral, mens kommunen i Vest-Telemark for usentral¹. Jeg valgte å gjøre min forskning i disse kommunene, fordi det er i dette området bindingene mellom jord og gård har stått aller sterkest (Frimannslund 1970). Det er også i disse områdene og på Østlandet utenfor Oslo og Akershus at det statistisk sett er flest kvinner som overtar odelseiendom i forhold til resten av landet. (Kvendseth 2003).

Problemstilling

I denne oppgava ønsker jeg å se nærmere på hvorfor noen odelsjenter velger å overta og hvorfor noen velger å ikke overta. Det sentrale spørsmålet er: hvilke faktorer har innvirkning på odelsjentes valg om å overta gården eller ikke? Odelsjentene er vokst opp i senmoderniteten i et samfunn der det å kunne velge fritt, anses som en menneskerett. Likevel

---

¹ Et sted blir omtalt som sentralt hvis det har mer enn 50 000 innbyggere eller hvis det ligger innenfor 75 minutters kjøring fra Oslo, Bergen, Stavanger, Kristiansand, Trondheim og Tromsø. Steder som regnes som noe sentrale er steder med mellom 15 000 og 50 000 innbyggere, eller som ligger nærmere enn 60 minutters kjøring fra byer som Arendal, Skien og Porsgrunn. Mindre sentrale steder er steder med mellom 5000 og 15 000 innbyggere eller som ligger 45 minutter eller mindre fra et slikt sted. Steder som regnes som lite sentrale er situert mer enn 45 minutters kjøring fra noe som ligner et tettsted (<http://www.ssb.no/vis/emner/02/01/fob2001/om.html>).

velger mange av odelsjentene å overta gården og på den måten følge en gammel tradisjon. Hva gjør at de velger å overta, har det betydning for noen andre enn dem selv?

Jeg ønsker videre å se nærmere på om odelsjenter velger utdanning fritt eller ikke, og om de ønsker å flytte tilbake til heimkommunen for å overta gården. Er det enklere for odelsjenter fra en kommune i Aust-Agder å få jobb enn for jenter fra en kommune i Vest-Telemark? Hvorfor flytter de tilbake, overtar de eiendommen fordi de ønsker et liv på landet, eller gjør de det fordi de føler seg forpliktet til å overta? Hvis de føler pliktfølelse, hvem føler de denne ovenfor og hvilke utslag gir den seg? I tillegg til dette ønsker jeg å se nærmere på hvordan jentene tenker om kjærligheten. Er gården eller kjærligheten viktigst? Sier de fra seg gården om de finner en partner som ikke er åpen for å flytte til gården?

Tidligere forskning

Forskning på jenter og odelsrett er et forholdsvis nytt tema, av den enkle grunn at odelsrett for kvinner kun har eksistert siden 1974 (tilbakevirkende kraft til 1965). Det er i de seinere årene blitt skrevet flere hovedfagsoppgaver og rapporter om jenter og odelsrett. Flere av rapportene er skrevet i regi av Senter for Bygdeforskning i Trondheim. Dette gjelder blant annet rapporten sosiologen Anna Ølnes publiserte i 1989. I rapporten *Odelsjenter -barrierer og muligheter* tar hun for seg de barrierer og muligheter som odelsjenter opplever. Hun ønsker i denne rapporten å se på hva slags tanker jenter mellom 15 og 20 år, som alle har yngre søsken, tenker i forhold til det å overta en eiendom. Ut fra den kvalitative undersøkelsen presenterer hun 6 ulike bevissthetsnivå i forhold til det å overta eiendom.

1. Bevisst overtaker – tatt et valg på grunnlag av egen vurdering.
2. Ubevisst overtaker – valgt å ta over eiendom, men valget er gjort av andre og ikke dem selv.
3. Bevisst nøler – usikker på å overta, er både for og mot å overta eiendom, er fullt klar over hvilke goder og plikter det innebærer.
4. Ubevisst nøler – har liten kunnskap om hva det vil si å overta eiendom. Har ikke gjort seg opp en mening.
5. Bevisst ikke overtaker – er bevisst sin odelsrett og har bevisst bestemt seg for å ikke bruke den.

6. Ubevisst ikke overtaker – har ikke vært bevisst sin odelsrett og har på den måten latt andre overta eiendommen.

Ut fra hennes studie ser det ut som at mange jenter ikke er bevisst sin odelsrett og at det er mange av dem som ikke planlegger å bruke den. Mye av dette skyltes at foreldrene i liten grad oppmuntret jentene til å bruke sin rett (Ølnes 1989). Dette stemmer godt med det Nina Elisabeth Solheim og Bente Lillebø Østby kom fram til i sin hovedfagsoppgave ved Norges Landbrukshøyskole i 1994. I oppgaven de kalte *Familiens holdninger til odelsjenter* intervjuet de odelsjenter, deres brødre og foreldre i Follo og på Jæren. Resultatene de kom fram til var nedslående. 20 år etter lovendringen var de fleste foreldre negative til at jenter skulle overta eiendom. De fleste var negativ til den lovendringen som ble gjort i 1974 og de fleste mente at jenter var mindre egnet enn menn til å overta eiendom. Det viste seg også at det i mange familier var lite kommunikasjon innad i familiene om hvem som faktisk hadde odel. De fleste foreldre var mer positive til at ei jente overtok på odel hvis hun hadde en ektemann som var interessert i gårdsdrift (Solheim og Østby 1994).

Sosiologen Hege Merete Frilund skrev i 1996 hovedfagsoppgaven *Kvinner, odel og arbeid i landbruket. En kvalitativ studie av endring, odel og arbeid –seks gårdbrukerpar i Trøndelag*. I denne oppgaven ser hun nærmere på hvordan unge par i Trøndelag fordeler arbeidet mellom seg. Det viser seg i hennes studie at kvinner som har odel er mye mer aktive beslutningstagere i forhold til det som skjer på gården, enn de som ikke er det (Frilund 1996). Dette har også sivilagronom i skogbruk Liv Marit Strupstad skrevet om i sin rapport fra 1991. *Den tause skogeier En analyse av kvinnelige skogeieres aktivitetsnivå og deltagelse i skogbruket* var rapporten kalt, og i den ser hun nærmere på kvinnelige skogeiere. Rapporten er skrevet på oppdrag fra Norges Landbruksvitenskaplige Forskningsråd. I landbrukstillingen som hun gjengir fra 1989 var ca 20 % av skogeierne kvinner. Veldig få av disse kvinnene er aktive i den praktiske forvaltningen av eiendommen, men er mer engasjerte i de administrative oppgavene. Hennes studie kommer fram til at morgendagens kvinnelige skogeiere vil trulig være mye mer aktive enn dagens. Framtidens skogeiere vil ha høyere utdanning og dermed vil de også stille høyere krav til de skogfaglige miljøene (Strupstad 1991).

Sosiologen Marit S. Haugen som jobber ved Senter for Bygdeforskning i Trondheim tar opp blant annet dette med utdanning i sin artikkel *Odelsjenter –likestilt i loven, men hva med praksis?* fra 1993. Hun hevder at det å velge å bruke sin odelsrett ikke bare dreier seg om valg

av yrke og bosted, men også om valg av livsform, miljø og fortsettelse av familietradisjon og familiehistorie. Hun hevder at jenters terskel for å kreve sin odelsrett er høyere enn gutters fordi jenter aldri har hatt den samme stilling som gutter på gårdene. Fars holdning til odelsjenta er ifølge Haugen den aller viktigste. Dette fordi det finnes få adekvate rollemodeller i nærmiljøet. Om dette endres når flere kvinner begynner å overta på odell, er usikkert (Haugen 1993).

Sosiologen Marte Kristine Ødegård Lund er i likhet med meg selv odelsjente og i 2000 skrev hun en hovedoppgave kalt; *Odelsjentes beslutninger om å overta gården eller ikke: En vanskelig blanding av tradisjon og frihet*. I denne oppgaven fokuserer hun på hva som hemmer eller fremmer odelsjenter i deres valg om å overta. Hun intervjuet blant annet ti odelsjenter om hva personer i odelsjentas nærhet, hadde å bety for det endelige valget. I tillegg til dette var hun opptatt av hvilke synspunkter odelsjentene hadde på det å holde gården innenfor familien og om de hadde blitt skremt av argumentasjonen som ble brukt mot at jenter skulle få lik odelsrett som gutter i likestillingsdebatten på 1970-tallet. Odelsjentene hun intervjuet var fra ulike steder i Telemark, samme fylke som hun selv er i fra (Ødegård Lund 2000).

Odell, arv og slekt oppleves som svært viktig ikke bare for odelsjenter, men for heile bygdesamfunn rundt om i Norge. Sosialantropologen Gunnlaug Daugstads skrev i 1999 hovedoppgaven i sosialantropologi kalt: *Til odell og eige, jord og arv på gardsbruk i ei vestnorsk bygd*. I denne oppgaven tar hun opp temaer som slektskap, jord og arv i et lokalsamfunn på nordvestlandet. Et av spørsmålene hun behandler er hvorfor det er så viktig å holde eiendommer ”i slekta” i Norge. Hun kommer fram til at å overta en eiendom er en svært emosjonell handling og trekker linjer mellom forstillinger om blodsband og odelsrett (Daugstad 1999).

For å få en større forståelse av odelsjentenes valg, er det viktig å se nærmere på andre relaterte tema som for eksempel kjønnsforskning. Den norske landsbygda er i følge sosiologen Berit Brandth veldig kjønnsdelt, dette skriver hun blant annet om i artikkelen ”Kvinner er ikke lengre hva de var” fra 2002. De faste kjønnskillene som kjønnsrolleforskningen beskrev tidligere, er i ferd med å gå i oppløsning. Mye av dette skyldes at kvinner i dag tar utdanning og jobber utenfor hjemmet (Brandth 2002a) Allikevel hevder hun at vi i dag ikke har likestilling fordi kvinner innretter seg etter menn og får det til å se ut som om dette er noe de

har ønsket og villet, jamfør sosiologen Anthony Giddens' "rene relasjoner". Når Giddens omtaler rene relasjoner, mener han et forhold der begge parter har inngått et forhold for dets egen skyld. Forholdet bevares så lenge begge føler at de har et utbytte av forholdet (Giddens 1994). Dette er trolig tilfellet også for mange når det gjelder odell fordi jenter ser opp til fars forventninger og det er ikke de tradisjonelle forventninger til kvinnerollen han signaliserer (Brandth 2002b).

Kvinneroller i bondesamfunnet skriver etnologen Liv Emma Thorsen om i sin doktorgradsavhandling *Det fleksible kjønn: mentalitetsendring i 3 generasjoner bondekvinner 1920-1985* (Thorsen 1993). Denne boka tar også opp temaer som slekt og jord, men med en annen vinkling. I motsetning til hva Berit Brandth hevder, mener Liv Emma Thorsen at det fremdeles eksisterer sterke kjønnskillinger på gårdene. Liv Emma Thorsen har i denne boka intervjuet 45 bondekvinner i ei trøndersk bygd om deres liv de siste 60 årene. Hun innleder boka med å si at sammenkoblingen mellom kjærlighet og arbeid er det som er mest spesielt for bondekvinnene. Disse kvinnene giftet seg til gårdsarbeidet og selv om det norske jordbruket i dag framstår som moderne, må kvinnene fremdeles forholde seg til normer og holdninger som har røtter i det førindustrielle bondesamfunnet. I boka forteller kvinnene om et sterkt skille mellom menn og kvinners rolle på en gård. Selv om disse "faste" reglene i dag er i endring, virker det som om mange av kvinnene i boka forventer at det alltid kommer til å være forskjell på hva som er kvinnens og mannens oppgaver på gården (Thorsen 1993).

Kvinnerens oppgaver på gården skriver etnologen Eldbjørg Fossgård om i sin doktoravhandling fra 1995 kalt *Arbeid, posisjon og holdninger: kvinner på vestnorske gardsbruk 1930-1990*. I avhandlinga skriver hun at når en skal se hvor stor makt en bondekvinne har på en gård, må en se på hva slags arbeid hun utfører. Arbeid gir posisjon utad og innad i familien. Kvinner som er oppvokst på gård, utfører mer manuelt arbeid enn de som ikke er oppvokst på gård. De kvinnene som har agronomutdanning deltar mer i maskinarbeidet enn andre. Dette er noe som gir status. Teknologi gjør kvinner og menn mer forskjellige skriver Fossgård og hun peker på at i 1990 er gårdsarbeidet like kjønnsdelt som tidligere (Fossgård 1995).

Det finnes mennesker som har prøvd å utfordre de normene som finnes ute på bygdene både når det gjelder boform og driftsform. Etnologen Heidi Richardson har skrevet en doktorgradsavhandling om 1970 tallets alternativbønder. I *tilbake til jorda, Drømmer og hverdagsliv. En etnologisk studie av 1970 tallets alternativbønder* skriver Richardson om

alternativistene som flyttet ut på den norske landsbygda på 70-tallet. De utfordret samfunnets bruk- og kastmentalitet, de dyrket giftfri mat og de bodde ofte i kollektiv. På den måten fungerte deres hverdagsliv som en manifestering og formidling av deres politiske ståsted (Richardson 2000).

Perspektiver

Livet på gårdene kan med første øyekast se svært tradisjonell ut i og med at gårdene bevares innenfor familiene og at mange av barna oppkalles etter slektninger på gården. Det er imidlertid med modernitetsteoretiske brilleglass jeg vil se nærmere på landbruket og de endringene som har skjedd siden jenter fikk odelsrett i 1974. I denne oppgava vil jeg bruke sosiologen Anthony Giddens begreper for å forstå de endringene som har skjedd og hvorfor.

Da jenter fikk odelsrett på lik linje med gutter, ble det klart at landbruksnæringa i likhet med resten av Norge var en del av et moderne samfunn. Tradisjonene hadde i tidligere tider hatt stor autoritet, men disse hadde ikke lenger enerådende makt i et moderne samfunn (Giddens 2003). Odelslovsendringa var et resultat av en lang prosess der nedfelte holdninger møtte modernitetens refleksivitet. Det var ikke lenger slik at det ikke ble stilt spørsmål til at gutter hadde odelsrett kun fordi de var gutter. Derimot ble det stilt spørsmål til gutters enerådende posisjon på gårdene, og loven ble endret. Dette er typisk for et moderne samfunn som er preget av en konstant refleksivitet som konstant reviderer sosiale aktiviteter og materielle relasjoner på bakgrunn av ny informasjon eller viten (Giddens 2003). De forandringene som skjer i moderniteten er mer dyptgripende enn de fleste former for endring som har skjedd tidligere. Giddens hevder allikevel at det finnes kontinuitet mellom det tradisjonelle og det moderne, og at verken det tradisjonelle eller det moderne er gjort av et stykke (Giddens 1997). Det er ikke mulig å sette disse for skarpt opp mot hverandre, det er heller mulig å snakke om bruddflater. Nye bruddflater oppstår når samfunnet endres, som for eksempel da jentene fikk odelsrett. På den ene siden var det dramatisk at det ikke lenger kun var gutter som skulle overta, på den andre side valgte mange jenter å følge tradisjonene knyttet til gården.

Tradisjonene som finnes på gårdene er imidlertid ikke statiske og de må dermed finnes opp på ny av hver ny generasjon. Tradisjonene har i følge Giddens mistet mer og mer grepet om vårt dagligliv (Giddens 1997). Vaner og tradisjoner godtas ikke ukritisk og bestemmer dermed i mindre grad enn tidligere våre normer og måter å handle på. De rutiner vi har i vår hverdag

har ingen indre forbindelse med fortiden. Å sanksjonere en praksis kun fordi den er tradisjonell, holder ikke i senmoderniteten hevder Giddens (Giddens 1997). Med dette mener han at det er mulig å rettferdiggjøre tradisjoner, men da kun fordi individet har viten og kunnskaper som i seg selv ikke er en del av tradisjonen. Dette i kombinasjon med tregheten som finnes i vaner gjør at tradisjoner fortsatt spiller en rolle for moderne mennesker. Dette er imidlertid tradisjoner i falsk forkledning og har sin identitet utelukkende fra den senmoderne refleksivitet (Giddens 1997). Den moderne refleksivitet kommer til uttrykk ved at sosiale praksiser konstant undersøkes og omformes etter hvert som det kommer inn informasjon om nettopp disse sosiale praksisene. Dermed endres disse sosiale praksisene på grunnleggende vis (Giddens 1997).

I tillegg til at de sosiale praksisene endres som et resultat av refleksiviteten blir de sosiale relasjonene løsrevet fra de lokale kontekstene på grunn av utleiringen i senmoderniteten. Sosiale relasjoner løftes ut av sine lokale interaksjonssammenhenger og rekonstrueres på tvers av uendelige spenn av tid og rom (Giddens 1997). Som konsekvens av dette, blir våre liv i stadig større grad rekonstituert i det dialektiske samspillet mellom det lokale og det globale. Moderniteten hevder Giddens er preget av den gjensidige forbindelsen mellom det globale på den ene siden og de personlige disposisjonene på den andre siden (Giddens 2003).

De personlige disposisjonene er i senmoderniteten påvirket av hvilke livsstilsvalg individet tar. I senmoderniteten finnes det et mangfold av muligheter og individene tvinges til å velge. Fordi moderniteten ikke hviler på et entydig fundament, kan det være vanskelig å finne ut hvilken livsstil en skal velge. En type livsstil inkorporerer hva slags klær en bruker, mat en spiser og hvor en møter andre. Livsstilsvalg innenfor rammene av det lokale- og globale samspillet, reiser moralske spørsmål som ikke bare kan skyves til siden som for eksempel i forhold til naturvern (Giddens 2003). Hva som er riktig å gjøre for eksempel i forhold til miljøet med hensyn til livsstil, er spørsmål som stadig revideres. Typisk for senmoderniteten er at ingen viten *er* viten i den *gamle* betydningen av ordet, der det å vite er det å være sikker. I senmoderniteten er revisjonen av konvensjonene radikalisert til å gjelde alle aspekter ved menneskelivet (Giddens 1997).

Leserveiledning

I kapittel to kommer metodekapittelet der jeg redegjør for hva slags kilder jeg har brukt i arbeidet med oppgaven. De to kommunene jeg har forsket i presenteres og jeg presenterer også noen av de valgene som har blitt gjort underveis i arbeidet med oppgaven. Noen etiske dilemmaer er tatt med som for eksempel valget om å anonymisere sted. I kapittelet diskuterer jeg også fordeler og ulemper med nærhet og distanse. Det finnes i tillegg til dette en informantpresentasjon i dette kapittelet.

Kapittel tre er et bakgrunnskapittel. I dette kapittelet er det en historisk gjennomgang av odelsloven fra de tidligste tider og fram til i dag. Denne historiske framstillinga har fokuset på kampen for likestilling for begge kjønn i odelsloven de siste 50 årene. Framstillinga viser hvordan ulike krefter jobbet for, mens andre motarbeidet det som skulle skje i 1974. Utviklingen fra 1974 er preget av odelsjentenes kamp for å bli synlige og for å få en aksept i bondesamfunnet for at de er likeverdige bønder. I slutten av kapittelet presenteres blant annet likestillingsombudets syn på om odelsloven bør beholdes eller ikke.

Kapittel fire handler om de valgene som odelsjentene må ta knyttet til jobb eller gård. For mange odelsjenter er dette det vanskeligste valget de må ta. Skal de velge gården eller skal de fortsette i drømmejobben. Odelsjentene må ta det Giddens omtaler som livsstilsvalg, de må velge ut fra de livsstilene de har tilgjengelige (Giddens 2003). Er odelsjentene det vi kaller flinke piker som gjør slik foreldrene ønsker at de skal gjøre, eller velger de å si fra seg gården for å ha en spennende jobb?

Kapittel fem er et kjærlighetskapittel. Selv om gårdene som odelsjentene skal overta ikke er store driftsenheter, er det bu- og driveplikt på gårdene. Dette innebærer at en eventuell partner må flytte til gården til odelsjenta. Er moderne menn interessert i å flytte til hennes gård og hvordan blir arbeidsdelinga? Er det mulig å se en endring i forhold til den tradisjonelle delinga av arbeidsoppgaver som har eksistert på gårdene? Hvem er egentlig det fleksible kjønn på disse gårdene?

Kapittel seks handler om kontinuitet og er også tilknyttet temaet sted. Problematikken knyttet til barn og oppkalling er sentralt i dette kapittelet. Hvorfor skal et odelsbarn oppkalles og hva om barnet som har det *riktige* navnet i forhold til gården ikke vil overta? For at odelsgården

skal gå videre i familien trengs det barn. Er det et stort press på ei odelsjente om å få barn, og er det mulig for ei odelsjente å uttale at hun ikke ønsker å få barn? Ikke alle kan få barn og noen velger å adoptere, vil dette barnet blir akseptert som likeverdig i forhold til egenfødt barn?

Kapittel sju handler om sted og hvor viktig stedet i betydning gården er for odelsjentene. Hvorfor er sted viktig og hvordan gir det seg til uttrykk? Hvorfor er det viktig at gården blir holdt innenfor familien og har det større betydning om en gård har vært i familiens eie lenge? Odelsjentene er opptatt av at de skal ha muligheten til å komme tilbake til gården. Hvorfor er de det, hva er det med de gamle husene som gjør at de ønsker å komme tilbake? På hvilke måter gir dette seg utslag, vil de overta kun for å holde gården i familien og ønsker de at deres barn skal overta?

Det åttende og siste kapittelet er et oppsummeringskapittel.

Kapittel 2

Metode

Om valg av den kvalitative metode

Det finnes mange både kvalitative og kvantitative studier som omhandler bruk av odelsrett og overdragelse av eiendom. Kvantitative studier som kan nevnes i denne sammenheng er Statistisk Sentralbyrås levekårsundersøkelser fra 1995 og 2002 og Landbrukets utredningskontors rapport *Ei framtid som bonde* fra 2002. Dette er store undersøkelser med mange respondenter. Forskerne får gjennom disse studiene store mengder data som gjør det mulig å generalisere og lage statistikk. Statistikk er et godt hjelpemiddel for å si noe om i hvilken retning utviklingen går, men sier lite om hva den enkelte føler og tenker. Statistikken kan ikke si noe om hvordan Guro eller Karen egentlig opplevde det å ha odelsrett i barndommen. Hvilke følelser og tanker har de om odelsretten sin og er det mulig å peke på én enkelt grunn til at en odelsberettiget velger å si retten fra seg? Tallene i rapportene kan i liten grad få fram nyansene, følelsene og tankene informantene har. For å komme bak tallene og inn i den enkeltes livsverden, må en bruke kvalitativ metode. Jeg har valgt å bruke kvalitativt forskningsintervju som metode fordi det er den metoden som passer best til min oppgave. Andre metoder har blitt vurdert som for eksempel deltagende observasjon, men det hadde blitt svært tidkrevende siden odelsrett ikke er en enkelt hendelse eller opplevelse. Det ville også blitt umulig å observere de opplevelser de har hatt av å ha odelsrett som barn eller hva de tenker om temaet. I intervjuet kan problematikken bli synlig og hørbar gjennom aktørens perspektiv ved at forskeren forsøker å få tak i informantens tanker, følelser, ideer, tro og motiver (Fjell 1996).

Følelser, ideer og motiv kan ofte gå litt om hverandre og det er vanlig at intervjuene er preget av tvetydighet. Ofte kan informantene komme med ulike uttalelser om temaet gjennom intervjuet, dette kan gi meg som forsker et mer sammensatt bilde av hvordan informantene opplever temaet. Det er også et poeng at hva informantene forteller om en hendelse ikke nødvendigvis er en nøytral kilde til hva som faktisk skjedde, men heller hvordan informantene opplevde hendelsen.

Eksterne kilder

I denne oppgaven vil jeg skille mellom eksterne og interne kilder. Med eksterne kilder menes kilder der forskeren ikke har gått aktivt inn i formingsprosessen (Alver og Selberg 1992). Eksempler på eksterne kilder jeg vil benytte meg av er lovtekster og avisartikler. For å skrive om en lov som odelsloven er det viktig å ha kjennskap til denne spesielle retten. Det har jeg blant annet fått fra ulike offentlige dokumenter, Norges lover i tillegg til rapporten fra Norges offentlige utredninger (NOU) fra 2003 som heter *Om odels og åsetesretten*. Dette er en rapport som ble skrevet av odelslovsutvalget som ble oppnevnt i kongelig resolusjon 21. september 2001. Formålet med utvalget var å få en evaluering av odelsloven, samt forslag til lovendringer som kunne bringe odelsretten i samsvar med landbrukspolitiske mål som hadde blitt nedfelt året før (NOU 2003:26). Rapporten tar for seg en rask gjennomgang av odelsloven fra de tidligste tider og fram til i dag. Den inneholder en gjennomgang av odelsloven slik den eksisterer i Norge og viser til beslektet lovgivning i andre land som for eksempel Sverige og Danmark. I tillegg til dette har den sett på hvordan odelsloven fungerer i dag, spesielt i forhold til kvinner.

Landbrukets utredningskontor gav i 2002 ut et notat kalt *Ei framtid som bonde: undersøkelse blant førsteodelsberettigede 2002*. Notatet presenterer en sammenligning av en kvantitativ studie gjort blant både odelsjenter og odelsgutter i henholdsvis 1996 og en i 2002. De to studiene bygger på intervjuer av henholdsvis 283 og 1000 første odelsberettigede fra 15 år og oppover fra hele landet. Formålet med undersøkelsen var å finne ut hvor stor andel av odlingene som er positive, negative eller usikre i forhold til det å skulle ta over gården. Deretter var det et ønske å finne ut hva slags årsaker som blir oppgitt til å ville ta over gården eller ikke. Informantene ble også spurt om når det var aktuelt med et generasjonsskifte på gården de var ifra og hva slags holdning de selv har til odelsretten (Kvendseth 2002)

Organisasjonen Jenter i skogbruket (JiS) har diskutert odelsjenteproblematikken i sine blader. Dette er en organisasjon som jobber for å stimulere og jenter i alle aldre til deltagelse på alle plan innenfor skogbruket (<http://www.skogsnorge.no/jis/>). Jenter i Skogbruket har også arrangert temakveld om Odelslovsutvalgets innstilling til ny lov om odels- og åsetesrett våren 2004. *Agderposten* skrev en artikkel fra temakvelden kalt; "Kjemper for jentebønder" (Mosberg 2004). Artikkelen forteller om diskusjonen om de nye lovforslagene og der lederen i Jenter i Skogbruket, Eli Bjorvatten, uttalte seg om de inngrodde holdningene om at gutter er

best skikket som eksisterer på landsbygda selv i dag. Disse holdningene mener hun at er i endring, men utviklinga går sakte (Mosberg 2004).

Ved Universitetet i Oslo har organisasjonen Juridisk rådgiving for kvinner (JURK), gitt ut en brosjyre kalt *Kvinner og odel*. Brosjyren har som formål å gi en kortfattet framstilling av hovedreglene og praktiske problemstillinger innenfor odels og åsetesretten. Denne har vært nyttig når det er noe jeg har vært usikker på siden odelsloven er en lov som kan være ganske innfløkt med mange unntak og spesielle betingelser (http://www.jurk.no/brosjyrer/kvinner_og_odel.shtml).

Jeg har også benyttet meg av en undersøkelsene med navnet *Å bli mor og Å bli far* utført av Norsk Etnologisk Granskning (NEG) i 1998. Norsk Etnologisk Granskning er et tradisjonsarkiv som ble stiftet i 1946 og hadde som formål å samle inn dokumentasjon om det gamle arbeidslivet. Siden 1970-åra har NEG samlet inn dokumentasjon om samtidas kultur og hverdagsliv. I dag er NEG konsolidert med Norsk Folkemuseum, men fortsetter sitt arbeid med å samle inn dokumentasjon fra sine faste medarbeidere ved hjelp av spørrelister. Spørrelistene som omhandlet det å bli mor og far spurte blant annet om hvilke ønsker og forventninger de spurte hadde før fødselen, hvordan de tenker om adopsjon og hva slags informasjon og kunnskap de hadde om det å få barn. Fordi denne undersøkelsen omfatter både menn og kvinner i alle aldre, har den supplert den kunnskapen jeg har fått gjennom informantintervjuene, spesielt i forhold til det å få barn og viktigheten av det (<http://museumsnett.no/etnologiskgransking/om-neg.html>).

Interne kilder

En kilde omtales som en intern kilde når forskeren selv deltar aktivt i formingsprosessen (Alver og Selberg 1992). Mitt feltarbeid baserer seg på intervjuer med 13 jenter, 12 med best odel og ei jente med odel, men ikke best odel. De fleste av intervjuene ble gjort hjemme hos informanten, mange av dem utendørs i sommersola. Noen intervjuer ble gjort om kvelden, andre om dagen alt etter hva som passet best for informanten. Det viktigste for meg var at intervjuet ble gjort i en setting informanten følte seg komfortabel i.

Alle intervjuene er blitt tatt opp på bånd. Båndopptager var et nyttig redskap fordi jeg kunne konsentrere meg om informantens svar og forberede neste spørsmål uten at jeg febrilsk måtte

skrive ned og memorere det som ble sagt. I noen tilfeller virket det som om informanten ble litt nervøs i begynnelsen av intervjuet på grunn av båndopptageren. Dette gav utslag i at de lo litt nervøst og kikket på spilleren, men etter få minutter virket det som om de glemte den, og snakket fritt og uanfektet. Etter at intervjuet var ferdig, ble båndet merket med et nummer og dato slik at det ble enkelt å finne tilbake til hver informant når intervjuene skulle bearbeides.

På det første intervjuet jeg gjorde, hadde jeg med meg en spørsmålsguide. Denne viste seg å være vanskelig å følge, informanten svarte ofte på flere spørsmål i ett og det ble vanskelig å holde tråden i intervjuet når jeg måtte følge med på arket med spørsmål. Etter ca fem minutter la jeg den fra meg og spurte mer fritt. Etter dette tok jeg heller med meg en intervjuguide på intervjuene. Denne var svært enkel, bare et håndskrevet notat som jeg måtte se på i blant. På denne hadde jeg skrevet ned de temaene jeg ønsket å komme innom i løpet av intervjuet (se vedlegg). Rekkefølgen på spørsmålene kunne variere, noen ganger ble et tema behandlet i begynnelsen av intervjuet, andre ganger i slutten. Steinar Kvale omtaler denne typen intervju som et halvstrukturerte intervju. Han viser til at intervjuet skiller seg fra den hverdagslige samtale ved at samtalen har en viss struktur og hensikt og at samtalen har et formål (Kvale 2001). Etter som de ulike temaene ble behandlet i den rekkefølgen som det følte naturlig, ble det også lettere å stille gode oppfølgingsspørsmål.

Det er etter intervjufasen den mest tidkrevende jobben starter. Folkloristen Barbro Klein omtaler overføringen fra et muntlig språk til en skriftlig tekst for en analytisk akt som innebærer at en må ta mange valg om hva som skal tas med eller ikke (Klein 1990). Jeg bestemte meg tidlig for at jeg ville transkribere ut så likt båndet som mulig. Med dette mener jeg at jeg har tatt med alle pauser, eh og hmmm i tillegg til at jeg har lagt teksten forholdsvis nært informantens dialekt. Dette har jeg gjort slik at informanten kan kjenne seg igjen i det intervjuet hun har blitt tilsendt når jeg har bedt om godkjenning og underskrift av samtykkeerklæring. Det har også vært viktig for meg å transkribere det på denne måten fordi det i mange tilfeller kan si noe om hvordan informanten tenker om en hendelse. Hvis svaret kommer raskt og uten pauser, er det kanskje noe informanten har tenkt mye på, men hvis svaret er preget av pauser og gjentakelser kan det tyde på at informanten trenger tid til å komme fram til svaret. Intervjuene har stort sett vært preget av god stemning og mye humor. Derfor har jeg skrevet inn ting som *latter* eller *ler* i parentes for at en lettere skal forstå i hva slags setting utsagnet ble sagt. I selve oppgaven er sitater fra intervjuene blitt omskrevet til standard bokmål uten alle hjelpeord som ”hmm” og ”eh” med mer. Dette gjør jeg av to

grunner. For det første for å øke lesbarheten. For det andre for å beskytte informantenes identitet. Det er stor forskjell på dialektene i de to kommunene jeg har forsket på og ved å transkribere dialekt vil det bli enklere å finne ut hvem som kom med utsagnet. Å gjengi sitat på bokmål, kan imidlertid være et dialektetisk problem, det er mulig at en på den måten vil miste en del av informantens egenart. Hvis en derimot velger å gjengi informantens dialekt, kan en komme opp i samme type problemer som folkloristen Eva Marie Tveit gjorde da hun skrev sin hovedoppgave om arbeiderkultur (Tveit 1994). Hun lot informantene lese gjennom transkripsjonene slik at de kunne godkjenne dem. Da en av informantene så sin dialekt opp mot Tveits bergenske dialekt som i skriftlig form er tilnærmet lik bokmål følte han seg banalisert og uthengt og valgte å trekke intervjuet fra prosjektet (Alver og Øyen 1997). Også blant mine informanter var det ei odelsjente som valgte å trekke intervjuet sitt etter at hun hadde lest det transkriberte intervjuet. Hennes begrunnelse for dette var at hun ofte er veldig impulsiv og at hun i etterkant av intervjuet opplevde at hun hadde problemer med å stå for det som var sagt.

Hvordan fikk jeg tak i informantene?

Feltarbeidet har blitt gjort i to forskjellige kommuner på Sør-Østlandet. Den ene ligger i Aust-Agder og den andre ligger i Vest-Telemark. Jeg har valgt disse kommunene fordi jeg ønsket å gjøre en komparativ studie av det å være odelsjente i en kommune preget av fraflytting og det å ha odel i en kommune med positiv befolkningsutvikling. Kommunen i Vest-Telemark er et eksempel på det første. Kommunen i Aust-Agder er derimot en kommune som stadig vokser, mye på grunn av sin nære beliggenhet til fylkeshovedstaden Arendal. I tillegg til at informantene skulle være fra disse to kommunene skulle de ha odel på en skogseiendom fordi dette var en type eiendom det er skrevet lite om fra før. Informantene skulle helst ha yngre søsken og mest var jeg interessert i de som hadde yngre brødre. Det er mye som tyder på at odelsjenter med yngre brødre i større grad enn andre sier fra seg gården og jeg var interessert i å se om dette også var tilfellet på Sør-Østlandet. Aldersmessig ønsket jeg at informantene skulle være i alderen 16 til 39. De yngste ville da være nettopp ferdig med ungdomsskolen og i ferd med å gjøre de første valgene knyttet til utdanning og arbeid. Ved å intervjuer så unge jenter, ville jeg ha muligheten til å spørre dem om hva de tenkte om framtida og om odelsretten hadde noen betydning for deres valg. Jeg bestemte meg for å sette 39 år som øvre grense fordi disse jentene var født etter 01. 01. 1965 og dermed født med best odel på tross av at de hadde yngre brødre. Jeg ville at informantene skulle være i ulike faser i forhold til det å

overta gård. Ved å intervjuer både jenter som hadde overtatt, de som var usikre, de som ikke ville og de som skulle, håpet jeg å få et godt bilde av hvordan dagens odelsjenter tenker om det å ha og overta eiendom.

For å få tak i informanter kontaktet jeg først organisasjonen Jenter i Skogbruket som har hovedkontor i Arendal. De var svært velvillige med å hjelpe og jeg fikk tilsendt navn og adresse på fire medlemmer fra kommunen i Aust-Agder. Jenter i Skogbruket hadde ingen medlemmer fra kommunen i Vest-Telemark. Jeg sendte ut brev til disse fire første informantene med forespørsel om intervju. Responsen var god. I løpet av ei uke hadde alle disse svart og sa seg villige til å bli intervjuet. Samtidig som dette skjedde, kontaktet jeg også kommuneadministrasjonen i de to kommunene og spurte om det var mulig å få lister med navn på odelsjenter.

Lista jeg fikk fra Telemarkskommunen inneholdt navnet på odelsjentene og deres adresser, men sa ingen ting om alderen deres, dermed fikk jeg kontakt med informanter som var eldre enn det jeg opprinnelig hadde planlagt. Lista jeg mottok fra kommunen i Aust-Agder, inneholdt nesten bare mannsnavn. Dette fordi det er få jenter som har overtatt eiendommer i kommunen, og på de kommunale kontorene har de kun navnene til de som sitter med eiendommen i dag. Jeg hadde nå etternavnet på odelsjentene, men ikke fornavnene. Jeg vurderte litt fram og tilbake hvordan jeg skulle løse dette problemet. Til slutt kom jeg fram til at det viktigste ikke er at odelsjentene ikke vet om hverandre, men at andre utenforstående ikke kan kjenne dem igjen. Derfor lot jeg de første informantene jeg hadde i kommunen i Aust-Agder se listen og føre på fornavn på odelsjenter de kjente eller visste om. På den måten fikk jeg ei lang liste med ca 15 navn og ofte litt detaljer som at ”hun skal heilt sikkert ikke overta” eller ”det er kusina mi, hun holder på å overta”. Dette viste seg å være svært nyttig informasjon som jeg valgte å bruke bevisst i det videre arbeidet med å få tak i informanter. Det viste seg tidlig at det var lett å få tak i informanter som hadde overtatt eller som var positive til å overta. For en stor del skyldes dette at disse allerede bodde på gården eller bodde i nærheten av hjembygda.

Da jeg hadde gjort ti intervju, vurderte jeg materialet jeg hadde samlet inn. Jeg kom fram til at det var en ubalanse i materialet. De fleste av informantene jeg hadde intervjuet var positive til å overta gården, få var negative eller usikre. Dermed tok jeg fram tilleggsinformasjonen jeg hadde samlet inn tidligere og tok kontakt med odelsjenter som jeg antok ikke skulle overta av

ulike grunner. Disse informantene gav meg innblikk i hvordan det var å skulle si fra seg odelsretten, samtidig som de hadde ulike grunner for å gjøre det. Dette følte jeg at var svært viktig for oppgaven, uten dette hadde jeg manglet flere viktige aspekt.

Kriteriene endres

Feltarbeid er fylt av overraskelser. Da jeg bestemte meg for å forske på de to kommunene trudde jeg at jeg hadde ganske gode kunnskaper om disse både geografisk og befolkningsmessig. Det stemte ikke. Meningen var at min oppgave skulle dreie seg om skogseiendom og eiendom der landbruk ikke er dominerende. Dette viste seg å bare stemme for de informantene som var fra Aust-Agder. Her var alle gårdene rene skogseiendommer og ingen av informantene skulle overta gårder med dyrehold. Hos informantene fra Telemark var det imidlertid enkelte som hadde dyrehold eller produksjon av fødevarer på gården. Gårdenes areal bestod heller ikke av så mye skog, siden kommunen ligger forholdsvis høyt var mye av arealet utmark i form av heier.

Det viste seg tidlig i min søken etter informanter at jeg måtte ta noen valg som ville endre oppgaven. Av de fire medlemmene av Jenter i Skogbruket som jeg hadde sendt forespørsel til, var alle villige til å la seg intervju. Det viste seg imidlertid at kun *en* av disse oppfylte kriteriene jeg hadde satt da jeg startet feltarbeidet. Blant de tre andre var to av jentene enebarn og den tredje hadde odal, men ikke best odal. Jeg valgte å intervju dem likevel og heller vurdere i ettertid om jeg kunne bruke intervjuene. Det viste seg at disse informantene hadde mange svært interessante refleksjoner over temaet. Både det å vente på at eldre søsken skal si fra seg odelen og det å være alene om gårdens skjebne gav meg nye aspekter. Etter dette ble mitt fokus endret noe. Kriteriet om å ha søsken nå underordnet. Det har ført til at jeg i dag sitter med et feltarbeid med hele fire informanter som er enebarn.

Også aldersmessig ble det endring. Opprinnelig skulle informantene være mellom 16 og 39. Dette begrunnet jeg med at når ei jente er 16 tar hun sine første bevisste valg om skole og utdanning, noe som kan si noe om hennes framtidige valg knyttet til odelsrett. Den øvre aldersgrensen på 39 satte jeg fordi odelsloven ble gitt tilbakevirkende kraft til 1965 og de eldste jentene som fikk odal etter den nye loven var 39 i 2004. Dette viste seg imidlertid ikke å stemme. En av mine informanter var født før 1965, og hun hadde en yngre bror, men fordi han var født etter 1965 hadde hun bedre odelsrett enn han. I tillegg til dette har jeg med en

annen informant som er i 40-årene, altså født før 1965. Jeg valgte å ta henne med fordi hun drev gård alene, noe ingen av de andre informantene gjorde, og fordi hun ville hatt best odel uansett siden hun bare hadde en yngre søster.

De fleste av informantene kontaktet jeg per telefon. I telefonen presenterte jeg meg, fortalte litt om formålet med prosjektet og spurte om å intervju dem. Kun en informant sa direkte nei på min henvendelse. Hvorfor hun ikke ville, spurte jeg ikke om. Ut over dette var det noen informanter det ikke passet å intervju, stort sett var dette fordi de bodde i andre deler av landet og at det dermed ble vanskelig å få gjennomført intervjuet.

Informantpresentasjon

Guro er i begynnelsen av 30-åra. Hun har lang høyere utdanning, er gift og har barn. Guro er enebarn og hun overtok eiendommen etter sin far for to år siden. Før hun overtok gården, hadde hun bodd nesten ti år i en stor norsk by.

Hanna er i begynnelsen av 20-åra. Hun holder på med lang høyere utdanning i en stor norsk by. Hun er i dag usikker på om hun skal ta over familiegården, men hun er opptatt av at den skal holdes innenfor familien. I dag er det hennes foreldre som bor på gården.

Sigrid er i begynnelsen av 40-åra. Hun er gift og har barn. Hun har lang høyere utdanning og overtok eiendommen etter sin far for noen år siden. I dag sier hun at hun er usikker på om hun hadde tatt det samme valget om å overta.

Johanne er i midten av 20-åra. Hun har ikke best odel til gården hun skal overta, men hennes to eldre søstre er ikke interessert i å overta. Johanne er samboer, hun har barn og hun har kort høyere utdanning. Eiendommen tilhører hennes mor, men foreldrene har flyttet og det er Johanne og familien som bur på gården. De venter på at overdragelsen skal gå i orden.

Astrid er i begynnelsen av 30-åra. Hun har lang høyere utdanning og har nylig overtatt eiendommen etter sin far. Før Astrid overtok hadde hun budd i by i mange år. Hun er gift og har barn.

Kristin er tidlig i 30-åra. Hun er gift, og hun og mannen har nylig flyttet til eiendommen som hun holder på å overta etter en eldre slektning. Hun har kort høyere utdanning og i de siste årene har hun budd i samme kommune som gården. Det er hennes mor som er nærmeste arving til slektningen og Kristin som er enebarn overtar gården etter henne. Det er meningen at Kristin skal overta etter at skiftet etter den eldre slektningen er gjennomført.

Kine er tidlig i 20-åra. Hun er samboer og bor i en by i nærheten av kommunen hun har odel i. Hun har utdanning fra videregående skole. Kine er enebarn og har bestemt seg for at hun vil overta gården etter sin far i løpet av noen få år.

Siri er i midten av 30-åra. Hun er gift og har barn. Hun har kort høyere utdanning. Siri bur på gården som hennes mann har overtatt, og i tillegg har hun nettopp overtatt en gård etter sin far. Det er ikke aktuelt for henne å bu på denne gården nå, men hun håper at kanskje et av hennes barn vil, eller hun og mannen flytter dit når de blir pensjonister.

Anbjørg er i begynnelsen av 40-åra og har lang høyere utdanning. Hun er den eneste informant som har overtatt gård som enslig. Hun overtok gården for noen få år siden etter noen eldre slektninger.

Karen er i begynnelsen av 30-åra. Hun er enslig og har barn. Karen er enearving til gården som hennes foreldre i dag bur på. Tidligere var hun veldig innstilt på å overta eiendommen, men etter en rask endring av livssituasjon, er hun i dag usikker på om hun noen gang kommer til å overta. Karen har utdanning fra videregående skole.

Anne er i slutten av 20-årene. Hun er samboer og hun har barn. Hun har lang høyere utdanning og studerer fortsatt i en stor norsk by. Anne har bestemt seg for å ikke overta gården etter sin far. Selv om hun ikke skal overta selv, håper Anne at gården ikke blir solgt ut av familien. Hun håper derfor at en yngre søster ønsker å overta gården.

Mette er i begynnelsen av 30-åra. Hun er samboer og var på intervjuetidspunktet heimeværende med barn. Mette har bestemt seg for å si fra seg odelen til en yngre bror. Det er hennes far som eier eiendommen i dag.

Anonymisering

Begge kommunene jeg har forsket i er befolkningsmessig små. I kommunen i Aust-Agder er det ca 4700 innbyggere og i Vest-Telemarkskommunen er det litt over 1300. Dette betyr at det heller ikke er mange odelsjenter i de to kommunene. I Aust-Agderkommunen er det kanskje rundt 40 odelsjenter og i den andre så få som 10 i den aldersgruppen jeg har avgrenset. Dette er svært viktig å huske på når resultatene fra forskningen skal publiseres. Folkloristen Bente Gullveig Alver og sosiologen Ørjar Øyen, som begge har jobbet både nasjonalt og internasjonalt med spørsmål om personvern og forskningsetikk, skriver i boken

Forskningsetikk og forskningshverdag:

Jo mer nyansert, desto større er sjansen for at den utforskede miljø kan gjenkjennes. Jo mindre og jo mer gjennomiktig den utforskede miljø er- og jo mer spesielt forskningstemaet er, desto vanskeligere blir det å ivareta anonymitetskravet (Alver og Øyen 1997:120).

I arbeidet med å anonymisere kan en komme i en konflikt mellom det å dokumentere et så godt materiale som mulig og det å beskytte sine informanter og kanskje i særlig grad andre som de omtaler. Forskningsmaterialet kan bli svekket fordi en må utelate viktige kilder. Dette valgte sosiologen Olaf Agedal å gjøre da han skrev *Rapport fra bedehusland*. Han tok da bort enkelte faglig relevante opplysninger fordi det var umulig å sikre seg mot at bygda ville kjenne igjen hendelser, personer og informanter. (Agedal 1988)

Det var viktig for meg at jeg ikke kjente noen i de to kommunene da jeg valgte kommuner for min granskning. På den måten trudde jeg at jeg ville komme inn i nye miljø der mye ville bli nytt for meg. Dette viste seg imidlertid ikke å være tilfelle. Miljøet i disse kommunene viste seg på mange måter å ligne det jeg har vokst opp med. Odelsjentene jeg intervjuet i de to kommunene hadde svært mange like opplevelser som jeg selv har. De snakket en annen dialekt, og kom fra gårder som var både større og mindre enn min egen, men likhetene var så mange at det er grunn til å være oppmerksom på mulige *blinde flekker*. Det er en fare for å overse viktige opplysninger og detaljer i jentenes fortellinger fordi jeg selv står nært feltet. Årsaken til dette er at mye av det er så naturlig og vanlig for meg, at jeg ikke stiller spørsmål til det de forteller.

Som ung og uerfaren forsker ble jeg overrasket over hvor åpent enkelte av informantene fortalte om sine familier og deres forhold til odelsrett. Det ble etter hvert klart at det ble nødvendig å sende inn meldeskjema til NSD (Norsk Samfunnsvitenskaplig Datatjeneste). Det heter blant annet i deres retningslinjer at meldeskjema sendes inn hvis prosjektet behandler sensitive opplysninger. I tillegg til dette er en pliktig å sende inn meldeskjema om det framkommer opplysninger om 3. mann, altså mennesker som ikke er blitt forespurt om å bli intervjuet, men som blir omtalt i intervjuet. I NSDs retningslinjer står det:

Med opplysninger om tredjeperson menes opplysninger som kan spores tilbake til personer som ikke inngår i utvalget. Eksempler på opplysninger om tredjeperson er opplysninger om spesifiserte familiemedlemmer til en registrert, som mor, far, onkel, bestemor (NSD:5).

I et forskningsarbeid om odelsrett er det naturlig at informantene omtaler nære slektninger som foreldre og besteforeldre siden odelsrett er så nært knyttet opp til slekt og familie.

Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH) er også opptatt av forholdet til den såkalte 3. mann. NESH skriver ”Forskeren bør vurdere og foregripe virkninger på tredjepart som det ikke forskes på”. Videre skriver de: ”forskeren bør være oppmerksom på utilsiktede virkninger som følge av forskningen, for eksempel at andre medlemmer av gruppen føler seg uthengt” (NESH, § 40). Dette har ført til at jeg har valgt å kutte ut de saftigste detaljene fra intervjuene. Det er ikke ønskelig å skape problemer for informanten eller dennes familie. Det kan også være et poeng at informanten kanskje i noen tilfeller må beskyttes mot seg selv. Det er ikke alltid informanten ser konsekvensene av det de har sagt på tross av at informantene får lese gjennom sitt transkriberte intervju, fordi utsagnene tas ut og settes inn i en ny kontekst i en analyse. Da informantene fikk tilsendt det transkriberte intervjuet, lå det også en samtykkeerklæring i brevet. Samtykkeerklæringen ba jeg informanten skrive under på, og hvis de hadde eventuelle bemerkninger i forhold til intervjuet kunne disse også føres på. Erklæringen gav meg rett til å bruke intervjuet, men samtidig et stort ansvar. Det ble etter dette mitt ansvar å vurdere hva som kunne brukes i oppgaven og hva som burde få ligge.

Som nevnt tidligere var jeg overrasket over informantenes åpenhet ovenfor meg som totalt ukjent. Trulig har dette vært en av grunnene til at informantene snakket så fritt som de gjorde, det er jo ofte lettere å snakke om vanskelige tema med ukjente (for eksempel på toget eller

hos frisøren), enn med mennesker en må forholde seg til hver dag. Kanskje var det nettopp den rollen jeg fikk, spesielt siden jeg kunne love dem anonymitet. Intervjuene var nesten som en vanlig samtale mellom likekvinner, samtidig som det var meg som styrte intervjuet. Det var jeg som formulerte spørsmålene og i noen tilfeller kom jeg med spørsmål som informantene rett ut kommenterte at de aldri hadde tenkt på. En av informantene var blitt ganske sjokkert da hun leste det hun hadde sagt da hun mottok det transkriberte intervjuet. Hun uttalte at jeg hadde fått en slags *hobbypsikologfunksjon* for henne. Hovedårsaken til dette mente hun var fordi jeg kom heim til henne for å ta opp intervjuet. Intervjuet ble gjort på kvelden i hennes egen stue og dermed ble grensen mellom en vanlig venninnesamtale og et forskningsintervju, hårfin. Alver og Øyen hevder at å intervju på informantens heimebane ofte er det metodisk riktigste, men det kan også bli det etisk mest problematiske (Alver og Øyen 1997). Med dette mener de at når forskeren og informanten får så tett kontakt, kan det utviklet seg et slags venninne- og tillitsforhold. Dette tillitsforholdet har både sine positive og negative sider. På den ene siden kan forskeren få et godt innblikk i vedkommendes situasjon, hennes tanker og følelser. På den andre siden kan det bli det Alver og Øyen omtaler som en achilleshel. Informanten kan fortsette å se på forskeren som en venn etter at feltarbeidet er ferdig og dermed bli svært skuffet hvis de forventningene ikke innfries når forskningsrapporten presenteres. Samtidig er det også en fare for at forskeren ikke tør å ta tak i det usympatiske og det problematiske fordi en er redd for å såre informanten (Alver og Øyen 1997).

Før jeg startet feltarbeidet hadde jeg bestemt meg for at jeg ville fortelle hvilke to kommuner jeg hadde forsket i. Dette har jeg imidlertid valgt å gå bort i fra. Grunnen til dette er at dette ville gjøre det alt for vanskelig å anonymisere informantene tilstrekkelig. Dette har blitt gjort i tillegg til at navnene på informanter og steder som blir nevnt er endret for å gjøre dem mindre gjenkjennelige. Ut over dette er deres arbeidssted og spesifikke utdanning heller ikke tatt med i oppgaven. Opplysninger om hva slags yrke de har ville gjøre dem svært gjenkjennelige i lokalmiljøet. I stedet for å si hva slags utdanning de har, kommer jeg til å omtale informantenes utdanning som enten lang høyere, kort høyere eller videregående. I tillegg vil jeg være forsiktig med å bruke informasjon om tilleggsnæringer på gården som for eksempel at de driver med ulike former for dyrehold eller annen produksjon, da de ofte er de eneste i området som driver med akkurat dette. Familieforhold og arbeidsplasser til andre i familien må også behandles med varsomhet. Opplysninger om hva slags jobb deres far eller mor har eller har hatt utenom gården, kan være svært avslørende i en liten kommune.

En av begrunnelsene mine for å si hvilke kommuner jeg hadde forsket i, var at jeg syntes det var viktig for etterprøvbarhetens skyld. Det er beklagelig om en kommer i en situasjon der alt skal anonymiseres for anonymiseringens skyld. Dette er antropologen Halvor Vike opptatt av i sin artikkel ”Anonymitet og offentlighet”. Han mener at ved å anonymisere kan viktige opplysninger gå tapt og at dette kan forringe den analytiske kvaliteten (Vike 2001) Samtidig som det å ikke anonymisere sted kan være positivt for etterprøvbarhetens del, kan det også være problematisk i forhold til å klare å anonymisere godt nok. Av hensyn til informantene valgte jeg likevel å anonymisere hvilke kommuner jeg hadde forsket i. Hovedårsaken til dette var at jeg fryktet at det ville bli for lett for andre å finne ut hvem jeg hadde intervjuet når miljøet er så gjennomsiktig. Fordi jentene omtalte familieforhold og svært personlige opplevelser av det å være odelsjente, var det mulig at dette ville skape konflikter i odelsjentenes familier. Slike etiske dilemmaer i forhold til anonymisering eller ei opplevde etnologen Liv Emma Thorsen da hun skrev sin doktoravhandling *Det fleksible kjønn: mentalitetsendring i tre generasjoner bondekvinner 1920- 1985*. Thorsen behandler i denne avhandlingen relasjonene mellom svigerdatter og svigermor og deres holdningsendring i forhold til arbeid i tre generasjoner. Hun valgte i avhandlingen å ikke anonymisere stedet fordi hun opplevde at eksterne kilder som foto, folketellinger og materiell kultur var viktig fordi det utfylte og supplerte undersøkelsen. Dette viste seg imidlertid å være en forskningsetisk utfordring da oppgaven skulle publiseres (Alver og Øyen 1997).

Nærhet og distanse

Alle mennesker er en del av en kontekst og ingen forskere klarer å gå inn i et forskningsfelt uten noen form for forkunnskaper. Det er viktig å tenke på sin egen rolle når en går inn i et forskningsarbeid. I min studie er jeg selv en del av det feltet jeg forsker på. Det vil si, jeg selv er odelsjente og fra samme region som mine informanter. Forskeren Gry Paulgaard hadde en lignende utfordring da hun gjorde feltarbeid i Honningsvåg hvor hun selv har vokst opp. Hun kom fram til at hun hadde en *posisjonert innsikt*. Det vil si at hennes egne erfaringer og kunnskaper gir tilgang til noen former for innsikt, mens de vil skygge for andre (Paulgaard 1997).

I min oppgave blir den posisjonerte innsikten tydelig ved at jeg står nærere informantenes erfaringer og kunnskapsgrunnlag enn andre. Dette kunnskapsgrunnlaget viser seg blant annet i

at jeg forstår de dialektene som informantene snakker kanskje bedre enn andre som ikke var fra Sørøstlandet. Spesielt dialekten i Vest-Telemarkskommunen vil mange synes at er vanskelig å forstå. Kjennskap til dialektene har gjort til at det blitt god flyt i intervjuene. Det har også vært en fordel for meg å kjenne til områdets geografiske beliggenhet. På den måten vet jeg at informantene fra kommunen i Aust-Agder snakker om *byen*, så vet jeg hvilke by de snakker om.

På mange måter har det vært en fordel at jeg er fra samme område som informantene. Det har gjort det enklere for meg å forstå hvilke koder og begrep informantene bruker. Det har trulig også vært lettere for informantene å åpne seg og fortelle om sine opplevelser fordi vi har en felles forståelse av begrepene, vi har en felles plattform. På den måten vet de at jeg forstår hva de mener når de snakker om vanskelige jordbruksregnskap, kjedelige skogbruksmøter, andel mål og bytter (grenser). Vi har kunnet diskutere ting som særeie og le av hvor innviklet det er å finne ut hvilke økonomiske tilskudd som faktisk finnes. Flere av informantene sa at det var bra at jeg var fra området og var odelsjente fordi de da mente at jeg forstod dem. Sosiologen Marte Kristine Ødegård Lund som også er odelsjente og skrev hovedoppgave om odelsjenter, hadde lignende opplevelser. Hun skriver i sin oppgave at når hun fortalte at hun var odelsjente fikk hun lettere innpass hos de aktuelle informantene enn tidligere, fordi de da hadde en felles odelsjentestatus (Lund 2000).

Det største problemet når jeg står så nært feltet som jeg gjør, er at jeg ikke ser ting så klart som om jeg kom utenfra og skulle forske på odelsrett. Det er lett å ta for gitt at andre utenfor prosjektet vet og forstår like godt hva odel og åsetesrett innebærer. Bente Gullveig Alver og Ørjar Øyen tar i boken *Forskningsetikk og forskerhverdag* opp nettopp problematikken knyttet til feltarbeid i egen kultur (Alver og Øyen 1997). De skriver blant annet at det kan være spesielt vanskelig når ens egen gruppe eller miljø blir studieobjekt. I intervjusituasjonen har det i noen tilfeller kommet tydelig fram at både jeg som forsker og informantene, har problemer med å artikulere det selvsagte og det underforståtte. Dermed har jeg i noen intervjuer endt opp med svar som; ”du vet hva jeg mener”. Et slikt svar har ikke skapt problemer i intervjusettingen, men det kan være vanskelig i ettertid å vite hva informanten mente. Dette kan vanskeliggjøre analysen. Derimot er det heller ikke mulig å distansere seg helt fra et felt. Alle har en forforståelse når de tilnærmer seg et felt, og alle står i en kontekst som det er viktig å være klar over når en skal bruke de data som er samlet inn. For å kunne distansere meg fra informantene, er det viktig å heve blikket og skape en teoretisk distanse til

feltet. Ved å heve blikket og lese intervjuene gjennom ulike perspektiv, kan jeg fjerne meg fra individet. En analytisk distanse vil gjøre det enklere å behandle de ulike temaene informantene tar opp, uten å trekke meg selv og mine erfaringer inn i for stor grad.

Kapittel 3

Odelsloven historisk og kulturelt

Hvorfor har odelsloven vært viktig?

Trulig hadde landsbygda i Norge sett annerledes ut uten odelsretten. I dag finnes det mange små og mellomstore gårder og de ligger ofte svært spredt. Det finnes få virkelig store gårder og adelen med sine adelsgoods ble avskaffet for nesten 200 år siden. Dette skyldes to ting, for det første naturen vi har i Norge som gjør det vanskelig å samle eiendommer sammen til store goods, og for det andre odelsloven. I Sverige og Danmark var det vanlig med storgods, men fordi odelsloven hindret storgodsoppsamling var dette ikke vanlig i Norge. Det var imidlertid slik at mange av bøndene budde på gårder som tilhørte kirka og kongen og var i sannhet leilendinger, men disse var likevel mye friere her enn i våre naboland. Da kongen, og spesielt kirka begynte å selge ut sine eiendommer på 1600-tallet, var det bøndene selv som kjøpte eiendommene og dermed kan en si at selveierperioden for de frie odelsbøndene faller stort sett fra 1600-tallet og fram til i dag (Eriksen 2002).

Odelsloven har hatt stor betydning geografisk, økonomisk, sosialt og historisk. Den norske kulturen og historien er preget av loven. På riksforsamlinga på Eidsvoll i 1814 ble det vedtatt at Stortinget skulle oppdeles i to kammer. Initiativet og framleggingsretten skulle ligge i det største kammeret som fikk navnet Odelstinget. Navnet gir assosiasjoner til *odelsrett* og viser hvor stor prestisje denne loven hadde i forsamlinga. Det kan også nevnes at Christian Fredrik i 1814 forbant odelsrett til sin tronarverett og nektet å gi avkall på sin *odelsrett* til Norges krone (Gjerdåker 2001).

Odelsloven er en meget gammel lov og er et helt særegent norsk rettsfenomen. Det har ikke eksistert lover av tilsvarende karakter i noe annet land. Det har imidlertid vært lover som kan sammenlignes med odelsloven i andre land som Sverige² og Danmark, men disse er avskaffet for lenge siden. Tanken om den selveiende bondestand og de nære bånd mellom slekt og gård står sentralt i norsk historikk og kulturell tradisjon (Aalstad og Kjær 1990). Odelsretten gav en meget sterk posisjon både sosialt og strafferettslig. Faktisk kunne en odelsbonde kreve større

---

² Den svenske börsretten ble avviklet i 1863 og den danske lovbydelsen ble sterkt redusert fra 1600-tallet. De siste restene ble fjernet fra dansk lov i 1926.

bot for rettsbrudd mot seg, opptil det dobbelte i forhold til et rettsbrudd mot en alminnelig bonde³ (Gjerdåker 2001).

Historisk sett var odelsretten spesielt ansett som et vern mot statsmakten, men den har også fungert som et vern mot at en bonde solgte gården uten familiens velsignelse. Hvis bonden selger gården kan slektningene ta gården tilbake på odelsløsning. Odelsloven verner rettighetene til en person av gangen og retten kan ikke beslaglegges av kreditorer eller forvaltere av konkursbo. Det er heller ikke mulig å testamentere bort odelsretten. En kan på mange måter si at odelsloven har vært det juridiske redskapet som samfunnet har gitt landbruket for å ivareta tradisjonene (Aalstad og Kjær 1990). Selv om odelsloven kun gjelder eiendom på landet har odelsloven gjennomsyret også andre deler av samfunnet. Det viser seg at odelstanken for eksempel har godt rotfeste i norske familiebedrifter der svært mange av de mannlige direktører er eldste sønn til sine foreldre (Norbye 2001).

Åsetesretten

Odelsloven har ikke alene stått for at de norske gårdsbrukene framstår slik de gjør, og det er vanskelig å snakke om odelsloven uten å ta med åsetesretten. Åsetesretten er en kvalifisert arverett til en odelsgård. Denne retten kom første gang med i landslova fra 1274. Der ble det bestemt at eldste sønn skulle ha hovedgården udelt og aleine. Dette fant mange urettferdig og det var mange som søkte om dispensasjon for lova. Lova ble endra og etter dette ble det slik at eldste sønn skulle ha minst halve gården og de andre arvingene delte resten. På tross av at en del gårder ble delt mellom arvingene, har loven fungert slik at gårdene ikke har blitt delt opp i for små enheter (Gjerdåker 2001).

I dag er åsetesretten en spesiell arverett som gir barn og barnebarn av en gårdeier rett til skifte når denne har gått bort (Aalstad og Kjær 1990). Åsetesretten gjelder de samme eiendommene som odelsloven, men det er ikke noe hevdstid for å erverve åsetesrett. Om en bruker kjøper eiendommen den ene dagen og dør den neste, kan det eldste barnet gjøre åsetesretten gjeldende. Fordi det er opparbeidet odelsrett på de fleste norske gårdsbruk faller dette som oftest sammen (Gjerdåker 2001). Åsetesretten gir nærmeste arving i nedadgående linje til gårdeieren rett til å overta landbrukseiendommer udelt og billig etter at taksten individuelt er

---

³ Dette ble endret ved Magnus Lagabøtes Landslov i 1274 og etter dette var det ikke noe forskjell på rettsvernet til en hauld (odelsbonde) og en vanlig bonde.

regnet ut. Loven har blitt til slik at etterkommere etter eier skal ha råd til å overta eiendom uten at gjeldsbyrden blir for stor

(http://www.skatteetaten.no/upload/PDFer/handbok_arveavgift/landbruk.pdf).

Odelsretten gav status

Til odel og eie er et uttrykk som konsist uttrykker både symbol og realverdien i retten. En har ingen odel uten å eie. Fordi retten også innebærer stor symbolsk verdi, gav odelsretten mer status enn kun å eie. Det faktum at odel og dermed retten til å eie eiendom er noe som arves, har trulig hatt stor betydning for at bøndene har lagt ned så mye flid i arbeidet på gården. Det lå innbarka i odelstradisjonen at gården skulle videreføres til neste generasjon i bedre stand enn ved forrige overdragelse. På denne måten ble ny jord ryddet, husene ble påbygget og gårdens rikdom økte. En av grunnene til at det har vært, og er viktig å holde gården i familien, er fordi en på den måten hedrer de slekter som har slitt på gården (Gjerdåker 2001).

Det som skiller odelsloven fra andre lover er at det er en rett som går i arv. Odelsretten er en særskilt rett til å eie fast eiendom på landet fordi en selv eller forfedre har eiet den en viss tid (Aalstad og Kjær 1990). Hevdstida for hvor lenge en familie må eie en eiendom før det blir en odelseiendom har variert opp i gjennom tidene, men er i dag 20 år. Odelsretten er en slektsrett og ikke en eiendomsrett. Dermed har ikke en odelsmann uten videre hatt mulighet til å selge jorda til hvem som helst.

For dem som er interessert i å skaffe seg en jordbrukseiendom har det vært problematisk at det er odel på eiendommene. Dette har ført til at det er få eiendommer på markedet. I tillegg til dette er det en risiko for at den blir tatt tilbake på odel. Tidligere har odelsretten vært med på å framme aktivitet i jordbruket, i dag er det motsatte tilfelle. Odelsretten er i dag reelt sett blitt til et vern om slektseiendom. Det finnes imidlertid en lignende utvikling i Sverige der de ikke har odelsrett, men der familiene i likhet med de norske heller holder på gården enn å selge den til noen som er villig til å drive den. Dermed er det usikkert om det er odelsretten eller en generell utvikling som er skyld i at det er lite drift på gårdene (Gjerdåker 2001).

Skauen og jorda var mer verdifull tidligere og i dag må gårdene være store for at det skal være en inntekt som det er mulig å leve av. De fleste odelsgårdene er enten ikke så store eller ikke modernisert slik at en familie kan livnære seg av gården. På den måten kan en si at odelsloven i dag har gått over fra å være økonomisk, symbolsk og sosialt viktig, til kun å være symbolsk

viktig for familien og slekta. Gårdene hadde i tidligere tider stor symbolsk verdi utad som hang tett sammen med gårdens økonomiske verdi. Samtidig som gårdenes økonomiske verdi har minket har også den symbolske verdien av å eie en gård blitt mindre. Det er ikke lenger slik at odelsbonden automatisk får lån i banken fordi det lukter kvæ av ham.

Fra Harald Hårfagre til 1974

På slutten av 1000-tallet blir antagelig landskapslovene for første gang nedtegnet, og da var allerede odelsloven vel etablert. Den nevnes første gang i Egil Skallagrímssons saga der han skriver at Harald Hårfagre på 800-tallet samlet Norge og tok "odelen fra bøndene". Dette utsagnet er noe omdiskutert, men viser at odelsretten eksisterte allerede den gang. Det kan også nevnes at hans sønn, Håkon Den Gode, gav den tilbake til bøndene (Aalstad og Kjær 1990). For at en eiendom skulle bli odelsjord i henhold til landskapslovene tok det lang tid. I Gulatingsloven ble det krevd at eiendommen måtte ha gått fra far til sønn i 5 generasjoner, først sjettemann fikk odelsrett og dermed status som odelsbonde (hauð) (NOU 2003).

I Magnus Lagabøtes Landslov fra 1274 blir loven gjort gjeldende for hele landet og det ble nå lettere å få odelsrett. En eiendom fikk status som odelsjord når den hadde vært i slektens eie i 60 år. I tillegg ble det mulig for odelsberettigede som ikke hadde penger til å løse ut eiendommen, å lyse pengemangel, og på den måten holde liv i odelsretten i inntil 60 år. Denne lovendringen kan ha vært et forsøk på å stoppe en økende overgang av eiendommer fra bønder til kirke og stormenn. Seinere ble muligheten til å oppnå odelsrett ytterligere forenklet med Christian IVs norske lov av 1604 og Christian Vs lov av 1687. En eiendom behøvde nå kun å være i slektens eie i først 30 år og seinere 20 år, før den fikk status som odelsjord (NOU 2003). Kvinner ble i middelalderen sterkt diskriminert av loven i forhold til menn, det eksisterte andre regler for odelsjord enn for annen formue. Faktisk var det slik at hvis en odelsbonde hadde en datter som fikk en sønn, hadde sønnen odelsrett foran sin mor (Gjerdåker 2001).

Utover på 1700- og 1800-tallet blusset stadig spørsmålet om odelsretten opp. Spesielt naturrettssforkjemperne som på slutten av 1700-tallet ivret for at all eiendom skulle selges fritt, var svært kritiske til loven. Ludvig Holberg skrev i 1729 dette til de norske bøndene: "Aanse deres odels rettighed, som dens største klenodie". Holberg så på odelsretten som et privilegium som bøndene gjorde lurt i å ta vare på. I bondestanden var det derimot ikke

enighet om dette, spesielt bøndene på Østlandet og i Trøndelag var motstandere av loven. I Agder derimot, der det var stor grad av selveie, var odelsloven godt likt. Dette endret seg utover 1700-tallet og de norske bøndene både de vanlige bønder og odelsbøndene i særdeleshet, ble oppmerksomme på den relativt frie stillinga de hadde i de patriotiske tiårene rundt 1800. Den norske bonden ble hedret og det ble diktet om den tapre og hardføre odelsbonden som brukte stein til hodepute og elsket friheten. Under Strilekrigen og Lofthusopprøret⁴ der bøndene kjempet mot skatteflåing og retten til å rå over næringsrettigheter, vokste bøndenes selvtilit ytterligere. I tida etter dette gjorde bondetalsmennene seg bemerket og med haugianismen ble symbolverdien i odelsretten styrket (Gjerdåker 2001). I 1811 var odelsloven inne i ei eksistensiell krise og var nær ved å bli oppløst på grunn av økonomiske problemer, som resultat av Napoleonskrigen. En kan på mange måter si at redningen for odelsloven kom med Grunnloven på Eidsvoll i 1814. Der ble det blant annet vedtatt at:

Odels- og Aasædesretten maa ikke ophæves. De nærmere Betingelser, hvorunder den til største Nytte for Staten og Gavn for Landalmuen, skal vedblive, fastsettes af det første eller andet følgende Storting (Grunnlovens §107).

Med visshet om at odels- og åsetesretten ikke skulle oppheves, ble ideen om den frie og stolte odelsbonden ytterligere forsterket utover på slutten av 1800- og på begynnelsen av 1900-tallet. Dette var en periode med store endringer i det norske samfunnet. Samfunnet dreide fra et bondesamfunn mot et kapitalistisk samfunn med industri og urbanisering. Det store hamskiftet som skjedde i landbruket fra 1850 der nye metoder og maskiner ble tatt i bruk, førte til at det var mindre behov for arbeidskraft på gårdene enn tidligere. Samtidig som dette skjedde ble også resten av Norge industrialisert og behovet for arbeidskraft var stort. Det var likevel utenkelig for de fleste bønder å begynne å jobbe i industrien. De fleste av dem som ble ansatt i industrien kom fra *underklassen* i bondesamfunnet og historikeren Sverre Sten hevder at det var få industriarbeidere som kom fra den delen av bondestanden som var selvstendige gårdeiere. Fabrikkarbeid var underklassearbeid som passet for innerster⁵ og husmenn, men derimot upassende for odelsbønder og deres barn (Pryser 1999).

---

⁴ Strilekrigen i Bergen i 1765 og Lofthusopprøret på Sørlandet i 1786-87.

⁵ En innerst var en person som budde til leie i andres hus, ofte jobbet han på gården han budde på.

Mot slutten av 1800-tallet var bøndene mektigere enn noen gang. I 1857 ble odelslova forsøkt fjernet, men bøndene på Stortinget slo ring om lova og forslaget ble ikke vedtatt. Også seinere var bøndene og bondeættlingene sentrale i politikk og kulturutviklinga og odelslova stod støtt fram mot århundreskiftet. Landbruket var fremdeles den største næringa i landet, men det ble skilt mellom kjøpebønder og odelsbønder. Kjøpebøndene ble regnet som ustabile, mens odelsbonden var solid og en garantist for kontinuitet. Utover på 1900-tallet var det en sterk bureisningsperiode. Det var en kulturell og økonomisk bygdeveksttid og mange nye bruk ble ryddet spesielt rundt 1920-1930. I 1936 ble loven endret slik at bureiserne og deres ætt skulle ha lik rett til å opparbeide odel som andre bønder. Arbeiderpartiet som tidligere hadde omtalt odelsretten som en *kakserett*, gikk etter hvert bort i fra dette. Odelsloven var blitt både små og store bønders rett (Gjerdåker 2001).

Odelsloven av 1974

28. juni 1974 ble det vedtatt store endringer av odelsloven. Den aller viktigste og mest betydelige er at eldste barn av en odler får odelsrett uavhengig av kjønn. Dette vil si at kvinner nå ble likestilt med menn, og ikke måtte som tidligere, stille bak sine yngre brødre og deres etterkommere. Loven fikk tilbakevirkende kraft til 01. 01. 1965. Etter lovendringen i 1974 er også adoptivbarn likestilt med egenfødte barn, men da fra det tidspunkt de ble adoptert. Det er heller ikke forskjell på barn født i ekteskap eller utenfor ekteskap, disse har lik rett på odel. I tillegg til dette har arealgrensene for eiendom økt slik at det i dag er færre odelseiendommer enn tidligere. Odelsrekken ble i loven av 1974 også sterkt begrenset slik at en i dag kun har odel etter nære slektninger. Nære slektninger vil i denne sammenheng være besteforeldre, foreldre eller søsknene til foreldrene.

Motstanden mot endring av odelsloven var stor, spesielt på bygdene. Man kunne jo tro at bondekvinnene som selv ble rammet av loven ønsket å endre loven slik at de fikk likestilling mellom kjønnene, men slik var det ikke. Derimot kan en si at endringen i odelsloven var et resultat av holdningsendringen som skjedde i resten av samfunnet. Holdningene hos mange bønder var svært konservativ og likestilling mellom kvinner og menn var ikke et ønske fra landbruksnæringen. Odelsloven ble vedtatt mot råd fra jordbrukets egne organisasjoner (Aalstad og Kjær 1990).

Norges Bondekvinnelag var en av de organisasjonene som var imot endringen av odelsloven. En endring av loven hadde lenge vært diskutert og mange fant den diskriminerende og flere ganger hadde den vært ute på høring hos bondekvinnelaga. I 1955 sendte Norske Kvinners Nasjonalråd en forespørsel til Norges Bondekvinnelag om de kunne ta opp igjen spørsmålet om likestilling mellom kvinner og menn i odelsloven og sende det ut på høring i lokallagene. Norske Kvinners Nasjonalråd ville ta opp saken med myndighetene hvis Norges Bondekvinnelag gikk inn for en lovendring. Våren 1956 var spørsmålet om likestilling i odelsloven ute på høring i lokallagene, men svaret Norske Kvinners Nasjonalråd fikk fra bondekvinnene var nedslående. Bondekvinnene stod samlet om odelsloven slik den var og de frarådet at odelsloven skulle bli ytterligere diskutert. En av begrunnelsene var at Norges Bondekvinnelag fryktet at odelsloven skulle bli svekket og innskrenket (Dragsund 1995).

I 1972 var lovforslaget igjen ute på høring i Bondekvinnelagets lokallag (Dragsund 1995). Det ble holdt avstemming og det viste seg at medlemmene var delt nesten på midten i synet på om odelsloven skulle endres. 56 % stemte mot endringsforslaget og dermed gikk flertallet av medlemmene i Norges Bondekvinnelag inn for at gutter fortsatt skulle ha førsteretten framfor jenter (Bolstad 1991). Argumentene deres for å holde odelsrekkefølgen uendret var for å beholde en stabilitet i jordbruket i tillegg til at kvinner hadde manglende muskelkraft (Dragsund 1995). Spesielt vanskelig var det for bondeorganisasjonene å akseptere at loven fikk tilbakevirkende kraft slik at gutter som var født etter 01. 01. 1965 ble født med odelsrett, men mistet denne etter lovendringen (Dragsund 1995) Her kan man si at hensynet til likestilling mellom kjønnene ble ansett som viktigere enn hensynet til noen odelsgutters og kanskje spesielt familiers forventninger om odelsrett (Bolstad 1991). Rundt om i landet raste diskusjonen videre, mens i Bondekvinnelaget ble odelsloven et ikketema helt til i 1982, da den igjen ble satt på dagsorden (Dragsund 1995).

Odelsjentene blir synlige

I februar 1983 inviterte kvinnegruppen i Norges Bonde og Småbrukarlag til et seminar om den nye odelsloven. Bakgrunnen for dette seminaret var en avisdebatt som hadde rast i *Nationen* høsten 1982. Debatten viste at nå, nesten 10 år etter lovendringen, var det fremdeles problemer med å praktisere loven og det eksisterte fremdeles en del motsetninger mot den. Ansvar fra spesielt Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukerlag ble etterlyst. Som foredragsholdere var det blant annet representanter fra blant annet Norges Bondelag, Norges

Bondekvinnelag, Norges Bondeungdomslag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag.

Representanten fra Norges Bondelag, høyesterettsadvokat Torolv Hustad uttalte blant annet: "Norges Bondelag har ikke gått ut og anbefalt dem som har best odell å gjøre bruk av denne sin rett" (Norsk Bonde- og Småbrukerlags rapport 1983:20). Han uttalte også at Bondelaget drev orientering om odellovens regler, men overlot valget til den enkelte.

Holdningsendringene skjedde langsomt og mange odellsjenter rundt om i landet ble ikke oppmuntret til å benytte seg av sin odellsrett. I resten av samfunnet tok det også tid før jenters odellsrett var allment kjent. I ei hovedoppgave i sosialantropologi fra 1978, fire år etter lovendringen blir ikke jenters odellsrett nevnt med et ord. Dette på tross av at oppgava handler om valgmuligheter og kontinuitet i forhold til det å skulle overta en gård. I de tilfeller der det ikke var sønner, skriver forfatteren, at gården blir overdratt til svigersønnen (Siverts 1978).

De som var mest positive til den nye odelloven var eiere av små bruk og de yngste bøndene samt bønder med høy utdanning. Norges Bondekvinnelag tok på begynnelsen av 1980-tallet et oppgjør med sin tidligere holdning og gikk nå aktivt inn for å påvirke holdningene til odellsjentene. I 1987 startet landbruksminister Gunhild Øyangen en informasjonskampanje om den nye odelloven med Norges Bondekvinnelag og den nydanna organisasjonen Jenter i Skogbruket som aktive deltagere (Draugstad 1995). Organisasjonen Jenter i Skogbruket som er en landsdekkende organisasjon, var blitt stiftet året før. Den har som mål å motivere og stimulere jenter i alle aldre til deltakelse og engasjement på alle plan innenfor skogbruket, og vektlegge samhold og samarbeid. Organisasjonen som blir støttet av myndighetene og andre organisasjoner, har som mål å overflødiggjøre seg selv (<http://www.skogsnorge.no/jis/>).

Om Jenter i Skogbruket kan gjøre seg selv overflødig de nærmeste årene er tvilsomt. Nye tall viser at jenter fremdeles, i mye lavere grad enn gutter, velger å overta eiendommer de har odell på. Landbrukets Utredningskontor har i 1996 og 2002 gjennomført store undersøkelser om rekruttering og likestilling innenfor landbruksnæringa. Undersøkelsen ble utført blant de med best odell til gårdsbruk og disse ble stilt spørsmål om overtakelse av gård. I den første undersøkelsen ble i underkant av 300 spurte, i den andre 1000 respondenter. Et av de mest sentrale spørsmålene i undersøkelsen var "Trur du at du kommer til å overta gården?". I 1996 var forskjellen mellom odellguttene og odellsjentenes svar stor. 78 % av guttene og 51 % av jentene var da sikre på at de ville overta gården. I 2002 er forskjellene blitt mindre, men fremdeles sier bare 40 % av jentene at de vil overta mot 61 % av guttene. Av de som vet at de

ikke vil overta, er jentene i flertall, 44 % av jentene sier at de ikke vil overta gården, mens 26 % av guttene sier det samme (Kvenseth 2003).

Er det viktig for jenter med odelslov?

Det finnes i dag mange færre kvinnelig eiere av jordbrukseiendommer enn menn. Flere kvinner enn tidligere overtar i dag odelseiendommer. Det er imidlertid et faktum at odelsjenter oftere overtar mindre og lite økonomiske bruk, enn menn (NOU 2003). Mange av disse brukene er så små at hvis grensene for odlingsjord økes for drastisk, vil disse gårdene falle bort som odlingsjord. For at en gård skal bli en odelsgård må den være større enn 20 dekar jordbruksjord og 100 dekar produktiv skog. Dette har i 2003 og 2004 vært på høring og i dag ligger det to lovforslag ute. Flertallet av Odelslovsutvalgets medlemmer går inn for at eiendom må ha minst 50 dekar jordbruksjord eller minst 1000 dekar produktiv skogareal for at det kan regnes som odlingsjord. Mindretallet ønsket at en eiendom skal regnes som odlingsjord når det er minst 30 dekar jordbruksjord og minst 500 dekar produktivt skogareal (NOU 2003). Nettopp fordi jenter oftere overtar mindre bruk enn menn, går likestillingsombudet inn for det forslaget mindretallet i Odelslovsutvalget har kommet med. Likestillingsombudet frykter at en økning av arealgrensene vil føre til at færre kvinner overtar odelsbruk enn i dag (<http://www.likestillingsombudet.no/horingsuttalelser/odelslov2003426.html>). Sosiologen Marit S. Haugen som har skrevet rapporten *Odelsjenter –likestilt i loven, men hva med praksis?*, hevder at det finnes flere årsaker til at færre jenter ønsker å overta enn gutter. Ofte er foreldrene mindre forbeholdne i sin støtte til sine døtre og jentene har få kvinnelige rollemodeller som bønder. Jenter er også oppdratt på en annen måte enn gutter og har ofte mindre kunnskap om hvordan å drive gård (Haugen 2002). Dette fører til at jentene føler seg usikre og mindre kompetente til å drive gården og dermed ønsker de ikke å overta store bruk. Et annet aspekt er at på større gårder blir jenter ofte utkonkurrert av yngre brødre som har lyst til å drive stor gård (Eldby 1996). I tillegg til dette tar flere av jentene høyere utdanning og ønsker å jobbe full jobb utenom gården. For mange er det ikke gårdsdriften som er hovedårsaken til å overta, men derimot ønske om å holde gården innenfor slekta (Eldby 1997).

Selv om odelslovsutvalget primært er interessert i at det skal være aktive gårdsbruk, er de likevel opptatt av at det er viktig å beholde odelsloven med tanke på likestillinga. Utvalget mener at en oppheving av odelsloven lettere vil føre til at unge jenter taper konkurransen om

overtagelse av foreldrenes eiendom. Selv om odelsloven ikke blir benyttet i en slik måte at rettsapparatet blir trukket inn, viser det seg at den har en betydelig motstandskraft mot tradisjonell eller situasjonsmessig argumentasjon for at en gutt bør overta (NOU 2003:26). En frykter at en avvikling av odelsloven, vil føre til at det blir færre kvinnelige eiere av landbrukseiendom i landbruket. Selv om det er færre kvinner enn menn som overtar i dag er utviklinga på vei i riktig retning. Det er et faktum at aldri har det vært så mange kvinner som i dag, som har overtatt odelseiendommer. I 1969 var 9 % av de som overtok eiendom på odel kvinner, i tidsrommet 1995 til 1999 var dette steget til 22 %. Fremdeles kan en ikke se den hele og fulle effekten av loven fordi det finnes et etterheng. Gjennomsnittsalderen for de som overtar gårdsbruk på odel er høy og dermed vil det fremdeles skje en del eierskifter blant menn født før 1965, men en regner med at andelen kvinner vil øke etter hvert som eiendommene overdras av personer født etter 1965 (NOU 2003). Utviklinga er i dag på vei i riktig retning, og det vil være bekymringsverdig for det norske landbruket om kvinnerekutteringa gikk ned igjen. Færre kvinner i jordbruket ville føre til mindre mangfold, blant annet innenfor økologisk produksjon der det finnes flere kvinner enn menn (Gjerdåker 2001). I tillegg til dette vil færre kvinnelige bønder føre til færre kvinnelige rollemodeller innenfor landbruket. Dette vil være negativt for generasjonen som kommer etterpå, og i verste fall kan norsk landbruk etter hvert oppleve å bli en fullstendig mannsdominert arena.

Beholde eller fjerne odelsloven?

Odelsloven har i den senere tid vært under harde skyts fra blant annet tidligere landbruksminister Lars Sponheim. ”En genetisk betinget rett til å eie er en anakronisme i dagens samfunn,” uttalte Sponheim på et møte i Odelslovsutvalget 17. februar 2004 (<http://odin.dep.no/ld/norsk/tema/eiendom/nyheter/020081-990009/index-dok000-n-n-a.html>) Også tidligere har Sponheim ytret ønske om å fjerne loven, men han har til nå møtt sterk motstand. Meningene er delt om vi skal beholde odelsloven eller ikke, men fremdeles er det flertall for å beholde loven⁶. For mange nordmenn oppleves odelsloven som noe unikt norsk og som en del av vår kulturarv. Som det står i en innstilling før lovendringen av 1907 : ”Det at eie sin gaard og raade sig selv, har i tusinde aar staaet for folket som den beste stilling”. (Aalstad og Kjær 1990:11). Selv i dag nesten 100 år etter står altså loven støtt og flertallet vil

---

⁶ I en meningsmåling foretatt av Dagsavisen sier 2 av 3 at de ønsker å opprettholde odelsloven slik den eksisterer i dag (<http://www.dagsavisen.no/innenriks2/article835394.ece>).

beholde den. Det paradoksale er at selv om odelsloven regnes som noe av det trausteste og mest solide som finnes, har loven også hatt evnen til å forandre seg. Den har endret seg mye fra de tidligste tider og fram til i dag.

Kapittel 4

Utdannelse og jobb, plikt eller frie valg?

I dette kapittelet vil jeg gå nærmere inn på problemstillinger knyttet til plikt og pliktfølelse og hvordan disse kan gi seg utslag i forhold til odelsrett. Plikt og pliktfølelse er temaer det kan være vanskelig å snakke om. Dette skyldes at plikt er et ord som forbindes med noe som blir pålagt, noe vi opplever som noe negativt. Det å ha odelsrett er en rettighet, men samtidig også en plikt. En odelsberettiget har i motsetning til andre en fødselsrett til å skulle eie land og bygninger, og på den måten en rett til å forvalte store verdier. Problemet med disse verdiene er at de ofte er plassert i griskrendte strøk, der det finnes få arbeidsplasser og utdanningsinstitusjoner. Det kan være enkelt for andre å romantisere og snakke om odelsrettens fordeler uten å måtte ta inn over seg også de problematiske sidene ved det å ha odelsrett. Det å overta en gård er en stor og dyptgripende beslutning. Den kommer til å virke inn på ikke bare på ens eget liv, men også på valg av partner, partneren og eventuelle barn.

Tidligere har gård og slekt vært to sider av samme sak. Dette er ikke lenger alltid tilfelle og gårdene har i dag mistet mye av den symbolverdien de hadde tidligere. Gårdens ve og vel blir ikke lenger ukritisk godtatt, stilt ovenfor valget om den enkeltes personlige lykke (Thorsen 1993). Allikevel er det mange odelsberettigede som føler seg forpliktet til å overta gården, og prosessen kan bli hard i forhold til å skulle ta det endelige valget om overdragelse eller ikke. I ei tid der det er stort fokus på egenutvikling passer en odelsgård ofte dårlig inn i manges idealbilde av bosted og jobbmuligheter. Det fremheves som viktig å ta de riktige valgene i forhold til utdanning, for deretter å få den perfekte jobben. Odelsjentene dras mellom en uendelighet av muligheter i forhold til jobb på den ene sida og pliktfølelsen ovenfor gården, og familien på den andre. De fleste norske gårdsbruk er i dag deltidsbruk, det vil si at den ene eller begge ektefellene har en annen jobb i tillegg til gårdsdrifta (Fossgård 1995). Dette er også tilfelle for de gårdene som odelsjentene i denne studien kommer fra. Siden det ikke er mulighet til å livnære seg av gården alene slik den framstår i dag, har de alle måttet vurdere om de ønsker å kombinere jobb med å overta gården eller ikke. Det er ikke alle yrker det er mulig å kombinere med å bu på gården, ofte på grunn av avstander. Derfor blir det ofte et valg mellom å ha drømmejobben eller gården. I dette kapittelet ønsker jeg også å sammenligne hvordan odelsjenter fra kommunen i Vest-Telemark og kommunen i Aust-Agder ser på sine utdannings- og jobbmuligheter. Den ene kommunen ligger forholdsvis sentralt, den andre

usentralt. Hva har dette å si for valget om å overta eller ikke sett i forhold til jobb? I tillegg til dette vil jeg se nærmere på i hvilken grad en kan snakke om at odelsjenter velger utdanning fritt. Velger de utdanning med tanke på å overta gården seinere, eller velger de den utdanningen de har lyst til å ta? Har valget av utdanning stor betydning i forhold til om de velger å overta eller ikke?

Velge utdanning med hode eller hjerte?

De fleste odelsberettigede regner muligheten for å få en jobb,⁷ og med det inntekt, som en av de viktigste faktorene for om de kan overta eiendommen. Siden det i liten grad er mulig for odelsjentene jeg har intervjuet å livnære seg av gården, må de ha jobb utenfor gården for å kunne ha råd til å overta den. Tenker odelsjentene praktisk i forhold til gården, eller ut fra interesse når de velger utdanning?

Hanna bestemte seg tidlig for at hun ville ta høyere utdanning. Selv om hun selv hadde klare ideer om hva slags utdanning hun akttet å ta, ble hun allikevel anbefalt en utdanning hun selv ikke ønsket fordi hun var odelsjente. Her forteller Hanna:

Men det er klart det var litt merkelig, når jeg gikk på ungdomsskolen [i kommunen] så var jeg hos rådgiver og lurte veldig på hva jeg ville videre og jeg hadde jo egentlig bestemt meg for å gå på allmen. Men da var hun sånn at "du liker matte og naturfag du?" "jada det gjør jeg.." "ja, men da må du jo gå på landbruksskole" mente hun. Fordi at jeg hadde odell og likte de fagene så var det naturlig for meg å gjøre. Det synes jeg lissom at er.."herrelighet, er det flere som forventer det av meg?" heldigvis så gjorde jeg jo ikke det av press. Jeg gjorde jo det jeg hadde lyst til selv, men jeg har nok ikke den helt store interessen for å drive en gård sånn [videre], det har jeg ikke. (Int. nr. 2, s. 7)

Hanna som i dag er i starten av et langt studieløp, er bestemt når hun sier at hun har valgt utdanning på selvstendig grunnlag og ut fra interesse. Det at hun har odelsrett på en gård er hun stolt av, men hun opplever det som viktigere at hun studerer noe som virkelig interesserer henne, heller enn noe som passer i forhold til et liv på gården. Derfor er hun opptatt av at hun bør ha like muligheter til å velge utdanning fritt som ei jente som ikke har odelsrett. Hanna

---

⁷ I Landbrukets Utredningskontors rapport fra 1996 kalt *Skal- Skal ikke* ble det presentert en statistisk sammenheng mellom arbeidsmarked og viljen til å overta gårdsbruk. Utsiktene til jobb var en av de dominerende faktorene i bestemmelsesprosessen (Eldby 1996).

ville oppleve det som heilt feil hvis hun ikke satset på den utdannelsen hun alltid har drømt om fordi hun tilfeldigvis har odelsrett på en gård. Når hun er ferdig med utdannelsen, vil hun være overkvalifisert for en jobb i den bygda hun er ifra. Det paradoksale i det Hanna forteller er at hun ønsker en spennende og utfordrende jobb i en by, samtidig som hun også er klar på at hun kommer sannsynligvis til å overta gården. Selv om hun er sikker i sin sak på hva som er drømmejobben, er det ikke utenkelig at hun velger å enten jobbe i en mindre spesialisert jobb eller velger å pendle flere timer hver vei for å ha mulighet for å kunne bo på gården.

Det viste seg raskt at det var mange som hadde lignende holdninger som Hanna. De fleste av odelsjentene forteller at de har valgt utdanning på selvstendig grunnlag, og de framhever at de i liten grad tenkte på gården i det de valgte utdanning. Odelsjentene velger i likhet med andre, stort sett ut fra interesse, og ikke pliktfølelse. I den grad det finnes press eller plikt i forhold til valget av utdanning, er det lite uttalt. Kun ei av odelsjentene forteller at det har vært antydning til tvang eller sterke føringer fra foreldrene da hun tok sitt valg om utdanning. Det å ikke ta utdanning var noe samtlige vurderte som heilt uaktuelt. Også fra offentlig hold blir det hevdet at det å ha odelsrett i seg selv er en faktor som i liten grad har innvirkning på om en odelsberettiget velger å ta utdanning eller ikke. De aller fleste som har overtatt gård, har enten tatt eller har planer om å ta videregående utdanning og svært mange tar høyere utdanning (Eldby 1996). Det var forbausende få av odelsjentene som var utdannet som sjukepleier eller lærer, eller andre yrker som med stor sikkerhet ville gi jobb i nærmiljøet. Dette bekreftes også i rapporten *Skal- skal ikke? Om odelsgutters og odelsjentes valg om overtakelse* utgitt av Landbrukets Utredningskontor (Eldby 1996). I rapporten kom det fram at kun et mindretall av de odelsberettigede oppgav at jobbmuligheter på heimstedet var viktig for valget av utdanning, og svært få oppgav muligheten for å kombinere utdannelsen med gårdsdriften som den viktigste årsaken for utdanningsvalget. Blant de som tok høyere utdanning, var det universitetsfag på høyskole eller universitet som var mest populært (Eldby 1996). Av de odelsjentene jeg har intervjuet hadde et flertall høyere utdanning eller holdt på med det, flere av disse hadde fem år eller mer på høyskole eller universitet. Et mindretall av odelsjentene hadde ikke utdanning utover videregående. Det var vanskelig å se om det var en sammenheng mellom lengden på den utdannelsen de hadde og om de valgte å overta eller ikke, men skolegang og utdanning legger svært sterke føringer for hvordan livsløpet utformes. På grunn av at valget skjer tidlig i etableringsfasen, og fordi utdanningsvalget i stor grad styrer yrkesvalget, legger utdanningsvalget også premisser for valg og handlinger på andre områder videre i livet (Grimsrud og Sørli 2004).

Gård eller jobb, jobb eller gård?

For mange odelsberettigede er valget om å overta gården nært forbundet med valget om å si ja eller nei til muligheten for en relevant eller spennende jobb. Siden odelsjenter i liten grad tar tanken på gården med i betraktningen når de velger seg utdanning, vil mange av dem møte dilemmaer knyttet til dette i ettertid. Mange opplever at utdannelsen ikke gir relevant jobb i heimkommunen eller i nærliggende kommuner. Dette er en situasjon som kan oppleves vanskelig. Spørsmålet odelsjentene da stiller seg er om gården eller jobben er viktigst. Hva velger jentene og hva bruker de som begrunnelse for sine valg?

Anne er i slutten av tjuetåra og har bestemt seg for at hun ikke vil overta gården som hun har odelsrett på. Dette er et valg hun har tenkt nøye gjennom. Her vil jeg la Anne fortelle om hvorfor hun ikke vil overta gården:

Og en annen ting er i forhold til jobb, at jeg skjønner ikke heilt hvilke type jobber jeg skulle ha hatt. Eller der er selvfølgelig jobber jeg kunne ha fått, men du må kjøre mye hvis du skal bo sånn som det, så må du være villig til å bruke mye tid i bil. Masse tid i bil, du må kjøre til alt, du må kjøre til skole, du må kjøre til fritidsaktiviteter, du må kjøre til jobb. Hvis at du har tre barn så blir du kjørende i skytteltrafikk i alle herrens år og det... ja.. jeg har ikke lyst til det. Særlig og etter at jeg begynte på [studiet] her. [...] De utfordrende jobbene er ikke så veldig mange i [stedsnavn] og [stedsnavn] og omegn. Det blir bare mer og mer, lengre og lengre reiseavstand [...] for å finne en egna jobb. Men det er ikke at jobben skal, det er ikke bare jobben i seg sjøl, det er mer en sånn totalvurdering at jeg vil ikke bo så øde... og jeg vil bo et sted der... der jeg kan få en ok jobb... (Int. nr. 12, s. 2)

Anne har først en lang utdanning og holder i dag på med en spesialisert videreutdanning. Hun bestemte seg for tre år siden for at hun ikke vil overta gården. Hovedbegrunnelsen hennes er at arbeidsmarkedet i det område hvor odelsgården hennes ligger, er svært begrenset med den utdannelsen hun har. For Anne er en utfordrende jobb viktigere enn å bosette seg på gården. Det er ikke mulig å kombinere det å bo på gården og det å finne den typen jobb hun er interessert i å ta. De jobbene hun ønsker, finnes ikke i kjøreavstand fra gården. I tillegg til de manglende jobbmulighetene er hun opptatt av de lange avstandene i forhold til skole, butikk og lignende. Anne omtaler seg selv som ganske urbanisert og ønsker ikke å bo så usentralt som det hun hadde gjort på gården. Derfor handler ikke Annes valg kun om jobb, det handler også om å spare tid i forhold til å slippe å tilbringe timevis i bil. Det er ikke med lett hjerte Anne har tatt dette valget, men hun er ikke villig til å ofre utdannelsen og jobbmulighetene for

et liv på landet. Landbrukets utredningskontors rapport fra 1996 bekrefter at det finnes andre odelsberettigede som tenker som Anne. Det blir hevdet at de som oppgir arbeid som den viktigste faktoren for valg av bosted, hyppigere sier fra seg gården enn andre. De som har høy utdanning i usentrale strøk, bekymret seg ofte også mer enn de uten høyere utdanning for om de klarer å skaffe seg en jobb (Eldby 1996).

Det valget Anne har tatt var imidlertid ikke typisk for odelsjentene jeg intervjuet. De fleste av disse hadde i likhet med Anne valgt den utdannelsen de selv ønsket, men hadde i ettertid planer om eller hadde allerede flyttet til gården. Det viste seg at blant disse var det svært mange som jobbet innenfor andre yrker enn det de hadde utdannet seg til, eller de hadde moderert ambisjonene i forhold til jobb. Dette var felles for både de med høy utdanning og de med utdanning fra videregående skole. Det viste seg imidlertid at det var stor forskjell mellom de to kommunene. Blant informantene i kommunen i Vest-Telemark var det nesten ingen av informantene som jobbet med det de var utdannet til. Det motsatte var tilfelle i kommunen i Aust-Agder, der de fleste jobbet med det de var utdannet som. Trulig henger dette tett sammen med avstanden til sentrale strøk, i tillegg til et større arbeidsmarked. I kommunen i Aust-Agder har odelsjentene større muligheter til å få relevant jobb i heimkommunen eller i de omkringliggende kommunene, enn odelsjentene fra kommunen i Vest-Telemark. Dette skjer ikke fordi jentene i kommunen i Aust-Agder er flinkere til å velge, men derimot fordi avstanden til et stort jobbmarked er mye kortere.

Avstandsproblematikken i forhold til arbeid har altså stor betydning når odelsjentene tar sitt valg om å overta eller ikke. Selv om odelsjenta har bestemt seg for at hun ønsker å overta gården, vil avstandsproblematikken likevel til tider gjøre seg gjeldende. Spesielt når det gjelder lange reiseavstander og mindre fleksibilitet i forhold til bytte av jobb. Det er antakelig en del som har jobbet de ikke ellers hadde valgt fordi kjøreavstanden til en attraktiv jobb er for lang. Dette gjelder blant annet Sigrid som jobber som noe annet enn det hun er utdannet som. Årsaken til det er at hun bur på en gård som ligger forholdsvis langt fra et større tettsted. Hun er usikker på om hun hadde valgt å overta om hun hadde fått valget på nytt i dag. Hennes hovedbegrunnelse er at det er lite penger å tjene på gården, og fordi at hun har hatt store vanskeligheter med å skaffe seg en jobb hvor hun kan bruke sin utdanning. Avstandene blir så lange at hun makter ikke å kombinere og kjøre i timevis for å ha en spennende jobb samtidig som hun har familie.

Selv om Sigrid, i likhet med mange av de andre odelsjentene jobber som noe annet enn det hun har utdannet seg til, trives hun i jobben. De fleste av odelsjentene som jobber i andre jobber enn det de er utdannet til, har avfunnet seg med situasjonen på tross av at de er klar over at de hadde hatt større jobbmuligheter andre steder. Blant de som har funnet jobb som er relevant i forhold til utdannelsen, er det ofte ikke drømmejobben det er tale om, men heller en grei jobb i den gitte situasjonen. For Anne og flere andre har valget mellom en spennende jobb og muligheten til og ønsket om å overta gården, vært en intern kamp. Valg av arbeid betinger i høy grad av det Max Weber omtaler som livsmulighetene (Giddens 2003). Livsmulighetene er igjen et begrep som må forstås på bakgrunn av hvilke potensielle livsstiler som er tilgjengelige. Giddens er opptatt av at livsstil dreier seg om valg innenfor en mangfoldighet av muligheter. Moderniteten konfronterer individet med en kompleks mangfoldighet av valgmuligheter. Vi har rett og slett ikke annet valg enn å velge. Livsstil er vaner og praksiser som for eksempel hvordan en kler seg, handlemåter og lignende. Disse rutinene er refleksivt åpne for forandring i lyset av selvidentitetens mobile karakter. Dette (og større eksistensielle valg) er beslutninger som ikke alene dreier seg om hvordan man handler, men også om hvem man vil være (Giddens 2003). Arbeid er ikke isolert fra den arenaen hvor de mangfoldige valg tas. Tvert imot utgjør valg av arbeid og arbeidsrammer et grunnleggende element i livsstilsorienteringen i den ekstremt komplekse, moderne arbeidsdelingen. Når odelsjentene tar et valg i forhold til bosted og jobb, gjør de dette ut fra hvilke potensielle livsstiler som er tilgjengelig for dem. Dette skjer samtidig som det tradisjonelle har blitt mindre viktig, og dermed må dagliglivet mer enn før rekonstrueres på bakgrunn av det didaktiske samspillet mellom det lokale og det globale (Giddens 2003).

Odelsjentenes valg i forhold til jobb og utdanning er eksempler på valg som individet utsettes for. Gårder er ikke lenger den trygge inntektskilden de var tidligere og dermed må odelsjentene finne en jobb utenfor gården for å ha muligheten til å overta. Det begynner å bli lenge siden en hel familie kunne livnære seg av noen mål skog i tillegg til noen kuer eller sauer. Utviklinga de siste femti årene har heile tida gått i retning av at det blir færre gårdsbruk. I tillegg til at det er blitt færre familiebruk, er det også blitt mer og mer vanlig å jobbe utenfor gården. I 1989 var det like vanlig med såkalte trippelkombinasjoner der begge ektefeller kombinerer heltids utearbeid med gårdsdrift, som heiltids familiebruk (Gjerdåker 1995). Trulig er dette enda vanligere i dag, enn i 1989, ettersom mange gårdsbruk har blitt nedlagt de siste 16 årene. Eldbjørg Fossgard peker på at lønnsarbeid utenfor gårdene er et resultat av det stadig sterkere fokuset på individ. Dette fokuset på individ er en del av individualiseringen

som har økt i senmoderniteten. Den har avløst de mer kollektive samfunnsformene og gruppedannelsene som fantes i det gamle bondesamfunnet. Tidligere ble individene bestemt av samfunnet, men i dag blir de i større grad integrert i samfunnet som selvstendige mennesker (Beck 2004). På gårdene har lønnsarbeid for kvinner på mange måter fått et symbolsk innhold som går ut over det å tilfredsstillere økonomiske behov. Kvinnene tilhører nå jordbruksfeltet gjennom bosted, familie og daglige plikter, men gjennom lønnsarbeidet beveger de seg over i andre felt og tilegner seg de adferdsmønstra og normene som gjelder der (Fossgard 1995).

Odelsjentene bindes som Fossgard hevder til jordbruksfeltet og gården gjennom bosted og familie. Gården har i liten eller ingen grad direkte betydning for deres inntekt. Dermed er valget om å overta gården, et valg som kun handler om verdien av å kunne bo på gården sett opp mot en større frihet i forhold til arbeid og bosted et annet sted. Det endelige valget skjer på bakgrunn av at de vet hva de får, men også hva de kommer til å gå glipp av. Slike valg er det Giddens omtaler som del av en livspolitik i boka *Modernitet og selvidentitet* (Giddens 2003). Hvert enkelt individ har sin livspolitik, en politikk der individet må integrere informasjon fra et mangfold av formidlede erfaringer. På den måten blir det mulig å forbinde fortidige erfaringer med framtidige prosjekter. Når odelsjentene velger å overta gården ville Giddens hevde at det er et bevisst livsstilsvalg jentene tar (Giddens 2003). Det er imidlertid også mulig å se odelsjentenes handlinger og valg som et resultat av det Michel Foucault omtaler som regjeringsmakt (Neumann 2004). Med regjeringsmakt mener han en makt hvor individet utsettes for ytre press, men hvor det opplever at det selv bestemmer. Regjeringsmakt er ifølge Foucault mye vanskeligere å forholde seg til enn direkte makt fordi det er vanskelig å være i opposisjon mot noe som er umerkelig og ikke føles som et krav fra andre. I motsetning til regjeringsmakt er direkte makt en type maktrelasjon der det ikke hersker tvil om hvem som er herre. Individene er frie og derfor er det mulig å gjøre motstand mot direkte makt (Neumann 2004). Frihetsgraden individet har i forhold til regjeringsmakt er derimot sterkt begrenset. Selv om odelsjentene hevder at de valgte utdanning fritt, viser det seg at de ofte tar valg, som i ettertid gjør det mulig å overta gården. De sier fra seg drømmejobben eller spesialiseringen eller de velger å pendle lange avstander. Noen opparbeider seg store studielån på en utdanning de kanskje ikke benytter, eller de innser at de kunne ha klart å få samme jobben de har i dag med en annen eller en kortere utdanning. Likevel angrer de ikke, odelsjentene ser på årene utenfor heimbygda som en friperiode som oppleves som en viktig del av livet. Følelsen av å oppfylle sine forpliktelser ovenfor familien

oppleves som viktigere for mange enn å få drømmejobben. Innerst inne har de alltid visst at det er slik det kom til å bli, de ville komme heim til slutt. Gården er for mange av odelsjentene en så stor del av deres liv at det ville være vanskelig å la være.

Det frie valg og flinke piker

Frihet til å velge heter det i reklamen og dette slagordet er på mange måter betegnende for vår tid. Vi lever i senmoderniteten som blant annet kjennetegnes ved den enorme mengden med valg som individet utsettes for. Vi ønsker å kunne velge heilt fritt og det finnes uendelig med muligheter. Dette betyr imidlertid ikke at alle valg er åpne for alle (Giddens 2003). Det vil alltid være faktorer som har innvirkning på vårt valg og muligheter, det være seg økonomi, utseende eller familiebakgrunn. Et valg som fremstår som fritt er i realiteten ofte ikke så fritt som en gjerne skulle tru. Er odelsjenter som overtar gården *flinke piker* som gjør det de opplever at andre forventer av dem? Og finnes det visse ting som det er umulig eller ”ulovlig” å si i dag som at ”mine foreldre har en plan for meg”?

Anbjørg og søsteren vokste opp i en by noen timer fra gården hun hadde odelsrett på. Det viste seg tidlig at søstera var glad hun ikke skulle overta, mens Anbjørg levde seg inn i rollen som odelsjente. Her forteller Anbjørg:

(...) Jeg vet ikke... det er lissom for oss når en har levd med det bestandig så vet du lissom ikke om det har vært til plage eller hva det er egentlig. Så det er klart det hadde vært lettere hvis vi ikke hadde det, det hadde jo det. Da hadde jeg vel kanskje gjort et annet yrkesvalg tenker jeg. Men, men nå var det jo sånn (ler) så selvfølgelig kunne jeg valgt å ikke ta hensyn til det, men det blir, jeg tror det blir litt sånn pliktfølelse i det og litt sånn eldste datter i familien ikke sant, det blir litt sånn pliktfølelse bare av det og så hvis du da er snill jente da så blir det jo litt sånn (...) (Int. nr. 10, s. 2)

Anbjørg gir uttrykk for at odelsretten har påvirket henne sterkt gjennom hele oppveksten. Hun har vært klar over sin odelsrett siden hun var 12, og den har vært en viktig faktor når hun har tatt beslutninger om utdanning og jobb. Hun sier i intervjuet at hun har valgt fritt og at hun kunne ha sagt fra seg gården om hun hadde villet, samtidig som hun også fokuserer på den sterke pliktfølelsen hun har i forhold til gården. Det er et paradoks at Anbjørgs valg i forhold til utdanning og gården fremstår som frie valg, samtidig som det viser seg at det har ligget sterke føringer for de valgene hun har tatt. Dette paradokset forklarer hun selv med at hun har vært *snill jente* som har gjort det som har blitt forventet av henne. Selv om hun var snill jente

og visste at hun egentlig ville overta, har hun også hatt litt ambivalens i forhold til om hun skulle gjøre det eller ikke. Spesielt karrieremuligheter og det om hun kom til å takle, å bu på gården, gjorde henne usikker på valget. Til slutt var det tilfeldigheter som førte til at hun tok den endelige beslutningen om å overta.

De aller fleste har i likhet med Anbjørg opplevd å være usikre i forhold til hva de skal velge. Usikkerheten har vært knyttet til deres egne og familiens ønsker og følelser ovenfor stedet, partnerens ønsker og jobbsituasjonen. For mange har det vært vanskelig å bestemme seg for hva som er viktigst. Samtlige av odelsjentene presenterer de valgene de har tatt vedrørende overdragelse og utdanning, som mer eller mindre frie valg. De fremhever at de ikke ble presset til å ta det valget de tok, og at de kunne ha gjort noe annet hvis de ønsket. På tross av dette sier de fleste at de i en annen situasjon hadde valgt helt annerledes. De vil ha fram at de har tatt valget selv, og markerer med det at å si at "mine foreldre har en plan for meg" ikke er mulig å si av norske jenter i 2005. Det er ikke rom for slike uttalelser, det passer ikke inn at vi ikke kan velge selv. De kulturelle forventningene åpner ikke for det.

I den seinere tid har det ofte vært snakket om *flink pike* syndromet. Dette er et syndrom som blir omtalt som et kvinnefenomen. Disse kvinnene gjør det som blir forventet av dem og de stiller få motkrav (Rappe og Sjögren 2003). Flere av informantene omtaler seg selv som flinke piker og de bruker det som forklaring på hvorfor de tok de valgene de gjorde. De hevder selv at odelsjenter har lett for å havne i en posisjon der de blir flinke piker fordi de er eldst, og fordi jenter ofte er mer pliktoppfyllende og selvutslettende enn gutter. Samtidig kan en spørre seg om det ikke finnes *flinke gutter*? Det er i dag mange flere gutter enn jenter som overtar gårder og i hvor stor grad velger disse det heilt fritt? Sosiologen Bjørg Sletten hevder at det kan være vanskeligere for gutter enn for jenter å si fra seg odelen (Sletten 2004). Hun hevder i sin hovedoppgave at mange av odelsguttene hun intervjuet ikke hadde blitt oppfordret til å gå videre med skole fordi familien ville at de skulle benytte seg av odelsretten. For mange av disse guttene hadde mulighetene for en annen livsform aldri blitt presentert. Flere av informantene hennes sier at de ikke var interessert i å overta gården, men de overtok allikevel fordi å selge gården var det samme som å selge sin egen slekt. Også i sosialantropologen Kari Siverts hovedoppgave fra 1978 kommer det fram at gutter har et sterkt press i forhold til å overta gården (Siverts 1978). Hun viser i sin oppgave hvordan gården og odelsretten produserer konsekvenser for karriereforløp og sosialt liv. Dilemmaene, hevder hun, oppstår når en jobb utenfor gården frister. Flere av informantene hennes hadde planlagt en alternativ

løpebane, men ble likevel bønder fordi de følte forpliktelsene ovenfor familien og slekta som sterk. De fleste hadde hatt en yrkeskarriere før de overtok gården. Det viste seg også at blant de eldre bøndene var eksempler på at de hadde valgt gården til tross for at de hadde andre karrieremuligheter. Både blant odelsjentene og odelsguttene oppleves det som urettferdig at de i mindre grad enn andre kan velge fritt (Lund 2000, Sletten 2004). Ofte har familien og andre utenfor familien sterke formeninger om de valgene de tar, mens de andre søsknene kan velge friere.

Presset på å overta blir nok på mange måter enda større om en har vist interesse fra tidlig alder (Sletten 2004). Ved at den odelsberettigede deltar aktivt på gården innstiller familien seg på at odelsjenta eller odelsguttene kommer til å velge å overta gården. Det viser seg imidlertid at på dette området er det stor forskjell mellom jenter og gutter. Foreldre har ofte ikke de samme kravene og forventningene til døtrene som til sønnene når det gjelder deltagelse på gårdsbruket (Fossgard 1987). Presset er stort når en gutt er eldst, og denne blir da utpekt til å ta vare på familietradisjonene. Det har blitt påvist at presset om å overta i noen tilfeller er så sterkt, at eiendomsoverdragelse i enkelte primærnæringskommuner regnes som en medvirkende faktor til en høy selvmordsrate blant unge menn (Strupstad 1991). Dette settes i sammenheng med at det kan være vanskeligere for menn å ikke oppfylle forventningene om at de skal overta eiendommen. Ofte har odelsguttene eller *den utpekte* i noen situasjoner har blitt gitt en spesiell posisjon i ung alder, og han har blitt satt inn i en rolle både symbolsk og gjennom praktisk arbeid. Dette kan være uttalte hint fra omgivelsene, som oppkalling eller en spesiell plass på enden av bordet når søndagsmiddagen skal spises (Thu 1996).

Heim til slutt

Det blir hevdet at muligheten for en relevant jobb, er en av de viktigste faktorene når odelsberettigede velger om de skal overta eller ikke (Eldby 1996). Likevel viser seg at odelsjentene i stor grad velger den utdannelsen de selv har lyst til, og heller tar problemene knyttet til å skaffe seg relevant jobb i nærheten av gården, når det blir aktuelt. I dette kapittelet har vi sett at det er viktigere for odelsjentene å få oppfylt sine ønsker i forhold til utdanning, enn at de får drømmejobben. Det viser seg at odelsjentene fra Aust-Agder har større mulighet for å få relevant jobb i forhold til utdannelsen enn odelsjentene fra kommunen i Vest-Telemark. Dette skyldes ikke at odelsjentene i Aust-Agderkommunen er bedre til å velge, det er beliggenheten og avstanden til sentrale strøk som er avgjørende. Mange av odelsjentene har

studert i mange år, og de trivdes godt med den friheten de opplevde langt borte fra gårdens forpliktelser. De har ofte hatt relevante jobber og karrieremulighetene har vært lyse. Paradokset er at forbausende mange av odelsjentene seinere velger å gi opp de karriereambisjonene de hadde, for å ha mulighet til å overta gården.

Mange odelsjenter velger å overta på tross av manglende jobbmuligheter fordi de føler sterk pliktfølelsen ovenfor gården og familien. Selv omtaler jentene seg selv som *flinke piker* og bruker dette som en forklaring på valget de har tatt. Dette er trulig ikke kun et kvinnefenomen, det er i dag mange flere odelsgutter enn jenter som velger å overta familiegården. Trulig føler mange av disse guttene vel så sterkt de forventningene som ligger fra familie og andre i forhold til overdragelse av gården. For de odelsjentene som får relevante jobber nær heimstedet, kan det bli en gulrot i forhold til å overta gården. Det er ikke lenger slik at en må velge å drive gård eller si fra seg gården. Den moderne tid har åpnet opp for alternative muligheter (Vartdal 2002).

Kapittel 5

Jakten på kjærligheten

TV2 opplevde fantastiske seertall på over en million, da forrige runde med serien *Jakten på kjærligheten* også kalt *Bonderomantikk*, ble sendt. Rundt om i landet satt det kjærlighetssøkende mennesker som godt kunne tenke seg et liv på landet, og som dermed sendte inn brev til de utvalgte gårdbrukerne. Nå er serien i gang igjen og det store spørsmålet er om jakten på kjærligheten blir vellykket for disse bøndene. I tidligere tider var det ætta som avgjorde når det skulle bli ekteskap mellom to unge. Disse tok i hovedsak hensyn til stand og stilling, med velstand og eiendom som viktige innslag (Bø 1985). Å gifte seg av kjærlighet, ble sett på som langt mindre viktig enn å finne ei kone som hadde økonomisk sans, fysisk styrke og administrative evner (Berggren 1982). På slutten av 1800-tallet ble ekteskapet sett på som en kameratslig kjærlighet som var knyttet til ektefellenes felles ansvar for å bestyre huset eller gården. I dag er det kjærligheten mellom to mennesker som gjør at de inngår et forhold for forholdets egen skyld (Giddens 2000). En må ikke langt tilbake i tid før det var vanlig at det var odelsgutter som skulle overta gårdene og det var jenta som flytta til gården for å bli bondekone. Nå, over 30 år etter odelslovsendringa, er det mange odelsjenter som skal finne seg en partner som er villig til å flytte til deres gård.

Da bøndene i *Jakten på kjærligheten* ble spurt om hva de ønsket seg i en partner var svaret fra samtlige ”et dugende menneske som ikke er redd for å ta i et tak”. I dette kapittelet vil jeg se på hvordan valget av partner har hatt eller har innvirkning på det valget odelsjenta har tatt om å overta gården eller ikke. Det er som tidligere nevnt lite eller ingen drift i form av dyr og landbruk på de gårdene jentene har odelsrett på, likevel krever de mye arbeid. Skauen må pleies, eventuelle drifter skal planlegges og det er til dels svært mye vedlikehold på de mange husene som finnes på gården. Fordi det ikke er mulig å livnære seg kun av gården er det viktig at en eventuell partner har mulighet til å skaffe seg jobb, i tillegg til at han må være interessert i å flytte på landet. Jeg vil også se nærmere på hvordan odelsjenta og partneren fordeler arbeidet på gården mellom seg. Hvem tar seg av det administrative, og hvem gjør det praktiske arbeidet? Har det betydning for arbeidsfordelinga på gården at det er hun som har hatt odelsrett på gården?

Et felles prosjekt

De fleste odelsjentene møter den utkårede i en periode av livet da de ikke bur på gården, som oftest i forbindelse med jobb eller utdanning. Mange stifter familie i denne perioden, noe som kan vanskeliggjøre overdragelsen fordi det vil innebære flytting for heile familien (Eldby 1996). Å overta en gård innebærer at en eventuell partner og barn må tilpasse seg et heilt nytt liv. Partneren må i likhet med odelsjenta, skaffe seg en jobb, en ny omgangskrets og i mange tilfeller også utvikle nye fritidsinteresser. I motsetning til odelsjenta som har iboende kunnskaper om hvordan livet på gården vil fortone seg, vil mye være nytt for hennes partner. Ønsker partnerne til odelsjentene å flytte til gården, og hva gjør jentene hvis partneren ikke vil? Sier hun fra seg gården om han ikke er interessert?

Astrid har budd borte fra gården siden hun gikk på gymnaset og hadde fått seg familie innen det endelige valget om å overta ble tatt. Ektemannen til Astrid var veldig positiv til at Astrid skulle overta gården etter hennes far. Hun sier at i perioder følte hun at han var mer interessert enn det hun selv var. Det var derfor ikke noe problem å få Astrids mann til å flytte til gården, men ville hun fortsatt valgt å overta hvis han ikke ønsket å bli med? Her forteller Astrid:

Nei, jeg hadde jo ikke det, hvis ikkje... jeg hadde ikke trumfet igjennom å bu en sånn plass. Nei, det har, det kan jo ikke nytte, en skal tross alt leve og. Leve med den mannen. Så det, nei det hadde jeg ikke. (Int. nr. 5, s. 5)

Astrid er opptatt av at kjærligheten kommer først. Hun ville derfor ikke ha trumfet gjennom å bu på gården hvis han ikke var interessert i å busette seg der. Astrid peker på at det ville ha vært umulig å forene ønsket om å bu på gården og ønsket om å leve med mannen hun elsker om han ikke ville flytte. Hvis valget stod mellom disse, ville hun velge kjærligheten. Det viser seg at det er mange som tenker som Astrid, men det er også enkelte av odelsjentene som er så sikre på at de ønsker å overta gården, at de hadde vært villig til å ofre kjærligheten for muligheten til å busette seg på gården. I senmoderniteten handler valget av livsledsager om mer enn hvem vi ønsker å tilbringe livet med, det gjelder og hvem vi er, og ikke minst hvem vi ønsker å bli (Thagaard 2005:27).

Den romantiseringa av ekteskapet som vi ser i dag oppstod på 1900-tallet. Før dette hadde mange ekteskap blitt inngått på grunnlag av økonomiske forhold (Giddens 2000). I bondestanden giftet de fleste seg innenfor standen for å holde på verdiene, og det var vanlig å

være gift livet ut (Sogner 1990). Det hendte at noen giftet seg nedover i stand, men å gifte seg oppover, var nær sagt umulig. Aller viktigst var det at odelsgutten som skulle føre ættetradisjonene videre fant seg ei dugende og klok kjerring (Bø 1985). I dag regnes forelskelsen som en nødvendig betingelse for å etablere et parforhold og den peker framover mot en framtid vi ønsker oss (Thagaard 2005). Astrid opplevde i likhet med mange av de andre odelsjentene å møte sin partner før hun hadde tatt det endelige valget om å overta eller ikke. For Astrid var det svært viktig at hennes mann var interessert, og gården ble deres felles prosjekt. Selv om Astrid hadde vært i tvil om hun ville overta gården, visste hun med seg selv at hun kom til å gjøre det en gang i framtida. Da hennes ektemann ønsket å bli med på å overta gården, styrket og preget det de følelsesmessige båndene mellom dem. Det følelsesmessige grunnlaget og de fornuftsbaserte avveiningene ble forsterket av å finne et menneske en passet sammen med, og som hadde de samme ønskene for framtida. Situasjonen kunne derimot ha blitt motsetningsfylt hvis hun hadde etablert et forhold til en person som ikke hadde vært interessert i det samme som henne (Thagaard 2005).

De fleste av odelsjentene ønsker, i likhet med Astrid, at gården skal være et felles prosjekt sammen med en partner. Derfor er de også veldig bevisst på at de ikke ønsker å overta gården aleine. Det viser seg at samtlige odelsjenter omtaler det å overta gården aleine som en siste utvei. Dette skjer på tross av at det ikke lenger er naturstridig å leve aleine, og at de vil heller bu aleine enn i et forhold som er frustrerende og utilfredsstillende (Kjerland 1996). Jentene har ulike begrunnelse for hvorfor de ikke ønsker å overta aleine. For noen handler det om at de ikke ønsker å ta på seg alt ansvaret og arbeidet som må gjøres på gården aleine. For andre handler det om at de ikke ønsker å bli en ensom "Kari bufast". Disse frykter at overgangen fra et hektisk sosialt liv der det å være single har vært vanlig, til å bu på gården aleine som enslig, ville bli for vanskelig, og de er livredde for å bli ensomme. Det viser seg at jentenes frykt for ensomheten på gården ikke er ubegrunnet og at dette er et økende problem både blant aktive og ikke aktive bønder. Mest ensomhet er det hos de bøndene som er ugifte og blant dem som ikke har samboer (Fjeldavli og Bjørkhaug 2002). Selv om det kan være tungt å være ensom og enslig på gård i dag, er det ikke like stigmatiserende å være enslig på gård som det var tidligere. I det gamle bondesamfunnet ble ugifte kvinner omtalt som attergløymere, og manglende skaut var en konstant påminnelse om statusen som ugift (Hellesund 2003). I dag kan enslige kvinner gå kledd akkurat slik de selv ønsker, men likevel er det å være enslig og være busatt på gård, fremdeles ikke vanlig. Trulig henger dette tett sammen med ideene om

arv, slekt og tradisjoner, som har gjort det problematisk for både kvinner og menn å være enslig å bosatt på gård (Hellesund 2003).

Like barn leker best?

I den gamle bondestanden var det vanlig å finne en passende ektefelle fra en annen gård. Dette var viktigst av økonomiske grunner for å holde verdiene innenfor slekta, men også arbeidsmessig var det praktisk. I dag finner mange sin tilkommende langt borte fra heimkommunen, og mange av disse er vokst opp i helt andre miljøer enn odelsjentene. Dette kan by på store utfordringer for paret både i forhold til bosted og i forhold til ulike kunnskaper om det å bu og arbeide på en gård. De oppgavene som må gjøres på gården, og hva som kreves av dem som bur, der er både uttalte og uuttalte. Fordi odelsjentene er så stedsbundet, kan de i liten grad inngå kompromiss når det gjelder bosted. Den partneren som odelsjentene finner, må være villig til å flytte med dem til gården og klare å finne seg jobb utenfor gården. Jeg var interessert i å finne ut om odelsjentene velger partnere med lik bakgrunn som dem selv eller ikke. Hvor viktig er bakgrunnen og er det mulig å kompensere for en manglende gårdsbakgrunn ved hjelp av kurs og annen opplæring?

Johanne holder på å overta gården etter hennes mor, men de er ikke ferdige med overdragelsesprosessen enda. Likevel har Johanne og samboeren budd på gården i lengre tid, og fått et inntrykk av hvordan livet på gården vil fortone seg. Samboeren er i likhet med Johanne vokst opp på gård, og hun opplever det som viktig at de begge har forholdsvis lik bakgrunn. Hovedargumentet hennes er at den like bakgrunnen forenkler kommunikasjonen. Her forteller Johanne:

Nei, det er gørrviktig for meg egentlig at han kommer fra gård, at han har lyst, eller at han vet at man må brøyte hver morgen om vinteren og man må lage ved, for du klarer på en måte ikke å fortelle noen noe om at du må faktisk brøyte noe snø uansett. Jo, men jeg tror det... jeg trur ikke jeg hadde tørret jeg hvis jeg hadde funnet meg en som ikke, som kom fra byggefelt eller hva som helst, det hadde jeg ikke heilt tørret, jeg hadde måttet vite at han kunne orke det. (Int. nr. 4, s. 3)

Gården som Johanne og samboeren bur på er uten dyr, og de får andre til å ta større skogsdrifter. Jakta leier de ut til andre. Vedlikehold er i grunnen den eneste store jobben tilknyttet gården slik den framstår i dag i tillegg til administrasjon. Samboeren hugger ved, rydder i skauen for hennes far og brøyter snø. I tillegg til dette leier de ut låven til ulike

formål. Johanne forteller at han trives på tross av at han ikke har funnet seg en relevant jobb etter at de flyttet til gården. Hovedårsaken til at han trives, hevder hun, skyldes at de har så lik bakgrunn.

Det viser seg at mange av odelsjentene som Johanne har stor tru på at de mennene som har forholdsvis lik bakgrunn som dem selv, vil slå seg til ro og trives på gården. De antar at menn som er fra bygdemiljø eller gård i likhet dem selv har iboende kunnskap om hvordan det er å bu på gård og hva som kreves i form av arbeid. Det aller viktigste for jentene er likevel at mannen de finner, må ønske å bu på gården. I tillegg er de enige om at han bør like å jobbe utendørs, og han bør være ganske praktisk anlagt. Selv om mange av odelsjentene forteller at de tror en mann med forholdsvis lik bakgrunn som dem selv vil trives best på gården, har overraskende mange funnet seg en partner fra by. Dette er ikke menn som tenker ”jente med jaktterreng,” som Guro spøkefullt fortalte om de lokale mennene, men menn som er villige til å flytte fra byen, og som ønsker å bu på gården. De odelsjentene med partner uten gårdsbakgrunn, forteller at mennene ofte velger å melde seg på ulike kurs for å lære å alt fra bruk av motorsag til planting av trær. En del av odelsjentene forteller også at mennene i tillegg kompenserer for de manglende gårds kunnskapene, ved å være med far hennes på praktisk arbeid. På den måten tar det ofte ikke lang tid før de som ikke er oppvokst på gård, kompenserer for en manglende gårdsopplæring. Det viser seg at det ikke er barndomskunnskapen som er det viktigste, men heller innstillingen og interessen til å bu og jobbe med gården.

Denne interessen mener odelsjentene er essensiell for at forholdet skal fungere. Som tidligere nevnt er det for de fleste av jentene uaktuelt å overta dersom de har en partner som ikke er interessert. Dette står i motsetning til hva Giddens hevder at preger *rene forhold*. I rene forhold er det de følelsesmessige forankringene, heller enn de ytre omstendighetene, som er grunnlaget for forholdets eksistens og varighet. Forpliktelser, hevder han, er derimot en av utfordringene til det moderne parforholdet. Dette er fordi, i motsetning til tidligere da dette ble tatt for gitt, er forpliktelser og tillit i dag gjenstand for forhandlinger om grunnlaget for parforholdets varighet. Giddens hevder at det moderne parforholdets eksistensberettigelse er basert på at begge parter reflekterer kontinuerlig over hva forholdet betyr for dem. Disse refleksjonene gir et grunnlag for at partene kan vurdere om forholdet bør fortsette eller avsluttes (Giddens 2000). Fordi begge hele tiden reflekterer over forholdet sitt, vil begge parter finne ut om det er mulig for dem å fortsette forholdet når hun overtar gården. Selv om

det er det følelsesmessige og forelskelsen som starter forholdet og er viktig for å holde det levende, vil likevel ytre omstendigheter ha innvirkning på om paret fortsetter forholdet. Hvis han er uinteressert i å flytte til gården og hun ikke er interessert i å si den fra seg, kan ikke forholdet fungere. Det er ingen av odelsjentene som har sagt fra seg gård fordi de ikke har funnet en mann som var interessert i å flytte med, men det er en kjensgjerning at det skjer. Ei venninne av meg som har budd i storbyen i mange år uttalte at: ”åpner jeg munnen og sier jeg er odelsjente, springer de av gårde med halen mellom beina”. For henne i likhet med Astrid ville det være uaktuelt å overta gården hvis han ikke var interessert i å overta sammen med henne.

Odelsjenter og kjønnsrolleforhandlingene

Odelsjenter blir født med en rett som skiller dem fra andre kvinner busatt på gård. Selv om mange odelsjenter velger å overta gården sammen med ektemannen, vil mange både innenfor og utenfor familien fremdeles oppfatte det som hennes odelsgård. Det er hennes slekt som har sattet på gården og det er hennes barn som kan overta gården når det blir aktuelt. Fordi odelsjentene har loven på sin side, har odelsjentene et unikt forhandlingsgrunnlag i forhold til kvinner som er gift med en odelsgutt. Benytter odelsjentene seg av den posisjonen de har, og i hvilke situasjoner viser de den?

Astrid og mannen har nettopp overtatt gården. Hun forteller at de til daglig fordeler arbeidsoppgavene på gården ganske jevnt mellom seg. Astrid tar seg for det meste av det administrative i forhold til gården, mens han tar seg av det praktiske og tekniske. Selv om gården tilsynelatende er begges viser det seg at Astrid i kraft av at det er hennes odelsgård, har det endelige ordet når det gjelder eiendommen. Her forteller Astrid:

Han er jo glad i å jakte og sånn da, men det tar jo og mye tid.. I fjor, jeg var jo [gravid], [da var det] altså jakt hver helg i kanskje en måned, det var vel det nesten ja... om ikke det var enda mer, så det var veldig, det var det, så det var jo kjempemye, og det går jo på bekostning av en del.... -både lørdag og søndag, så skal han på jakt og så sitter jeg da, jeg igjen med ungene og.. heile helga og hver helg, så det så, nesten sånn at jeg har lyst til å leie ut heile jakta jeg da... (latter) ja jeg meiner det jeg... for det er jo, det går ut over familielivet, det er i alle fall heilt sikkert.. Det er ikke noe sånn idylliske opplegg med den jakta syns jeg... Så jeg sa det at vi skulle leie den ut.. (Int. nr. 5, s. 12)

Astrid er ikke veldig interessert i jakt, men hun synes det er greit at mannen driver med jakt. Det hun derimot ikke liker er når jakta går ut over familielivet. Det er ikke hennes drømmesituasjon å sitte heime aleine med barna hver helg, for som hun selv uttaler: ”hun er ikke sånn typisk husmor som synes det er kjempemoro å være husmor”. Det er tydelig at Astrid vet at hun har sterke kort på hånd når det skal forhandles om jakta og husarbeid. Det er hennes odelsgård og derfor kan hun bestemme seg for å leie jakta ut om hun ønsker det. Det viste seg imidlertid at Astrid bestemte seg for å ikke leie ut jakta for å forhindre at mannen gikk på jakt. Likevel sendte hun ut klare signaler om hva hun opplevde var akseptabelt, og hva hun ikke kunne godta i forhold til jakt og fravær fra familiesfæren.

Selv om odelsjentene i likhet med Astrid i større grad enn odelsgutter overtar gården sammen med partneren, viser det seg at odelsjentene i større grad enn andre kvinner på gård kan forhandle om kjønnsrollene. Liv Emma Thorsen har skrevet om bondekvinner i Trøndelag, og i dette området ble sagt tidligere at den som gifter seg med ei jordtaus, han blir dreng resten av livet. Selv om dette er å sette det på spissen, er det tydelig at det var en kulturell oppfatning av at odelsjenter hadde større råderett på gården enn andre bondekvinner (Thorsen 1993:252). Det kan se ut som om forskjellen mellom odelsjenter og tilgiftede bondekvinner, er like framtrødende i dag. Hege Merete Frilund sammenlignet i sin oppgave *Kvinner, odel og arbeid i landbruket. En kvalitativ studie av endring, odel og arbeid –seks gårdbrukerpar i Trøndelag* gårder der mannen hadde odelsrett med gårder der kvinna hadde odelsrett (Frilund 1996). Det viste seg at på de gårdene der mannen hadde odelsrett, der ble kjønnsrollene vedlikeholdt. Kvinnene uten odel innretter seg etter de tradisjonelle rollene som bondekvinner alltid har hatt. På de gårdene der jentene har odelsrett, blir det forhandlinger om hvem som skal gjøre hva. Odelen sees på som en bemektigelse for kvinna, dermed har odelsjentene mer *makt* i forholdet enn hvis de ikke hadde hatt odelsrett (Frilund 1996). Odelsjentene selv opplever det som at de har retten til å ta de endelige avgjørelsene fordi det er *deres* gård. Det viser seg også at odelsjentene i større grad enn bondekvinnene, har større interesse i driften på gården. Dette henger trulig sammen med at de er vokst opp på gården fra da de var små, og at de derfor har større kunnskaper om gården enn hvis de kun var tilgiftet. Liv Marit Strupstad som i 1991 skrev rapporten *Den tause skogeier, en analyse av kvinnelige skogeieres aktivitetsnivå og deltagelse i skogbruket* bekrefter at aktivitetsnivået også hos kvinnelige skauereiere med odel, er større enn hos kvinner som ikke hadde odel til eiendommen (Strupstad 1991). Frilund avslutter sin hovedoppgave med å si at odelsjentene er likestillingas spydspisser i landbruket (Frilund 1996). Da odelsloven ble endret i 1974 gav den jenter og gutter lik rett til å eie jord,

men den førte ikke til full likestilling. Derimot viser det seg at kvinners odelsrett gir dem økt maktposisjon i forhandlinger om hvordan paret skal innordne seg i sin hverdag og hvordan arbeidsoppgavene skal fordeles. Derfor mener hun at det er odelsjentenes vilje til å lære traktorarbeid og annet arbeid som har blitt vurdert som mannsarbeid som til syvende og sist kommer til å avgjøre om vi får et likestilt landbruk (Frilund 1996).

Det fleksible kjønn?

Som nevnt mener Frilund at det er viktig at odelsjentene deltar aktivt, og at kjønnsrollemønstrene på gårdene utfordres (Frilund 1996). På mange gårder kan det med første øyekast se ut som at kjønnsrollemønsteret på gårdene er veldig statisk og lite i endring. Mannen jobber ute og kvinna jobber inne, og eventuelle barn tar hun seg av. Noen av disse oppgavene har nok blitt delt slik av nødvendighet, som for eksempel amming, mens andre tradisjonelle delinger av arbeidsoppgaver skyldes kun nedfelte holdninger om hva som er manns- og kvinnearbeid. Det er ikke noe som skal tilsi at det er mer naturlig at menn kjører traktor enn at kvinner gjør det. Jeg var interessert i å se om noen av odelsjentene gjorde noe for å bryte disse fastlagte mønstrene for manns og kvinnearbeid. Ønsker odelsjentene å jobbe i skauen, og hva forventer de av mannen? Er det mulig å si at mannen er blitt like fleksibel som kvinna var tidligere?

Siri og mannen har to gårder. Mannen til Siri, Knut, overtok familiegården for en del år siden, og det er her familien bur i dag. Knut arbeider fulltid på gården, mens Siri har jobb utenfor gården i tillegg til at hun i stor grad deltar aktivt i fjøset og med annet arbeid på gården. Gården som Siri har overtatt er det ikke drift på, men de plasserer noen av dyrene på beite der. Siden Siri til daglig hjelper ektemannen så mye i driften av gården som hun gjør, opplevde hun det som heilt naturlig at han tok pappapermisjon da de fikk sitt andre barn. Her forteller Siri:

Det som jeg syns er veldig moro, var at når han var liten (peker på eldste barn) hadde ikke jeg jobb [på] ordentlig, så da hadde han permisjon og da var det jakt. Så da var han ikke han [med på barnestell]... Og nå sa jeg det at når jeg får en til nå, da skal du ha permisjon. Og da var han heime en måned med Marius, tre dager i veka. [Da] var han veldig sjuk.. [Marius hadde blitt slutta å bli amma], da skreik han i flere dager så det var ikke noe særlig...Jeg har hatt det mye sånn, men da måtte han Knut... De sa bare at de så Knut med skuterjakka gikk flagrende ut av en caps og trilla som en gærning i ..... [stedsnavn] [...] Far til Knut... han kunne ikke si noe, men det syns han var heilt vilt vet du, han hadde aldri gjort det. Er du gæren. Tenk å bruke dager på det. Det gikk ikke an. Sånn er de i den gamle generasjonen vet du. (Int. nr. 8, s. 31)

Både Siri og mannen hadde budd borte fra heimkommunen i flere år da det ble aktuelt å flytte tilbake for å overta Knuts gård. Siri omtaler overgangen fra byliv til gårdsliv som tøff, spesielt var det stor overgang å skulle gå i fjøset tidlig om morgenen. Første barnet deres ble født ikke lenge etter at de hadde flyttet til gården, og Siri gikk da inn i den forventede rollen som hjemmeværende mor. Da deres andre barn ble født en del år seinere var Siri klar i sin sak, han måtte ta permisjon heime med barnet. Dette måtte han på tross av at han hadde fjøs som skulle stelles, men Siri som selv hadde gått i fjøset med bæremeis, meinte at det måtte han også klare. Dette var et klart brudd med det som var vanlig på gården og ikke alle aksepterte det like greit. Likevel er Siri veldig glad for at hun tok den kampen, fordi barna og ektemannen fikk et mye nærmere forhold av å tilbringe tid med hverandre. Dertil fikk han økt respekt for det arbeidet hun utfører i huset i tillegg til fjøset.

Liv Emma Thorsen skriver at det er kvinnene som har vært det fleksible kjønn, men i dag er kvinnerolla på de norske gårdene marginalisert. Med dette mener hun at mengden av konkrete arbeidsoppgaver som hun hadde før, har blitt færre, og kvinners arbeidskraft er i dag av mindre betydning på gårdene enn tidligere (Thorsen 1993). Hennes arbeidskraft er kanskje av mindre praktisk betydning enn tidligere, men ikke økonomisk. På de fleste gårdsbruka, som hos Siri og mannen, jobber kvinna utenfor gården og sikrer dermed gårdens økonomi. I tillegg til dette er Siri den som trår til når mannen ikke kan gjøre jobben, som for eksempel når han satt med brukket ben. Siri viser seg å være svært fleksibel, og ville nok falle inn under det Thorsen kaller det fleksible kjønn. Gården til Siri og mannen er likevel et unntak i forhold til gårdene til resten av odelsjentene. På disse gårdene er det lite drift og derfor jobber både hun og han utenfor gården. Dette fører til at det arbeidet som blir gjort på gården, blir gjort i det andre ville omtale som fritid. Arbeidsoppgavene på disse gårdene er ofte svært tradisjonelt delt opp, og det viser seg at på mange av disse gårdene er odelsjenta på langt nær så fleksibel som Thorsens bondekvinner. Det er få av jentene som uttaler at de *ønsker* å gjøre det samme arbeidet som menn. Dette skjer på tross av at odelsjentene ellers i arbeidslivet ikke hadde akseptert en arbeidsdeling på bakgrunn av kjønn. Flere av dem bruker argumenter som at de ikke liker å kjøre traktor eller synes at de ikke kan tenke seg å felle trær. Det er vanskelig å si om dette skyldes at det ikke finnes reell likestilling på gårdene, eller fordi odelsjentene faktisk ikke ønsker å gjøre disse tingene. Sosiologen Berit Brandth hevder at dette skyldes at jentene innretter seg etter menn, og dermed lar det se ut som om det er noe de har ønsket (Brandth 2002b). Antagelig har det også sterk sammenheng med kunnskap, kun ei av odelsjentene har i

barndommen vært med på å felle trær i skauen og gjort annet tungt arbeid på gården. En kan spørre seg hvorfor nesten ingen av odelsjentene har blitt med på den typen arbeid, eller lært å kjøre traktor da de var små. Det er vanskelig å si om dette skyldes en bevisst holdning fra foreldrene som sier at jenter ikke kan, eller om foreldrene tolker det dit hen at jentene ikke er interessert i å lære. Forskerne Reidun Heggem og Hilde Bjørkhaug fra Norsk senter for bygde forskning hevder at det skyldes at det finnes et slags traktorgen (Dahle 2005). Dette genet fører til at foreldrene mener det er enklere å lære gutter å lære å kjøre traktor og annet relevant arbeid på gården. Om det er traktorgen som har skylda er usikkert, men det kan se ut som at foreldre behandler gutter og jenter ulikt. De odelsjentene som har brødre forteller at brødrene i mye større grad enn dem selv, hadde vært med på praktisk utendørsarbeid fra de var små. Det ble i mindre grad forventet av jentene at de skulle delta i for eksempel skogsarbeid. Dette tyder på at det i mange tilfeller fremdeles eksisterer en holdning om at gutter er bedre egnet til å overta enn jenter (Mosberg 2004, Dahle 2005).

Mange av odelsjentene ikke kjører traktor eller gjør det tunge arbeidet på gården selv, forventer de likevel å bli akseptert og respektert som gårdens eier på lik linje med en mann. Odelsjentene tar ofte de avgjørende beslutningene, og sitter med de administrative oppgavene i forhold til gården. Derfor blir de kraftig provosert når brev sendt til gården blir adressert til enten ektemannen eller faren istedenfor henne, på tross av at det er hennes gård. Det kan dermed se ut som at forestillingen om at bonden er en mann er seiglivet og vanskelig å endre. Forestillingen om at bonden er en mann understrekes blant annet i traktorreklamene der det er fullstendig fravær av kvinner (Brandth 2002b). Traktoren er et symbol på det tekniske, det utstyrmessige og det maskuline ved det å drive landbruk hevder Heggem (Dahle 2005). Manglende traktorkjøring og arbeid i skauen kan være en av årsakene til at odelsjentene i liten grad tenker på seg selv som bønder på tross av at de har ansvaret for det administrative. Flere av jentene forteller at første gang det gikk opp for dem at de var *bønder*, var da de fikk lån som ”unge bønder” hos *Landkreditt*⁸.

Selv om odelsjentene ikke tenker på seg selv som bønder, ønsker de at deres arbeid med forvaltning av eiendommen, hjem og barn skal bli like anerkjent som det arbeidet mennene gjør. Odelsjentene ønsker å bli respektert for det arbeidet de gjør på eiendommen både av partneren og av andre. Ønsket om respekt og anerkjennelse for det arbeidet de utfører gjelder

---

⁸ *Landkreditt* har gunstigere lånevilkår for bønder under 35 år (<http://www.landkredittbank.no>).

ikke kun odelsjenter, men snarere for de fleste kvinner. Utviklinga har gått sakte, men det er tydelig at noe er i endring. Det kan se ut som at kjønnsdikotomiseringen er i ferd med å bygges ned. Kvinnene vil ikke tilbake til ei tid før frigjøringa, mens mennene har begynt å savne en plass i sfæren de tidligere har neglisjert, som barn og hus (Kjerland 1996). Kvinnene har blitt flinkere til å stille krav, og mennene tar i større grad del i familielivet enn tidligere. Dette skjer samtidig som de også har bevart mange av de tradisjonelle oppgavene utenfor huset. *Mannen* har på mange måter blitt like mye det fleksible kjønn på disse gårdene som odelsjenta. Det er heller ikke lenger slik at mennene odelsjentene er sammen med, ikke tar del i barnas liv, eller omtrent sulter i hjel foran brødboksen. Denne utviklinga har skjedd parallelt med at familien i mindre grad er økonomisk avhengig av det arbeidet han gjør utendørs. Brandth hevder at kjønnskillene som fantes tidligere har blitt mindre tydelige fordi mannen har fått en mer aktiv rolle i forhold til barn og husarbeid i tillegg til at kvinner i dag tar utdanning og jobber utenfor heimen (Brandth 2002a). Mannens økte deltagelse i heimen og respekten for kvinners arbeid i kombinasjon med fremveksten av det rene forhold, har ført til en demokratisering av privatsfæren. Dette hevder Giddens at har ført til at kjønnene har fått større respekt for hverandre og det arbeidet de utfører (Giddens 2000).

Kjærligheten er viktigst

I dette kapittelet har vi sett at odelsjentene setter kjærligheten først og kan ikke tenke seg å overta gården om partneren ikke er interessert. Når de har overtatt derimot, ønsker de seg en mann som kan hjelpe dem med det tunge praktiske arbeidet på gården, samtidig som de også ønsker seg en mann som kan diskutere og ta beslutninger sammen med. Flesteparten av odelsjentene eier gården sammen med mannen, men selv om den er et sameie er det som oftest hun som tar seg av de administrative gjøremålene i forhold til gården. Det viser seg at odelsjentene i liten grad ønsker å utføre mer praktisk arbeid enn det de gjør i dag. Om dette skyldes de seige strukturene i samfunnet som ikke åpner for at kvinner gjør den slags arbeid, eller om jentene rett og slett ikke ønsker å gjøre disse oppgavene, finnes det ikke noe entydig svar på. Det viser seg at mennene i dag utfører flere oppgaver på gården enn tidligere. Det er ikke lenger slik at de kun jobber utendørs og bare ser barna når de er klar for å legge seg. På mange måter har mennene til odelsjentene blitt like fleksibel som henne. I dette kapittelet har vi også sett at mennenes bakgrunn betyr lite i forhold arbeid på gården. Kurs kan oppveie manglende gårdsbakgrunn, men interesse for å bu på gården er nødvendig for at forholdet skal fungere.

Kapittel 6

Slekter skal følge slekters gang

De aller fleste som overtar en gård i Norge, overtar en slektseiendom. Odelsretten verner om slektsretten, og det er kun nære slektninger som kan arve en odelsgård. Hvis en kjøper seg en eiendom i dag, er det mulig å erverve seg odelsrett. Den som kjøper seg en gård kan tinglyse gården etter 20 år og på den måten erverve odelsrett på gården for seg og sin etterslekt. Da endringene i odelsloven ble vedtatt 28. juni 1974, var det to punkter i tillegg til kvinners likestilling som var av stor viktighet. Adopterte barn ble likestilte med egenfødte barn og odelskretsen ble sterkt begrenset slik at en kun har odelsrett etter nære slektninger. Med nære slektninger menes barn, barnebarn eller ekte onkel- eller tante barn av den som har hatt gården. Tidligere hadde odelskretsen vært stor slik at det var mange som hadde mulighet til å arve en gård. Dette førte i noen tilfeller til vanskelige familiefæder, samtidig som sjansen var stor for at gården ble holdt innenfor familien. Som et resultat av at odelskretsen er blitt begrenset, er familiefædene blitt færre, samtidig som sjansen for at gården skal gå ut av familien er større. I dette kapitlet vil jeg se nærmere på hvordan odelsjentene tenker om kontinuitet i forhold til gården. Er kontinuitet og det å holde gården innenfor familien, en motivasjon for å overta? Ønsker de at deres barn skal overta gården og er det viktig at tradisjoner som oppkalling og gårdsnavn videreføres? Jeg vil også se nærmere på hva som skjer om det ikke kommer noe barn? Blir adopterte barn akseptert på lik linje med egenfødte barn?

Slektsgården skal være i slekta

I Norge i dag er det kun de odelsberettigede og medlemmer av kongefamilien, som blir født med en lovfestet rett til å eie eiendom. Retten til å eie eiendom følger blodet, og det blir ansett som viktig at den som overtar eiendommen har det *rette* blodet. Gårdene har ofte gått i slekta i generasjoner og det blir i de fleste tilfeller ansett som ønskelig at det fortsetter slik. Odelsjenta er familiens representant, og ansvaret for å holde gården i slekta hviler på henne. Hvordan resonnerer odelsjentene i forhold til det å overta en odelsgård?

Karen har lenge vært innstilt på at hun skal overta, og derfor bur hun ikke langt fra gården og hun tilbringer mye tid på gården sammen med sine barn. For en tid tilbake skjedde det

imidlertid en uventet hendelse som skulle føre til at Karens planer om å overta ble lagt på is. Hun er likevel opptatt av at gården må holdes i familien og at hun i alle fall ikke skal være den som selger gården. Her forteller Karen:

Men... jeg syns det har en del å si det altså. Men det henger litt på det der ansvaret i forhold til de som har drive før og, at de faktisk har, de fleste ha jo hatt den jobben for at videre generasjoner skal [...] ha noe arv etter de da. Og da at det skulle bli solgt, det hadde jeg syns [at hadde] vært forferdelig. At jeg skulle ha gjort det! (latter) Hva de andre gjør videre etter meg, det for de bestemme, men akkurat, nei det kunne jeg ikke ha tenkt meg. (Int. nr. 11, s. 6)

Holdningen Karen har i forhold til å holde gården i familien, er ganske representativ i forhold til de andre odelsjentene. Gården hun kommer fra har heilt sikkert vært i slekta siden 1800-tallet, men hun har hørt rykter om at den har vært det siden 1600-tallet. Karen er enearving til gården og dermed hviler gårdens skjebne ene og aleine på henne. I motsetning til flere av de andre odelsjentene er Karen opptatt av at det skal være drift på gården, men i og med at hun er eneforsørger ser hun på dette som for krevende for henne i den livssituasjonen hun er i. Selv om Karen ikke kan drive gården slik situasjonen er i øyeblikket, ønsker hun ikke at gården skal bli solgt. Hovedårsaken til dette er at hun vil ta fra sine barn muligheten til å overta gården hvis de ønsker det. Hun vet ikke om barna er interessert enda, til det er de for små, men hun håper at de har fått tilknytning til gården i og med at de har vært der mye i barndommen. Det er ikke så viktig for henne hvem av barna som overtar, men hun håper at en av dem har lyst til å gjøre det.

Blant de odelsjentene som har bestemt seg for å overta, eller har overtatt, ytrer samtlige ønske om at deres barn skal overta gården. De er svært opptatt av at deres barn skal få et godt forhold til gården. På den måten er de med på å sikre gårdens kontinuitet i familien. Odelsjentene dras mellom ønske om at barna skal overta gården og ønsket om at barna skal få velge fritt om de vil overta eller ei. De uttaler blant annet at hvis ingen av barna ville overta gården, og gården hadde blitt solgt ut av familien, ville de respektert barnas valg, men de ville oppleve det som trist og vanskelig. Odelsjentene er bevisst på at de og deres barn har en oppgave i forhold til å føre videre en tradisjon, og er sitt ansvar bevisst. De er eiere, av eller har muligheten til, å eie lokalsamfunnets minste enhet og det eksisterer et sterkt kulturelt press på at denne holdes stabil (Eriksen 2002).

Odelsjentene har et forhold til slekt og eiendom som er ulikt det Giddens hevder at er det vanlige i senmoderniteten. I motsetning til Giddens som hevder at lokale steder ikke er viktig for menneskene i senmoderniteten og at slektsrelasjonene er mindre enn tidligere, opplever odelsjentene at det er viktig å holde på gården fordi slekta er viktig (Giddens 2003). Tidligere i førmoderniteten var stedet og slektskapet nært forbundet, og dette var med på å avgjøre mange av de viktigste beslutningene som hadde betydning for livsløpet. Videreføring av eiendom var svært viktig i dette henseende. Giddens hevder at for eksempel overføring av hus i dag kun skjer i sjeldne tilfeller, og derfor blir begrepet forfedre som var så viktig i det førmoderne samfunnet diffust og vanskelig å bruke. I senmoderniteten blir livsløpet en bane som utvikler seg etter individets prosjekter og planer (Giddens 2003). Selv om odelsjentene er selvstendige individer, velger de å utvikle sine prosjekter og planer gjennom familien.

Han skal heite Knut

Min far er svært opptatt av at han ønsker å bli oppkalt. Det ville være stort for ham å få et barnebarn som het Knut, siden navnet har lange tradisjoner på gården. Selv er han oppkalt etter sin bestefar som igjen var oppkalt etter sin bestefar. I tidligere tider knyttet det seg stor ære til det å bli oppkalt og ei vanære i å bli uteglemt (Bø 1985). Min far ville nok ikke føle seg vanæret om han ikke ble oppkalt, men litt fornærmet kunne han nok ha blitt. Det knytter seg svært mye følelser til navn og det er uløselig knyttet til personen som bærer det. Hvordan tenker odelsjentene om navn? Odelsjentene mener at barna deres skal få velge fritt, hvorfor velger de da å oppkalle? Er det viktig for dem at barnet blir oppkalt, og hvem blir de oppkalt etter?

Mette har bestemt seg for at hun ikke skal overta gården som hun har odelsrett på.

Hovedargumentet hennes for å ikke ville overta gården, er at hun mener at hennes yngre bror vil gjøre en bedre jobb i å skjøtte den, enn henne selv. Foreldrene til Mette og broren har gjennom hele oppveksten fokusert veldig på at historiene og tradisjonene knyttet til gården må bevares. En av tradisjonene de har vektlagt, er tradisjonen med å kalle opp barn og da spesielt gutter etter tidligere gårdeiere. Mette forteller:

Jeg sa at de syns det er riktig at gutten skal overta, det trur jeg. Fordi egentlig så blir det litt feil. Den biten blir nok litt feil for det ser jeg på han som jeg er samboer til, han har og ei eldre søster som skal overta gård, men de har jo... altså de har jo ikke fulgt

navnskikken heller, og det hadde nok min familie reagert kraftig på hvis ikke noen hadde gjort. For vi synes det er vanvittig viktig, men på en annen måte så blir det jo egentlig feil hvis det er dame som overtar for da er jo navnet allerede gått ut. (Int. nr. 13, s. 7)

Mette omtaler familien som svært konservativ i forhold til hvordan arbeid skal utføres på gården og i forhold til viktigheten av å følge tradisjoner. I følge henne er verken hun eller broren blitt oppfordret eller motarbeidet i forhold til det å overta gården. Hun fremhever at hun hele livet har hatt et fritt valg i forhold til odelsretten. Navneskikken som Mette refererer til er oppkallingsskikken knyttet til mannsnavnene på gården. På gården hun har odelsrett til, har bestefar og sønnesønn hatt samme navn. Dette er en tradisjon som heilt utelukker kvinner, det er ikke mulig for kvinner å passe inn i denne skikken. Faktisk går Mette så langt som å si at kvinner ved at ikke de kan ta mannsnavn, dermed på en måte ødelegger den *rene* rekkefølgen. Dette er rester etter en patriarkalsk tenkemåte der mannen ble regnet som tradisjonsbærer. Selv om jenter i dag kan overta gårder, er på mange måter ættestrukturen i landbruket fremdeles *farslinjet* slik det var i hele samfunnet tidligere (Fossgard 1987). Det patriarkalske samfunnet ble svekket mot slutten av 1800-tallet da det ble vanlig å skille mellom hjem og arbeidssted (Giddens 2000) Trulig har dette gått seinere i landbruket enn ellers i samfunnet, siden det ikke var et klart skille mellom hjem og arbeidssted. Fordi landbruket tidligere var så patriarkalsk oppbygd, var det ikke vanlig at kvinner overtok eiendom med mindre det ikke fantes sønner. Derfor er det ikke vanlig at odelsjenter i dag har en gårdeier de kan bli oppkalt etter. Resultatet har blitt at det kan se ut som at foreldrene står friere i forhold til å gi navn til døtre enn til sønner, selv om det i tidligere tider også var regler for oppkalling av jenter. Første gutt ble oppkalt etter farfaren, første jenta etter farmora, andre gutten etter morfaren og andre jenta etter mormor (Bø 1985). Det finnes likevel ingen regler uten unntak, i de tilfeller der familien budde på familiegården til odelsjenta skulle hennes foreldre etter regelen kalles opp først (Nybø 2002).

Oppkallingsskikken knyttet til oppkalling av gutter har eksistert i hele Norge, men i Agder og Telemark har den vært mer dominerende enn i resten av landet (Halvorsen 1975). Dette kan forklare hvorfor det er så viktig både i Mettes og min egen familie med oppkalling.

Holdningen om at sønner skal oppkalles er rester etter tidligere tiders forestillinger om kontinuitet. I det gamle bondesamfunnet var det vanligere med oppkalling enn det som er tilfellet i dag. Både fornavn og etternavn var nært forbundet med gårder, men siden det i noen tilfeller fantes flere gårder med samme navn, hadde fornnavnet også en slags adresse.

Fornavnene kunne på denne måten *tilhøre* en gård. På gården der jeg selv kommer fra, ble navnene Knut og Tallak brukt annenhver som navn på odelsgutten og seinere gårdeieren. Seinere kom navnet Tjostolv inn i familien, men dette regnes som et Espelandsnavn, altså et navn fra en annen gård i kommunen. Den viktigste grunnen til at barn ble oppkalt tidligere var at individet var underlagt kollektivet. Barnet var en del av familiens livssyklus og navnene deres var en måte å uskadeliggjøre og befeste kontinuitet (Gélis 1991). Navnet var en del av familien og når navnet ble gitt til en ny baby ble også familien videreført. Oppkalling knytter individet til tradisjonene og til kontinuiteten i slekta og dermed for gården.

Hva om den oppkalte ikke vil?

På en bruddflate mellom det moderne og det tradisjonelle, hviler det navnevalget foreldrene til et nyfødt barn må ta. Skal de velge å følge en eventuell familietradisjon, eller skal de velge et navn de liker som det ikke er knyttet familietradisjoner til. En hevder gjerne i dag at navn er svært personlig og at det skaper identitet. Når et barn har fått sitt navn, har det også fått en identitet. Dette kan være en av grunnene til at mange foreldre i større grad enn tidligere tar med barnets navn i fødselsannonser når det blir født. Andre foreldre derimot venter med å gi navn på barnet til de vet om barnet er en Astrid eller en Jeanette (Hagström 2001). Men hva med de barna som blir oppkalt, har de en mindre selvstendig identitet og føler de seg presset til å overta gården i større grad enn andre?

Siri og mannen bur på hans gård. Dette er en gård med sterke oppkallingstradisjoner. Siri synes at det å bestemme navnet på et barn må foreldre velge selv, det er jo uansett ikke sikkert at barnet vil overta. Her forteller Siri om oppkalling og navnevalg:

Jeg syns egentlig at det må være opp til foreldre, om du ikke tar vare på det navnet så har ikke det så mye å bety. Det er ikke bestandig den som overtar allikevel. Sånn som han som egentlig skulle hatt gården her det er bror til [Knut], han heter [Grunde] etter bestefar sin, og Knut er jo ikke oppkalt etter de [besteforeldre]. Så derfor så syns jeg at det er noe tull og da når folk henger seg opp i det. Det var noen folk her på en stor gård som kalte ungen sin noe [som ikke] finnes i slekta og detta var så fryktelig og jeg ser ikke... Altså et navn er et navn og det er ikke sikkert at den som overtar en gang. Derfor syns jeg at sånn...sånne ting syns jeg er heilt.. Og det der tradisjoner at det skal drives sånn og sånn og sånn var det før og sånn, sånn ser jeg heilt bort i fra. Det er jeg heilt, altså ja... Selvfølgelig er det et fint [navn] du liker, men det er ikke på.. Jeg skal aldri si til ungene mine at de har hett det og det i de generasjonene. Men nå er jo han oppkalt for far min hette [Lars Erling] og bestefar min hette [Lars] og bestefar til [Knut] hette [Lars Eilif] og oldefaren min het [Eirik] så derfor så er det jo greit da,

men jeg syns ikke det er en selvfølge at du er oppkalt etter noen på gården. (Int. nr. 8, s. 18)

Siri viser her hvor vanskelig det med navnevalg er. Hun er ikke selv opptatt av oppkalling, men ender allikevel opp med å kalle opp sin egen sønn. Navnetradisjonene i familien til mannen til Siri, har tidligere blitt fulgt slik at bror til Siris mann hadde det *riktige* navnet i forhold til gården. Navnet formidlet til omgivelsene hvem du var, hvor du hørte til og også i noen grad hva du var satt til å bedrive i livet (Nybø 2002). Eldste sønn på gården skulle hete et slektsnavn og skulle bli gårdbruker. Slik ble det imidlertid ikke i familien til Siris mann. Broren som hadde odelsrett, var ikke interessert i å overta og Siris mann valgte å gjøre det istedenfor. Siri understreker at det er ikke sikkert at den som blir oppkalt vil overta og at det derfor ikke skal ha så mye å si. Hun og mannen hadde friheten til å velge hvilke som helst navn da deres sønn ble født, men ender likevel opp med et familienavn. Valget blir framstilt som selvstendig og valgt fordi en syntes det var vakkert, men det viser seg at det ofte ligger sterke føringer fra familie og andre om at de må kalle opp barnet. Det kan være vanskelig å la være å kalle opp barn hvis det ligger dype tradisjoner i familien på at slik har det vært og slik skal det alltid være. Siri forteller også at hennes yngste barn ikke er oppkalt og dette er også nokså typisk. Det oppleves for mange som viktig at eldste barn, og helst eldste sønn på gårder eller i familiebedrifter oppkalles, men etter dette står foreldrene mer eller mindre fritt.

Ofte er det slik at søsknene til den som skal overta gården velger å ikke bruke det navnet som *hører* til gården. Dette navnet blir reservert barna til den som overtar gården. På denne måten kan den som overtar gården oppkalle sitt barn etter en av besteforeldrene eller oldeforeldrene som har eid gården. Oppkalling er verdirasjonelt motivert hevder folkloristen Liv Nybø (Nybø 2002). Handlinga får legitimitet av en overordna ideologi og peker mot noe som er større enn handlinga i seg selv. Å gi barnet et slektsnavn, handler om å gi barnet en plass i et nettverk av relasjoner. Dersom odelsgutten blir oppkalt og får et navn som har gått i generasjoner på gården, kan det vanskeliggjøre valget om å ikke ville overta. Ved å ikke overta gården vil han bryte de relasjonene som er bygget opp gjennom generasjoner.

Det er likevel ikke alle som velger å kalle opp den odelsberettigede eller de andre barna. Selv om de ikke kaller opp, viser det seg at de som oftest gir barna navn som ifølge dem selv passer på en gård. De omtaler gjerne disse navnene som gamle. I de gamle navnene ligger det ekte og det autentiske. De moderne navnene signaliserer det trendy, og på samme tid det

flyktige og det overfladiske (Nybø 2002). Om de gir navn som passer til å bo på en gård ut fra at de frykter at den eldste ikke vil overta eller fordi de liker navnene, er usikkert. Det er allikevel en grunn til at de ikke kaller barnet Cassandra Nicoline eller Glenn Roger. Navn og navnevalg signaliserer tilhørighet og avstand til større eller mindre ideologiske funderte kollektive identiteter (Nybø 2002). Ved å kalle barnet noe som passer på gården, signaliserer foreldrene at barnet hører heime på gården og ønsker med det også å gi det tilhørighet til gården.

Kari Solbakken, fra gården Solbakken

Gårdene gir menneskene navn og tilknytning skriver Anne Eriksen i artikkelen ”Bygda vår-fra bygdebøkenes verden”. På mange gårder er etternavnet og navnet på gården det samme. Da odelsloven ble innført var viktigheten av å beholde slektsnavnet på gården et av argumentene som ble brukt mot kvinnenes odelsrett på 1970-tallet. I dagens lovverk er ikke dette lenger et problem (Bolstad 1991). I dag kan kvinner velge å beholde sitt etternavn og det er ikke lenger slik at barna automatisk får mannens etternavn. Hva tenker odelsjentene om dette med etternavn, tar de bevisste valg i forhold til dette?

Kine er samboer og har foreløpig ingen barn, men hun er veldig bestemt på at hvis hun noen gang får barn, så skal de ha hennes etternavn. Kine har i likhet med mange av de andre odelsjentene samme etternavn som navnet på gården. Dette svarte hun da jeg spurte om hennes eventuelle barn skulle få samme navn som gården:

Ja! (høyt og lattermildt) Det vil jeg at de skal ha og det er jo han min litt uenig i for han vil gjerne at de skal hete han sitt etternavn og. Men jeg føler jo det at de har mer.... Det er en odelsgård så burde de ha det navnet som plassen heter, og ikke heite noe heilt annet. Det virker du som om du ikke har forbindelse med plassen du bur på, så vi blir vel enig om det og en gang da...(latter) Men det blir vel litt småkrangling. Det blir vel kanskje begge to, for jeg tror ikke han er interessert i å ta mitt etternavn, jeg tar ikke han sitt hvert fall. Det gjør jeg ikke. (Inr. nr. 7, s. 7)

Kines hovedargument for at hennes barn skal ha hennes etternavn, er fordi hun har odelsrett. Hun mener at når en bur på en odelsgård, så bør en også ha samme etternavn som gården. Hun opplever det som viktig å ha samme navn som gården fordi en på den måten viser tilknytning til gården. For Kine er det uaktuelt å ta samboerens navn og hun vil at de eventuelle barna skal ha gårdsnavnet, men hun har et problem. Samboeren ønsker i

motsetning til henne at barna skal ha hans etternavn. Dette er en diskusjon som kan bli vanskelig siden ingen har ønske om å ta den andres navn. Resultatet blir muligens at de eventuelle barna ender opp med å få to.

Det har vært vanlig i Norge i eldre tider at kvinne som gifter seg til en gård, beholdt sitt etternavn som i Larsdatter og fikk gårdsnavnet i tillegg. Endelsen *-sen* eller *-dotter* er pateronymica som simpelthen gav beskjed om hvem en var sønn eller datter av (Halvorsen 1975). De eventuelle barna fikk farens pateronymica i tillegg til gårdsnavnet. Dette vil si at et barn som hadde en far som het Anders fikk navnet *Ander-sen* eller *Anders-dotter*. Gutter kunne få etternavn etter mora, men dette skjedde bare hvis mora var mer høgætta enn faren eller hvis faren var død før barnet ble født (Bø 1985). Det vi omtaler som etternavn i dag, er gjerne det som var en slags adresse tidligere. Gårdsnavnet sa noe om hvor en budde, mens farens (eller moras) pateronymica var etternavnet som i Olav Andersen Solbakken. Olav var et slektsnavn, Andersen etternavn og Solbakken adressa. Fordi Solbakken var adressa, tok gjerne tjenestefolka også dette navnet, byttet de arbeidssted, tok de et nytt gårdsnavn (Halvorsen 1975).

Fra 1923 og til 1979 *måtte* kvinner ta mannens navn ved ekteskapsinngåelse (Moi 2004). Det ble ikke lenger mulig å bruke patronymica. Da odelsjentene giftet seg, fikk de mannens navn selv om de budde på hennes gård. Derfor var redselen for at de gamle gårdsnavnene skulle forsvinne, berettiget en kort periode. Kort tid etter at odelsloven ble endret slik at kvinner kunne overta, ble også navneloven endret. Dermed kunne kvinnene kunne beholde sitt etternavn ved ekteskapsinngåelse. På tross av at odelsjentene i dag står fritt til å velge å ta hans etternavn eller ikke, er det mange av odelsjentene som har hatt dilemmaer knyttet til om de skal beholde sitt eget eller ta mannens navn. I ei hovedoppgave ved avdeling for navnegransking ved Universitetet i Oslo, kom det fram at faktisk tar så mange som to tredjedeler av kvinnene mannens etternavn (Fjellhaug 1998). Odelsjentenes dilemmaer er knyttet til hva skal de prioritere, skal de ta etternavnet til den de er gift med og vise bånd til han, eller skal de holde på sitt eget navn og på den måten vise sitt bånd til gården. Spesielt opptatt av å beholde gårdsnavnet var odelsjentene fra kommunen i Aust-Agder. Enkelte hadde beholdt sitt etternavn som var det samme som gårdens, mens andre hadde tatt mannens navn. Ei av odelsjentene som hadde vært gift tidligere, fortalte at det første hun gjorde etter skilsmissem var å ta tilbake sitt eget etternavn. Odelsjentene påpeker at ved å beholde etternavnet slik at en har samme navn som gården, viser at en har blodsband til gården.

Lovendringer i seinere tid har også gjort det lettere å kombinere de to ønskene om å vise bånd til sin ektefelle og til gården. I den nye navneloven ble det åpnet for at en kan ta sin ektefelles etternavn som mellomnavn og beholde gårdsnavnet sist⁹. Dette alternativet ble nevnt av ei av odelsjentene som noe hun ønsket å gjøre. På den måten ville hennes barn få gårdens navn og dermed føre dette videre.

Det oppleves som viktig for mange av odelsjentene at gårdsnavnet videreføres. Mange av odelsjentene er derfor opptatt av at deres barn skal ha samme navn på gården. Dette hevder de vil skape bånd mellom barna og gården. Det er mulig at dette er en av årsakene til at flere av dem som hadde tatt mannens navn var usikker på om de hadde gjort det samme i dag, og ønsket å endre etternavn. De hevdet at det var feil å ikke heite det samme som gården. Også i familiebedriftene er slektsnavnet svært viktig. En foretrekker at en person som overtar bedriften har det *riktige* etternavnet i forhold til bedriften. Dette har ført til at kvinnene i disse familiene ofte har beholdt familienavnet istedenfor å ta mannens navn ved ekteskapsinngåing og barna har fått både fars og mors etternavn i tilfelle de en gang i framtida skal ha en stilling i bedriften (Norbye 2001).

Selv om bevaring og videreføring av gårdsetternavn oppleves som svært viktig i forhold til arv og bosted, er likevel kvinnene i tvil om sitt valg. Hvorfor er det så få menn som tar kvinns etternavn når han flytter med henne til hennes gård? Toril Moi hevder at for kvinner er etternavnsbytte en kjærlighetserklæring, mens det for menn er en underkastelse (Moi 2004). For mange menn vil det kanskje oppleves som vanskelig at det er kvinns gård han flytter til og for å beholde den siste del av sin egen identitet, velger han å beholde sitt eget etternavn. Mannen var i det hegelske samfunnssynet familiens overhode og kvinne var underlagt mannen, da kvinne flyttet fra sin fars hus til sin ektemanns, signaliserte navnebyttet at hun underkastet seg en ny hersker (Moi 2004). Det er et paradoks at selv om kvinner i dag er likestilt med menn, så er det fremdeles kvinnene som bytter navn.

Barnløs bonde?

For at gården skal bli holdt innenfor familien er det nødvendig med arvelatere som i tillegg til å ha det rette blodet, er villig til å overta. Som nevnt i innledningen av kapittelet ble

---

⁹ Navneloven ble gjort gjeldende fra 01.01.2003 (<http://odin.dep.no/jd/norsk/aktuelt/012101-990397/index-dok000-b-n-a.html%20>)

odelskretsen redusert etter lovendringen i 1974. I dag er det færre som har odelsrett til gården enn tidligere. Dermed er også muligheten for at gården går ut av familien større, selv om de aller fleste vil prøve å holde gården i familien nesten for enhver pris. Familie og slektskap er i norsk tankegang basert på biologi, blodets bånd og genealogisk tilhørighet. Derfor er det viktig med barn fordi barn viderefører blodet og muliggjør dermed en framtid for slekta (Howell 2001). Det er interessant å se om dette på noen måte påvirker livene til odelsjentene. Føler de seg presset til å få barn? Er det mulig for ei odelsjente å si at hun ikke ønsker barn, og hvordan vil blodstankegangen vise seg i forhold til eksempel adopsjon?

I Norge blir det sett på som en rett å få barn og de aller fleste norske kvinner velger å få barn i løpet av livet. For de fleste norske kvinner og menn i alderen 25-45 år struktureres livet utenom jobb av barn og barns behov (Howell 2001). Når barn oppleves som så viktig for å føre slekta og gården videre, hvordan oppleves det da å ikke ha barn? Anbjørg er enslig i førtiåra og har ikke barn. Under intervjuet kom vi inn på temaet kontinuitet og hvordan det oppleves å ikke ha barn som kan overta. Her forteller Anbjørg:

Det hender jeg tenker på det, men det kan jeg ikke gjøre til noe problem på en måte for da blir det lissom, da blir det lissom meningsløst hvis det var meninga med det, det er det ikke.. For meg er det den personlige utfordringen som er meninga med det. Så tenker jeg litt sånn at... hvis jeg... jeg driver ikke noe pensjonssparing eller sånne ting for eksempel, det har jeg ikke,... det er ikke noe rom for det heller, men så tenker jeg at ... ja ja hvis jeg vil når jeg vil når jeg blir 60 så kan jeg jo selge alt sammen og ingen trenger å legge seg opp i det.. Og så hvis jeg ikke vil det så når jeg er død så er det jo ikke... da har jeg jo ikke noe å si likevel på en måte (latter) og litt sånn.. og så er jeg ikke sånn, jeg er ikke sånn veldig kjempeopptatt av slekt og... jeg liker gamle ting og ser jo verdien av at lissom.. tenker jo av og til på hva bestemora mi hadde sagt hvis hun hadde sett hva jeg driver med og sånn, men det er nok ikke den store greia for meg.. Så jeg er nok litt mer sånn nåtida og det hjelper vel sikkert på og så tenker jeg jo bare at jeg er jo bare [tidlig i førtiåra] da, så det er ikke så helt utenkelig.... (latter) hvis jeg skulle møte noen en dag så kan det jo hende at... Men jeg prøver å ikke gjøre det til noen sak for meg sjøl.... (Int. nr. 10, s. 11)

Selv om Anbjørg til tider har tenkt på at hun ikke har barn som kan overta, har hun bestemt seg for at dette ikke skal lamme henne. Hun ønsker å bruke like mye tid og energi på gården som om hun hadde en arving. Det finnes barn i familien, men hun har ikke særlig tru på at disse noen gang vil ha ønske om å overta, siden disse er bosatt i utlandet. Odelstankegangen er svært sentrert rundt det å utvikle og verne gården med tanke på seinere generasjoner. Anbjørg har bestemt seg for at hun skal gjøre dette på tross av at hun ikke har etterkommere.

Det kommer likevel fram at hun ikke avskriver tanken på at hun noen gang vil oppleve å få en familie og barn og dermed noen som skal ta over det hun har bygget opp.

I Norge forventes det at et par ønsker å få barn og på den måten sikrer kontinuiteten i slekta. Uten barn hadde odelsloven stoppa opp og gårdene hadde gått ut av familien. Fordi gården ikke går videre i slekta uten barn, vil det for mange odelsberettigede føles som et press å få barn. De som overtar en gård, vil ofte møte en rekke implisitte og eksplisitte forventninger til det å få barn og dermed føre blodet videre. Selv om presset om å få barn ikke har endret seg mye, er det trulig mer tabu å snakke om enn det var for 50-60 år siden. I NEG's spørreliste om å bli far uttalte en bonde født i 1912 dette om forventningene han og kona møtte da de overtok en gammel gård: "Oss skulle få barn som skulle vokse opp på garden og med tida føre slekta videre" (NEG 179b- 33718M1912). I det miljøet han var vokst opp i, var det en selvfølgelighet at en skulle få barn og aller helst en odelsgutt i ekteskapet. En annen bonde, også han født i 1912 går enda lengre i sine uttalelser: "Det er temmelig meningslaust å være uten unger", for han var det ikke noe poeng å bu på gården hvis en ikke har barn (NEG 179b-33711M1912). Det er ingen av odelsjentene som kommer med uttalelser som ligner det disse eldre bøndene kommer med, men trulig har, og vil nok mange føle en viss forventning om at en må få barn som kan føre gården og slekta videre.

Forventningen og ønsket om å få barn, er ofte spesielt stort fra foreldregenerasjonen som føler seg perifere i det sosiale nærmiljøet uten barnebarn (Howell 2001, Fjell 2005). For en bestefar kan det oppleves som vanskelig at ingen skal bli oppkalt etter han og at både fornavnene og etternavnene etter hvert forsvinner. Det oppleves som trist hvis ingen med det *riktige* navnet i forhold til gården skal overta den. På mange måter vil mye av det slitet som er blitt lagt ned av dem og andre føles som meningsløst når det ikke finnes arvinger. Det er ikke uvanlig at det står i fødselsannonsene i avisene i Aust-Agder og Telemark at "nå er odelsjenta eller odelsgutten født". I en slik setting og i et slikt miljø der det å få barn regnes som så viktig, vil det å uttale at "en ikke ønsker å få barn" føles som et slag i ansiktet for store deler av familien. Det at et par eller en person ikke *kan* få barn eller mangler muligheten, godtas og mottas med forståelse og sympati, mens de som bevisst velger å ikke få barn, kan lett bli beskyldt for å være egoistiske og selvopptatte. En voksen kvinne uten barn kan bli sett på som en ufullstendig kvinne fordi hun ikke lever opp til de kulturelle forventningene om at alle kvinner har et sterkt instinktivt ønske om å få barn (Fjell 2005).

Familieverdier blir satt svært høyt i Norge og samtlige politiske partier er opptatt av å verne om familieverdiene. Et par regnes ofte ikke som en familie, men ankommer det derimot et barn, går parforholdet over til å bli en familie. De aller fleste ønsker å få barn i løpet av livet, men det er ikke alle som har muligheten til å få egenfødte barn. Fordi ønsket om å bli en familie også er sterkt hos de ufrivillig barnløse, er det stadig flere som velger å adoptere. Selv om foreldrene starter sitt barneprosjekt med et ønske om å få egenfødte barn, viser det seg at når avgjørelsen om adopsjon er tatt, blir ikke dette sett på som annenrangs. Odelsloven likestiller i dag adopterte med egenfødte barn, og med dette har norsk lov symbolsk plantet disse barna i foreldrenes jord (Howell 2001).

Foreldrene til adopterte barn er ofte svært opptatt av at barna skal ha tilknytning til deres opprinnelsessted og dermed deres jord, i likhet med egenfødte barn. Både adopterte og egenfødte barn tilknyttes til sted gjennom foreldrenes historier og gjerninger (Howell 2001). På denne måten kan adopterte barn få et like nært forhold til en gård på tross av at det ikke er deres biologiske slekt som har eid gården i generasjoner. Adopsjon oppleves som nevnt ikke som et annenrangs valg for dem som velger å adoptere et barn. Derfor oppleves det som svært sårende hvis andre i slekta ikke godtar barnet på lik linje som om det hadde vært et egenfødt barn. Et eksempel er en familie der mor til et utenlandsadoptert barn valgte å si fra seg odelsretten til slektsgården fordi barnet ikke ble akseptert på lik linje med et egenfødt barn. På tross av at slektningene som ikke godtok det adopterte barnet ikke hadde noen formelle muligheter til å stoppe overdragelsen, ble situasjonen så smertefull for foreldrene at de ikke lenger ønsket å bu på gården. Denne historien hører til sjeldenhetene, men det er ikke til å se bort i fra at det enorme fokuset på blod og slekt som finnes i Norge, også kan gi seg slike utslag. Blod blir brukt som en metafor for slektskapsrelasjoner og kan dermed ekskludere så vel om inkludere. Biologiske slektinger oppfattes som en del av ens identitet og slektsforskning har aldri vært så populært som i dag. Heldigvis klarer de fleste å se forbi biologien, jamfør etnologen Tor Folgerøs oppgave om *skeive* barnefamilier (Folgerø 2001). De fleste adopterte blir raskt innlemmet som en del av familien. Det viser seg faktisk at i mange tilfeller besøker adopterte barn besteforeldrene oftere enn egenfødte barn (Howell 2001).

Odel og kontinuitet

Kontinuiteten på gården anses som viktig. Derfor er odelsjentene villige til å overta gården for å forsikre seg om at gården fortsetter å være i familiens eie. Selv om mange av jentene ikke er interessert i å drive gården, er det viktig for dem at deres barn skal ha en mulighet til å overta gården om de ønsker det. Det er viktig for odelsjentene å ikke være den som bryter slektslinja og selger gården ut av familien.

Mange av odelsjentene kommer fra gårder der det er vanlig med oppkalling. Jeg har her vist at for enkelte oppleves oppkallingen som så viktig at det nesten ville være å vanære familien hvis barnet ikke ble oppkalt. Andre framstiller oppkalling som et valg, men samtidig skinner det gjennom at det er kanskje ikke et reelt valg likevel. Det viser seg at odelsjentene er opptatt av at de selv skal beholde slektsnavnet og at ideelt sett vil de også at barna skal gårdsnavnet. Flere av jentene angret på at de endret etternavn da de giftet seg og de ønsker i dag å ta tilbake sitt eget etternavn slik at de igjen vil ha samme navn som gården. For dem som har beholdt sitt eget etternavn, oppleves det som en selvfølge at eventuelle barn får gårdens navn. De opplever at navnet er viktig i forhold til å skape kontinuitet og bånd til gården. Selv om en får barn er en likevel ikke *reddet*, det finnes ingen garanti for at barnet vil ønske å overta. Det som imidlertid er sikkert er at uten barn vil det helt sikkert ikke gå. For ei odelsjente kan presset om å få barn kanskje være enda større enn for andre, fordi uten barn vil ikke slekta og gården bli videreført.

Kapittel 7

Hvor unge hedre de gamle fedre som bygde her

Få ting betyr så mye for oss mennesker som sted. Vi forbinder mennesker og hendelser med steder vi har vært. Steder kan gi oss både gode og dårlige assosiasjoner. Steder kan gi oss en følelse av tilhørighet, men kan også gi oss følelsen av ikke å passe inn. Fordi individers stedstilhørighet ofte er sterk, kan manglende mulighet til å oppsøke sted oppleves som stedstap. I dette kapittelet vil jeg se nærmere på temaet sted, knyttet opp mot odelsjentenes opplevelse av sted. Jeg vil se på gården som et konkret materielt sted som er avgrenset fra de omliggende områdene. Noen av odelsjentene regner bygningen for å være gården, mens andre er opptatt av jorda og skauen som tilhører gården. Det odelsjentene definerer som *gården* vil dermed kunne variere fra odelsjente til odelsjente. Odelsjentene har gjennom odelsloven rett til å eie et geografisk sted, fordi ens forfedre har eiet det en viss tid (Aalstad og Kjær 1990). Det å overta en gård, er likevel mye mer enn å overta summen av de geografiske, meteorologiske og kvantitative forholdene. Kunnskaper om stedet får odelsjentene gjennom bygdebøkene som skriver om gårdene og om slekta. Kan bygdebøker gi odelsjentene en større forståelse av seg selv og påvirke deres valg i forhold til å skulle overta eller ei?

Bygdebøkene skriver gjerne om hvor lenge gården har eksistert og hvor lenge slekta til den nåværende eieren har sittet med gården. På Agder og i Telemark har mange av gårdene vært i slektas eie i lang tid. Som vi vet fra forrige kapittel opplever odelsjentene at det er viktig med kontinuitet på gården, men hva med alderen på gården? På hvilken måte har gårdens alder og eksistens i familien betydning for valget odelsjentene tar? Gårdene anses ofte som vakre, og fint plassert i landskapet. På grunn av stadig økte krav til produksjon og materiell har mange valgt å legge ned drifta. Dermed består gårdene i mange tilfeller av store bygninger, som eneste funksjon i dag, er som bolig og lagringsplass. Likevel har gårdene aldri sett bedre ut enn i dag, på tross av at de krever mye vedlikehold. Hvordan kan dette forklares?

De fleste av odelsjentene er oppvokst på gården, eller tilbrakt mye av sin barndom der. Gården er ikke bare deres hjemsted, men også hjemstedet til deres familie, og i mange tilfeller deres slekt gjennom mange generasjoner. På den gården der de har vokst opp, har de i likhet med mange før dem, sprunget barbeint i gresset om sommeren. Hvilken rolle spiller

barndommens sanseopplevelser og kan det være en av forklaringene på hvorfor odelsjentene ønsker å overta gården?

Bygdeboka- kilde til kunnskap

I svært mange av Norges kommuner er det skrevet en bygdebok. Bøkene forteller om kommunen og de ulike bygdene og hvem som budde der tidligere. Bygdeboka er en del av en egen genre, og det forventes at bøkene har et visst innhold. Bøkene er ofte oppdelt slik at de har en del med generell bygdehistorie og deretter en del med gårds og slektshistorie. Oppdelingen varierer, men mange bygdebøker er delt opp enten alfabetisk eller etter gårds- og bruksnummer (Eriksen 2002). Etnologen Lene Eikeland som skrev hovedoppgava *Bygdeboken: vitenskapelig og folkelig: en etnologisk tilnærming* hevder at bygdebøkernes funksjon er å gi leseren en økt opplevelse av seg selv (Eikeland 1996). Hvis dette er tilfelle betyr dette at odelsjentene får en styrket identitet av å lese bygdebøker? Kan bøkene ha innvirkning på de valgene de tar om å overta eller ikke?

Kristin har for lenge siden bestemt seg for at hun skal overta gården hun har odelsrett på. Husene på gården er svært gamle og hun holder for tiden på med å pusse disse opp. Gården har en lang historie og vært i familien lenge. Her forteller Kristin:

Det var jo for så vidt familie som hadde det før og, men litt langt ute, men jeg tror han tippoldefar min kjøpte det vel av sin tremenning eller noe sånn, så det er jo langt ute nå i alle fall (ler) Så... og den familien hadde vel vært her ganske lenge... det har vel kanskje vært noen andre før det igjen en gang i... hvert fall noe jeg leste i bygdeboka... Det skal vel ganske langt tilbake for da.... Det har jo vært bosatt folk her nesten fra 1500-tallet tror jeg, slutten av [1500-tallet] ut fra bygdeboka da... Men det var sikkert et anna hus her da... (Int. nr. 6, s. 13).

Bygdeboka er for Kristin en kilde der hun kan få mer kunnskap om gården. Boka kan fortelle henne hvor lenge det har budd folk på gården, slektsforhold og hvordan det har seg at det er hun som sitter med odelen på gården i dag. Det er utgitt bygdebøker for både kommunen i Vest-Telemark og kommunen i Aust-Agder og mange av odelsjentene synes det er spennende å lese om gården i bygdeboka. De fleste av dem har god kjennskap til det som står om deres gård i bygdebøkene og i likhet med Kristin refererer de til boka når de forteller om gården. Bygdeboka brukes gjerne som et oppslagsverk for å finne ut mer om egen familie og om ætta.

Stort sett leser jentene i bygdeboka for egen interesse, men det forventes også at de som overtar en gård skal være interessert i dem som budde der før (Eikeland 1996).

Bygdebøkene er som oftest kronologisk ordnet slik at en begynner med de tidligste tider og går fram mot i dag. Etter en generell presentasjon av bygda, kommer det gjerne en presentasjon av hver enkelt gård. Om gårdene står det hvor gamle de er, gjengivelser fra matrikkelen, beskrivelse av bebyggelse, eventuelle sagn, i tillegg til slektstavler. Gårdene hadde ofte stor økonomisk og symbolsk verdi. Noe av dette finner vi igjen når bygdebøkene omtaler gårdens alder. At gården har vært i familiens eie i lang tid er styrkende i forhold til gårdens status i bygdebøkene, men også bare det at gården er gammel betyr at den er en viktig del av det rommet bygda er (Eriksen 2002). Bygdeboka definerer stedet som et avgrenset fysisk og geografisk sted i forhold til de omliggende gårdene. Tid og rom var nært forbundet i det gamle bondesamfunnet slik at for eksempel såing var nært forbundet med vår. I moderniteten har det skjedd en utleiring slik at det er mulig å tenke tid uten å tenke rom og dermed har det blitt mulig å lage en standardisert fortid (Giddens 2003). Bygdebøkene er et eksempel på hvordan moderniteten gjør det mulig å skape historie.

Ved å være interessert i, og opptatt av dem som budde på gården før, kan føre til at følelsene ovenfor gården blir sterkere. Gjennom å lese slektsboka eller bygdeboka får en satt seg selv på kartet. En av Lena Eikelands informanter som er odelsjente og som har overtatt eiendom, uttalte at hun gjennom å lese i bygdebøkene fikk bekreftelse på sin identitet og dermed innskrenket hun sine egne valg og gjorde det lettere for henne å innrette seg (Eikeland 1996). Utsagnet til Eikelands informant kan tolkes som et eksempel på det Jonas Frykman omtaler når han sier at fascinasjonen for plasser og røtter er et uttrykk for en dyptgående forandring som skjedde på slutten av 1990-tallet. Det lokale og det tradisjonelle har blitt arenaer som er trygge og avgrensede områder. Frykman peker på at kanskje er dette ytterligere et tegn på at moderniteten er i endring fra det vitenskapstro og rasjonalitetstro mot en tenkning der det lokale og det spesielle får økt betydning. Det er i det lokale miljøet der menneskene bor at de lærer seg selv å kjenne. Derfor undrer han på om ikke den interessen som i dag finnes for steder og tradisjoner er en motreaksjon mot generasjoner av bruddsøkende modernitet (Frykman 1999). Odelsjentene er i likhet med Frykman opptatt av gården og det lokale, men det betyr ikke at de ikke er interessert i det globale. Tvert imot har de gjennom senmoderniteten blitt både påvirket og interessert i det globale samtidig som de også ønsker å ta vare på det lokale. Det er ikke slik at de må velge det ene eller det andre og odelsjentene

pendler derfor mellom det globale og det lokale. En matrett som wok kan dermed gjerne tilbredes med elgkjøtt og serveres med et glass spansk rødvin, mens siste ferietur til Paris diskuteres.

En lang historie gir status

Odelsloven er en slektskapslov som sørger for at retten til eiendom følger slekta. Derfor finnes det mange gårder i dag som har vært i slekta i lang tid. Det finnes imidlertid også en del gårder som av ulike grunner har blitt solgt og kjøpt opp av nye eiere. Familiene som eier disse gårdene har ikke lange tradisjoner på gården å se tilbake på. Har det noe å si om en gård har vært i familien lenge og kan en si at en gård som har vært i familiens eie lenge er mer verdt enn en som ikke har vært det? Har gårdens alder noe betydning for andre enn familien som bur på den gården?

Guro er enebarn og kommer fra en svært gammel gård. Det er mye stolthet i familien over at gården har vært i slekta så lenge. Kombinasjonen av at gården har vært lenge i familien og at hun er enebarn har gjort at Guro følte at hun måtte overta. Her forteller Guro:

Bestefar har en plakat holdt jeg på si, diplom på veggen som står at det har vært i 350 år [i familiens eie] er det det..? Og den fikk han på 60-tallet eller ett eller... det er ganske mange hundre år altså. Det kan godt hende at det er 250.. (latter) Det er lenge og det er det... om ikke det er så uttalt... Jeg husker min far har alltid sagt at sånn at "ja det er klart at du må få velge, det er et valg" Men jeg hadde ikke greid å la være altså... (Int. nr. 1, s 2)

Den typen diplom som Guro forteller om er ganske vanlige og henger på veggene i mange gårdshus. Disse ble utstedt av Norges Bondelag på 1950- og 60-tallet etter at familien kunne legge fram dokumentasjon om hvor lenge gården har vært i familien. Guro omtaler seg selv som urban og med dette mener hun at hun trives veldig godt i storbyen og kunne gjerne ha tenkt seg å bli boende der. Hun er ikke interessert i å drive gården aktivt, men ser på gården som en fin plass å bu for henne og familien. Det faktum at Guro tenker og omtaler seg selv som svært urban og har vært borte fra gården i mange år, i tillegg til at hun ikke vil drive gården, kunne tilsa at hun skulle være lite interessert i å overta. På tross av dette, har Guro valgt å overta gården og flytte til heimkommunen. Hovedgrunnen skyldes det faktum at hun er enebarn og at pliktfølelsen sier at hun må. Det ville oppleves som svært vanskelig for Guro om gården ble solgt ut av familien etter så mange hundre år.

Guro er ikke alene om å føle seg forpliktet til å overta på grunn av gårdens alder. Det viser det seg at mange av odelsjentene nevner gårdens alder i samme åndedrag som de snakker om det å skulle overta eller ikke. For de jentene som kommer fra gårder som har vært i slekta lenge, blir dette et viktig argument for å overta. De føler et sterkt ansvar for å overta og på den måten videreføre gården og holde den innenfor familien. Det ville føles vanskelig både for dem og deres familie om en mange hundre år gammel historie hadde blitt brutt. Også blant de odelsjentene som kommer fra gårder som ikke har vært i familiens eie lenge, brukes gårdens alder som argument. Gårdens korte tid i familien, brukes enten som et argument for hvorfor det ikke er så viktig å overta eller som et paradoks for at de likevel vil overta. Ei av odelsjentene forteller at hun ville synes det ville være trist om gården farfaren kjøpte gikk ut av familien. Dette gjør hun på tross av at hun omtaler gården som en *ung* gård og uten ærverdige gårdshus. Det kan se ut som om at odelsjentene selv plasserer en gård som har vært i kort tid i familien som av mindre symbolsk verdi enn de som har vært i familiens eie lenge. Guro føler seg forpliktet ovenfor familie, men det kan også se ut som om hun også føler seg forpliktet ovenfor tidligere og for lengst døde forfedre. At gården har vært i familiens eie i 350 år brukes som et argument for å ville overta gården. Dette sammenfaller med det Anne Eriksen skriver om i sin artikkel om bygdebøker. Her hevder hun at den enkeltes gårds status og posisjon avgjøres ikke kun av størrelse og rikdom, men også av alder. I bygdebøkene blir de eldste gårdene ”større” enn deres geografiske størrelse og økonomiske betydning skulle tilsi (Eriksen 2002). Odelsjentenes fokus på gårdens alder og hvor lenge den har vært i familiens eie, kan henge sammen med det faktum at gårdene i dag har lite økonomisk betydning og at en derfor finner andre argumenter for hvorfor det er viktig å beholde gården i familien.

Gårdens alder og hvor lenge den har vært i slekta, er et slags anker for jentene. Røttene deres har vært festet på stedet i like mange år som gården har vært i familien. Thomas Hylland Eriksen bruker i boka *Kulturelle veikryss, essays om kreolisering* et korallrevet¹⁰ som en metafor for kultur som er dypt forankret i sted og røtter (Hylland Eriksen 1995). Et korallrev består av mange lag av koralldyr som er bygget oppå hverandre, men det er kun det øverste

---

¹⁰ Korallrevmetaforen kan sees i motsetning til en metafor som tar utgangspunkt i elektriske felt der det ikke finnes noen sterkt avmerkede grenser og hvor kulturen kan spre seg uhindret i alle retninger. Innenfor denne tankegangen utgjør kulturen verken mer enn mindre enn det mennesker til en hver tid tenker, føler og sier. Kulturen har dermed ikke noen eksistens utenom menneskenes jordiske liv (Hylland Eriksen 1995).

laget som lever. Lik koralldyrene i et korallrev har odelsjentene et tilsynelatende fritt liv, men samtidig er de dypt forankret i forrige generasjon og kan ikke fjerne seg fra den. De er rotfestet og forpliktet ovenfor en fortid de ikke selv har valgt. Det gir imidlertid stor status å være av en god familie som har klart å holde på gården i generasjoner. I en virkelighet der kulturen primært oppfattes som et korallrev, er kontinuitet med fortiden viktig samtidig som det også er viktig å ikke sitte fast på råtne røtter. I et korallrev blir kunnskaper, sedvaner og verdier overføres fra en generasjon til neste som bygger videre på disse. I korallrevsmetaforen skaper vi som mennesker vår egen nåtid, men vi kan bare gjøre det ved å ta utgangspunkt i fortiden. Dermed har revets beliggenhet og alder lik som for gården konsekvenser for dem som har sine røtter forankret der. Korallrevene og gårdene er klart avgrenset fra hverandre og innad skaper de på den måten et fellesskap preget av gjensidig avhengighet. Korallrevsmetaforen fungerer godt i forhold til jentenes syn på gården som et sted der deres røtter er dypt forankret. Derimot fungerer den som vi har sett ikke så godt i forhold til hvordan odelsjentene tenker om kjærlighet, jobb og utdanning.

Fra aktiv bruk til estetisering

At et sted er vakkert kan det herske stor enighet om. Derimot kan det diskuteres om et steds estetiske verdi i seg selv kan være en motivasjon til å ta vare på det. Gårdens alder er ikke alene en årsak til at odelsjentene ønsker å overta. Også gårdens estetiske verdi blir trukket fram av odelsjentene som viktig. Flere av dem bruker argumenter som at gården er så vakker, eller at det er så fin beliggenhet at det i seg selv er en grunn i seg selv til å velge å overta den. En gård er et bosted i likhet med det et vanlig bolighus, der også estetikken oppleves som viktig. Stadig flere nordmenn er opptatt av hus, heim og hage¹¹ og for mange er oppussing av huset og arbeid i hagen en hobby. I noen tilfeller en livsstil.

Gården som Hanna kommer fra ligger vakkert plassert i landskapet. Nettopp gårdens vakre beliggenhet og bygningene på gården gjør at Hanna er opptatt av at gården må holdes innenfor familien. Hanna forteller at gården har ikke vært i familiens eie lenge på tross av at den har vært i familiens eie i fem generasjoner. Hanna bruker gårdens ”korte” tid i familien

---

¹¹ I Dagbladet ble det publisert en artikkel 31. juli 2005 der det kom fram at mer enn to millioner nordmenn hadde som hobby å pusle i hagen (<http://www.dagbladet.no/tekstarkiv/artikkel.php?id=5001050069125&tag=item&words=hagearbeid>)

som en begrunnelse for hvorfor hun ikke føler seg forpliktet til å overta ovenfor de som har eid gården tidligere. Hun er derimot opptatt av gårdens estetiske verdi. Her forteller Hanna:

Jeg syns jo det er helt fantastisk der og det har en av de flotteste beliggenhetene jeg kan tenke meg i [kommunen] og det... det er så rolig og ja... flott natur [...], veldig, veldig fint og det tror jeg nok betyr en del for meg at hvis jeg skal bo et sted hvor jeg virkelig syns det er helt fantastisk så må det være der, og bo i en blokk som det her det kan jo ikke sammenlignes, men det er veldig vanskelig å vite hvilke behov man skal sløyfe for andre. Men jeg tror kanskje at jeg.., det der at hvis ikke jeg, [søsknene mine] så må jeg gjøre det, jeg vet ikke helt om hvorfor, [...] Det er kanskje litt pliktfølelse, men ikke så mye på grunn av slekt, men det er bare fordi at det skal være vår gård og ingen andres. [...] Det er på grunn av [mine egne følelser] for gården og for stedet og ja... Det ville vært vanskelig å dratt vekk alle røtter i [kommunen] og ikke hatt noe sted å komme til når jeg var der. Det ville det. ja... (Int. nr. 2, s. 4)

Hanna brytes veldig mellom det å skulle bu i en by og det å skulle bu heime på gården. Hennes valg av utdanning har utvilsomt innvirkning på dette valget, men det er også andre faktorer som spiller inn. Hanna er ikke interessert i å drive gård selv, og derfor kan hun gjerne tenke seg at et av søsknene overtar. Det viktigste for henne er ikke å bu på gården selv, men derimot at hun har muligheten til å komme tilbake til gården fordi hun synes det er så vakkert der. Det knytter seg imidlertid stor usikkerhet i om søsknene er interessert i å overta, i så tilfelle er det stor mulighet for at hun selv velger å gjøre det. I motsetning til Guro som oppgir at gårdens alder er en grunn til å overta, opplever Hanna det som viktig at gården og beliggenheten er så fin. En av årsakene til at hun fokuserer på gårdens estetiske verdi kan være fordi hun erfarer at gården har vært kort tid i familien sammenlignet med andres familiegårder. Hun fokuserer på at familien har en kort slektshistorie på gården og derfor er ikke slektshistoria et argument for å overta. For Hanna blir imidlertid gårdens utseende og beliggenhet en legitim grunn til å overta, ikke bare ovenfor henne selv, men også ovenfor andre. Hanna forteller at det ville være mange i bygda hun kommer fra som ikke ville forstå henne om hun valgte å si gården fra seg, nettopp fordi den er så fin.

Mange av gårdene er som Hannas, vakre, og ofte plassert i nærheten av vann eller høyere oppe i terrenget enn resten av bygda. Dette hadde ofte ingen direkte sammenheng med hva de som bygde gården opplevde som vakkert, men derimot lå det praktiske årsaker bak beliggenhetsvalget. Tilgangen på vann og nødvendigheten av å legge jordene og gården slik at den lå frostfritt, var derimot årsaken til at gårdene er plassert slik de er. Gårdene er i dag gjerne symbolet på bygda, og deres estetiske verdi trekkes i større grad fram enn tidligere.

Over heile landet finnes det et økt fokus på estetikk, og odelsjentene er ikke aleine om at hjemstedet blir gjenstand for estetisering. I hovedoppgaven *Gamle Skudeneshavn: en etnologisk studie av fortiden som ledd i selvets konstituering* fokuserer etnologen Grethe Lunde på hvordan Skudeneshavn har blitt konservert og estetisert (Lunde 1997). Allerede i 1952 ble det opprettet et *skjønnhetsråd* som skulle arbeide for at bydelen skulle bevares og vedlikeholdes. De gamle bygningene i Skudeneshavn ble satt i sterk kontrast til de moderne byggefelthusene i området rundt. Den estetiseringen som har foregått i Skudeneshavn, har ført til at stedet har fått et veldig rent uttrykk og det finnes en sterk sosial kontroll i forhold til hvilke farger døra er malt i og hva slags type vinduer som brukes. De som bur i husene regner husene som en del av dem. Derfor legger de mye tid, penger, følelser og energi i huset, og husene blir symboler på hvem de ønsker å framstå som. Odelsjentene og beboerne av Skudeneshavn har en heilt annen holdning til det å ta vare på gamle hus, enn det Ragnhild Thus jærbonder hadde. Thu skrev i 1996 ei hovedoppgave i etnologi der hun tok utgangspunkt i de diskusjonene som utspant seg om hvorvidt en skulle bevare et 150 år gammelt Jærhus på Varhaug gamle prestegård (Thu 1996). Striden stod mellom kulturvernerne på den ene sida og de som kjempet for eiendomsretten på den andre. Kulturvernerne ville verne huset og bevare det for framtida, mens bøndene meinte at fortida var forbi. Det viste seg at bøndene så på seg selv som en del av den kontinuiteten historien er med på å skape, og derfor var det ikke nødvendig for dem å holde fast til gamle hus og gjenstander. De var opptatt av at de skapte kontinuitet til fortida med å skape noe i dag og var dermed lite interessert i å ta vare på materielle objekt fra ei tilbakelagt fortid (Thu 1996). Det synet Thus bønder har, er i skarp kontrast til hvor viktig odelsjentene opplever det å ta vare på bygninger og landskap. Trulig skyldes denne forskjellen i holdning at gårdene på Jæren er i drift, mens gårdene til odelsjentene ikke er det. Når de ikke lenger driver gården, er det ikke viktig at plasseringen av gården er hensiktsmessig i forhold til for eksempel frost eller drenering, mens det derimot blir viktigere å sørge for at bygningene ser fine ut. Gårdene har fra å være arbeidssted og familiens inntektskilde blitt omformet til et objekt som beboerne og andre opplever er verneverdig og vakker.

Barndommens forjettede land

Steder oppleves som viktige for mennesker på tross av at vi lever i en verden der tid og rom ikke er like sterkt forbundet som før. Mennesker er opptatt av de stedene de har vært da de var små, der de giftet seg eller der de var da de hørte at Norge hadde slått Brasil i fotball. Sansene

og minnene er sterkt forbundet og gjør at mennesker føler nærhet til steder på tross av at det kan være svært lenge siden de har oppsøkt dem. Sansene kan i løpet av et tusendels sekund minne om en hendelse som skjedde for mange år siden. En lukt kan minne om ens besteforeldre eller synet av stolpehustrappa, kan minne om barnebursdager med påfølgende fotografering. Samtlige ville oppleve det som trist hvis de ikke ville ha muligheten til å komme tilbake til gården. Odelsjentene er enige om at det er viktig å sikre kontinuiteten på gården og at det er trist når gårder forsvinner ut av familien. Kan ønsket for å gjenoppdage minner og opplevelser fra gården være årsaken til at behovet for å komme tilbake er så sterkt?

Minner fra barndommen er noe av det første Siri forteller om når hun blir spurt om gården hun har overtatt. Gården tilhørte besteforeldrene hennes da hun var liten. Mens hun til daglig budde i et vanlig bolighus et annet sted i kommunen, var gården stedet der hun tilbrakte sine sommerferier. Da hennes far ønsket å overdra gården til et av sine barn, var Siri sikker på at hun ønsket å overta gården på tross av at hun bur på en annen gård og som krever mye av henne og mannen. Her forteller Siri om hvordan hun opplevde å være på gården som liten:

Jeg elska å være der så jeg budde der i tre veker og sånn om sommeren. Jeg ville nesten ikke heim igjen. For da var jeg der alltid. Jeg var med i slåttene i alle år og hesja og det var lissom livet for meg det og være med på det. Å være med heile familien å bade etterpå ikke sant så det var det var jo sånn at det var familien, heile familien som kom, onkler og tanter og alt som var med i slåttene. Ikke som nå. (Int. nr. 8, s. 5)

Videre uttaler hun om gården:

Jeg har alltid drømt om den plassen så jeg har følt [det] så god[t]. Jeg har følt det sånn at det er det som tilhører hjertet mitt lissom den plassen der. Den har jeg brent for i alle år. (Int. nr. 8, s. 5)

Siri bruker de gode barndomsminnene fra gården som et påskudd for å overta. Kontrasten mellom det livet hun hadde til daglig og det livet hun levde på gården var stor. Hos besteforeldrene kunne hun mate dyrene og jobbe på jordene og familien var alltid nær. Bestemora var alltid nøye med å fortelle henne at hun hadde odelsrett på gården og Siri drømte om å bu på gården og holde hester. Siri slo fra seg tanken på sin barndoms gård da hun flyttet til en gård som mannen hennes skulle overta. Det viste seg imidlertid at ingen av søsknene hennes var interessert i å overta gården, og da var Siri sikker i sin sak. Hun måtte overta gården fordi hun ikke ønsket at gården skulle bli solgt, og fordi hun igjen ville oppleve og sanse gården. Siri og mannen har investert mye penger, tid og arbeid i gården på den korte

tida de har eid gården, selv om de ikke har noen planer om å flytte opp dit. Siris drøm er å flytte opp og bu på den gården når hun blir pensjonist. Selv om hun på alle måter betrakter gården hun bur på i dag som heime, innrømmer hun å ha veldig sterke følelser for den andre gården, den tilhører som hun sier hjertet hennes. Når hun er på gården vekkes minnene om barndommens somrer til live.

Flere av odelsjentene har i likhet med Siri ikke vokst opp eller hatt hele oppveksten på gården. Likevel er de interessert i å overta gården. Når de forteller om grunner til å overta gården, ligger ofte nettopp gode barndomsminner til grunn for ønsket. Det ville oppleves som vanskelig for dem hvis de ikke fikk tilgang til gården. Mette som ikke skal overta gården, ser på det som svært viktig at hun og hennes barn skal få muligheten til å være på gården, selv om hun er veldig bevisst på at gården skal tilhøre broren. Flere av odelsjentene sier at de aldri kunne ha budd i nærheten av gården hvis den hadde blitt solgt ut av familien. Det ville rett og slett bli for smertefullt å være så nær, og samtidig ikke ha tilgang. Dette er ikke kun et gårdsfenomen. Blant annet skriver etnologen Liv Torhild Welde Flage om hvordan beboerne på Høyevarde forbandt minner med sted. Høyevarde var et bebodd fyr i Karmsundet inntil Norsk Hydro eksproprierte området. Dette opplevdes som svært vanskelig for dem som hadde sin barndom og sine røtter på Høyevarde etter at de måtte flytte ut. Norsk Hydro privatiserte fyret og det ble nesten umulig for de tidligere beboerne å komme tilbake. Stedsnostalgien i forhold til fyret var sterk, og flere hadde budd på fyret i flere generasjoner. Stedet var et synlig bindeledd mellom slekta og fortida og ettersom det ikke var mulighet for å oppsøke stedet lenger, ble lengselen tilbake stor (Flage 2000).

De tidligere beboerne på Høyevarde var opptatt av at de ikke lenger kunne sanse stedet. De kunne ikke lenger gå fritt rundt på fyret eller besøke husene de hadde budd i som barn. Minnene er knyttet til stedet og minnene blir lagret i kroppen gjennom sanseopplevelsene og kan gjenoppleves nettopp gjennom sansene (Seremetakis 1996). På den måten kan hendelser og opplevelser odelsjentene har hatt i barndommen, atter tre fram når de kjenner gresset mot bare føtter, kjenner duften av syrin eller finner igjen steinsamlinga de hadde da de var fem (jamfør Reme 2002). Ønsket om at deres barn i likhet med dem selv skal få oppleve lignende sanseinntrykk er stort, og det oppleves som viktig at deres barn får tilgang til gården og de sanseopplevelser den kan gi. Sanseopplevelsene kan være en av årsakene til at flere av odelsjentene kommer med utsagn som går ut på at en er mer knyttet til en gård, enn til et vanlig hus. De hevder at det ville være vanskeligere følelsesmessig å selge en gård enn et hus

fordi det knytter seg for mye følelser til en gård. Dette på tross av det også knytter seg alle slags minner og sanseopplevelser til vanlige bolighus. De barna som er vokst opp i byggefelthus kan ha sterke og gode minner som knytter seg til det huset de har vokst opp. Selv om odelsjentene godtar at det også finnes sterke følelser knyttet til vanlige hus, mener de at det likevel finnes dypere følelsesmessige bånd til en gård. En kunne kanskje tru at det var gjenstandene eller husene i seg selv som var grunnen til det følelsesmessige båndet. Det er likevel ikke tingene i seg selv, men derimot *minnene* om husene, jordene og gjenstandene som gjør dem viktige. Antropologen Nadia Seremetakis skiller mellom dem som har opplevd en spesiell hendelse med sansene og de som ikke har. De som ikke har opplevd hendelsen med sansene har kun fått det fortalt, men kan likevel oppleve det som svært virkelig (Seremetakis 1996). Odelsjentene har mange personlige minner knyttet til gården, men gården innehar ikke bare deres minner, den har også minnene til fjerne slektinger og tidligere generasjoner som har budd på gården. Et vanlig bolighus innehar minner som strekker seg kanskje 30 år tilbake i tid, mens minnene på en gård, kan strekke seg mange hundre år tilbake. Selv om minnene ikke er selvopplevde sanseopplevelser, oppleves disse likevel som svært nære. Minnene har blitt fortalt fra generasjon til generasjon og oppleves som virkelige. Disse minnene er så nært forbundet med den fysiske gården at hvis gården blir solgt, vil mange av minnene forsvinne.

Et familieklenodium

I dette kapittelet har vi sett at gårdene som ligger spredt rundt om i kommunen i Aust-Agder og kommunen i Vest-Telemark, regnes som viktige symboler på familier og bygda. Gården regnes som et familieklenodium som både familien og bygda er opptatt av skal bevares. Odelsjentene tar på seg et stort ansvar når de velger å overta gården i forhold til å bevare gården og å ha kunnskap om den. Mange av odelsjentene har fått kunnskaper om gården via bygdebøkene. Gårdens tid i familien har betydning for plasseringa den får i et verdihierarki der de eldste gårdene har større symbolsk verdi enn dem som har vært i slekta i kort tid. Det viser seg imidlertid at selv om en gård har vært i familien i kort tid, kan det være like viktig for odelsjenta å overta den. For noen odelsjenter betyr gårdens alder lite i forhold til gårdens estetiske verdi. Det kan se ut som at det at gården er vakker og har en vakker beliggenhet er en viktig faktor i forhold til overtagelse. Gårdens utseende i kombinasjon med hendelser og minner fra gården, fører til at odelsjentene et blitt knyttet til gården. Det ville derfor føles smertefullt for mange om gården ble solgt ut av familien.

Kapittel 8

Odelsjenter- produkt av en moderne tid

”Er du odelsjente?” og oppfølgingsspørsmålet ”skal du overta?” er vel de to spørsmålene jeg har svart på flest ganger mens jeg har jobbet med denne oppgava. Å skrive ei oppgave om odel, har vært spennende fordi det knytter seg så mange historier og skjebner til odelsretten. Alle kjenner noen som har odelsrett og mange har en slektning, nabo kollega eller medstudent som kan fortelle om ei jente de kjenner med odelsrett, en bestefar som har sagt fra seg odel, konflikter knyttet til odelsrett eller til og med rettssaker om gårder. Odelsrett er utvilsomt et følsomt tema som interesserer og engasjerer. Selv om odelslovens historie er lang, er odelsjentenes historie ung. Jentes rett til å overta på lik linje som guttene, er et produkt av den moderne tid. Da eiendomsretten ble likestilt, ble også verdiene, pliktfølelsen og ansvaret ovenfor eiendommen likestilt mellom kjønnene. Dermed har odelsjentene måttet forholde seg til en del uttalte og uuttalte forventninger fra familie, slekt og andre. Dette kan være forventninger som at de skal ta spesiell type utdanning, eller at de skal kalle opp barnet etter dem som har eid gården tidligere.

I denne oppgava har vi blitt kjent med odelsjenter fra en kommune i Aust-Agder og en i Vest-Telemark. Vi har sett at odelsjentene i likhet med andre jenter på sin alder, velger å reise bort for å ta utdanning. Selv om odelsjentene sier at de har valgt utdanning av fri vilje, og hadde muligheten til å få en utfordrende og godt betalt jobb i sentrale strøk, velger mange av dem å overta gården likevel. Studietida og årene borte fra gården var en friperiode, en slags dannelsesreise. Liksom 1800-tallets dannelsesreiser skulle forbrede den unge adelsmannen på livet som voksen, er årene borte fra gården viktig for odelsjentene.

På tross av at odelsjentene vet om de mange valgene og mulighetene som finnes i senmoderniteten, velger forbausende mange av jentene å overta gården som har vært i familiens eie i generasjoner. Odelsjentene overtar gården for å holde den i familien og sikre kontinuiteten på gården. Det viser seg at det er spesielt vanskelig å si fra seg gården for dem som er enebarn eller har søsken som er uinteressert i å overta. Odelsjentene er opptatt av gårdens framtid, og ønsker at deres barn skal overta på tross av at de også ønsker barna frihet til å velge bort gården.

Så hvorfor velger odelsjentene å overta en gård som har gått i slekta i generasjoner?

Odelsjentene selv forsøker å forklare sine handlinger med å si at de er *flinke* jenter. På den ene side vet de om de valgene som finnes, og som er åpne for dem, på den andre side vet de også hva andre ønsker av dem. Odelsjentene er vokst opp i et miljø der det fra de var små har ligget utalte og uuttalte forventninger til de valgene de skal gjøre. De er derfor mestre til å balansere mellom de frie valgene på den ene sida, og pliktene og krava på den andre. Selv om odelsjentene velger det andre håper at det skal velge, vil de aldri si at de følte seg tvunget til å ta det valget. Dette skyldes ifølge Michel Foucault at selvet regjerer seg selv og dermed begrenser sine egne valg (Neumann 2004).

Eksempler på hvordan odelsjentene regjerer seg selv er når de forteller at de har valgt utdanning fritt og uten tanke på gården, samtidig som mange av dem klarer å tilpasse den utdannelsen til en jobb på heimstedet. Dette kommer også til uttrykk når det gjelder oppkalling av barn. Odelsjentene forteller at de ikke er så veldig opptatt av oppkalling, og ønsker gjerne å finne på navn på barnet selv. Likevel ender mange av dem opp med å kalle opp barnet etter en slektning som har hatt gården. Odelsjentene forklarer det med at de ikke følte seg tvunget til å kalle opp barnet, men heller fordi de synes det er et fint navn og at det passer på gården. Begrepet regjeringsmakt må sees som en kritikk av Giddens modernitetsteoretiske perspektiv. I motsetning til Giddens, som mener at individet kun begrenses av hvilke livsstiler som er tilgjengelig for dem, mener Foucault at individets begrensninger kommer innenfra, de er inkorporert i valgene odelsjentene tar. Denne makta oppleves ikke som et overgrep, fordi den oppleves som noe vi har bestemt selv. Dermed blir de forventningene og pliktfølelsen som odelsjentene er utsatt for, vanskelig å forholde seg til fordi den er ikledd frihet og ser tilsynelatende ut som selvbestemte valg.

Litteraturliste

Ahlin, Britt Helen 1999: *Odelsjenter i Overhalla*. Hovedoppgave i geografi. Trondheim, Norges teknisk-vitenskaplige universitet.

Alver, Bente Gullveig og Ørjar Øyen 1997: *Forskningsetikk i forskningshverdagen, vurderinger og praksis*. Oslo, Tano Aschehoug.

Alver, Bente Gullveig og Torunn Selberg 1992: *Det er mer mellom himmel og jord... Folks forståelse av virkeligheten ut fra forestillinger om sykdom og behandling*. Sandvika, Vett og Viten.

Beck, Ulrich 2004: *Globalisering og individualisering – Modernisering og globalisering*, Bind 1. Oslo, Abstrakt forlag AS.

Berggreen, Brit 1982: Det tradisjonelle Bygde-Norge og arbeidsdelingen mellom kvinner og menn under 1800 tallets kulturskifte. *Dugnad* nr. 2-3. S. 87-106.

Bleksaune, Arild og Terje Krokstad 1997: *Likestilling og rekruttering av kvinner i landbruket*. Notat. Trondheim, Senter for Bygdeforskning.

Bolstad, Tove M 1991: *Bondekvinne- liv og lov*. Oslo, Landbruksforlaget

Bolstad, Tove M 1995: *Eiendomsforhold til gårder: om kårkontrakter og tilgiftedes rettigheter*. Oslo, Landbruksforlaget.

Brandth, Berit og Marit S. Haugen 1993: ””Nye” kvinner, gamle forskjeller”. S. 107-131 i Berit Brandth og Berit Verstad (red). *Kvinneliv i landbruket*. Oslo, Landbruksforlaget.

Brandth, Berit 2002a: ”Kvinner er ikke lengre hva de var”. S: 181-200 i Reidar Almås, Marit S. Haugen og Jahn Petter Johnsen (red.): *Bygdeforskning gjennom 20 år*. Trondheim, Tapir akademiske forlag.

Brandth, Berit 2002b: "Bonden som maskulin konstruksjon". S. 201-210 i Reidar Almås, Marit S. Haugen og Jahn Petter Johnsen (red.): *Bygdeforskning gjennom 20 år*. Trondheim, Tapir akademiske forlag.

Bø, Olav 1985: *Høgtider og minnedagar*. Oslo, Det norske samlaget.

Dahle, Dag Yngve 2005: ""Traktorgen" gir få damebønder". *Aftenposten* 23. november.

Daugstad, Gunnlaug 1999: *Til odel og eige? Slektskap, jord og arv på gardsbruk i ei vestnorsk bygd*. Hovedoppgave i sosialantropologi. Bergen, Universitetet i Bergen

Dragsund, Kirsti 1995: *Kvinnegiv for bygdelig: 50 år med Norges bondekvinnelag*. Oslo, Landbruksforlaget.

Eldby, Hanne 1996: *Skal – skal ikke? Om odelsgutters og odelsjenters valg om overtakelse*. Rapport nr. 4. Oslo, Landbrukets Utredningskontor.

Eldby, Hanne 1997: *Rekrutteringen til landbruksnæringen*. Rapport nr. 3. Oslo, Landbrukets Utredningskontor.

Eriksen, Anne 2002: "Bygda vår – fra bygdebøkene verden". S. 195-216 Anne Eriksen, Jan Garnert og Torunn Selberg (red.): *Historien in på livet. Diskussjoner om kulturarv och minnespolitik*. Lund, Nordic Academic Press.

Eriksen, Thomas Hylland 1995: *Kulturelle veikryss, essays om kreolisering*. Oslo, Universitetsforlaget

Eikeland, Lena 1996: *Bygdeboken: Vitenskapelig og folkelig: en etnologisk tilnærming*. Hovedoppgave i etnologi. Bergen, Universitetet i Bergen.

Fjell, Tove I. 1996: Jakten på troverdigheten. Om realistiske og dybderealistiske tilnæringsmåter innenfor kulturvitenskapene. *Nord Nytt* 61. S. 9-22.

Fjell, Tove I. 2005: "Childfree women- Desirable or Deplorable: On having and not having children and other people's views of these more or less random choices." *Ethnologia Scandinavica* vol 35, S. 55-67.

Fjellhaug, Marit 1998: *Hans eller hennes? Valg av slektsnavn ved giftermål*. Hovedoppgave avd. for namnegransking. Oslo, Universitetet i Oslo.

Fjeldavli, Elsa og Hilde Bjørkhaug 2002: "Ensomme bønder- i klemme mellom arbeid og fritid". S. 109-128 i Reidar Almås, Marit S. Haugen og Jahn Petter Johnsen (red.): *Bygdeforskning gjennom 20 år*. Trondheim, Tapir akademiske forlag.

Flage, Liv Torhild Welde 2000: *Kampen om Høyevarde: et privat kulturminne som arena for interessekonflikt*. Hovedoppgave i kulturvitenskap. Bergen, Universitetet i Bergen.

Flock, Hans (red), Birger Stuevold Lassen (red), Henrik Bull (red) 2004: *Norges Lover 1687-2003*. Det juridiske fakultet. Oslo, Universitetet i Oslo.

Flæte, Nina Elisabeth og Bente Lillebø Østby 1994: *Familiens holdninger til odelsjenter*. Hovedfagsoppgave. Ås, Norges Landbrukshøgskole.

Folgerø, Tor 2001: "*Skeive*" barnefamilier?: ein etnologisk studie av homoseksualitet, kjønn og foreldreskap mellom normar og overskridingar. Hovedoppgave i etnologi. Bergen, Universitetet i Bergen.

Fossaskåret, Erik, Fuglestad Otto Laurits, Aase Tor Halftan (red) 1997: *Metodisk feltarbeid, produksjon og tolkning av kvalitative data*. Oslo, Universitetsforlaget.

Fossgård Eldbjørg 1995: *Arbeid, posisjon og holdningar: kvinner på vestnorske gardsbruk 1930-1990*. Doktoravhandling, Institutt for kulturstudier og kunsthistorie, Universitetet i Bergen, Forlaget Folkekultur.

Fossgard, Eldbjørg 1987: ""Me hadde jo alltid innbilt oss at han skulle overta garden". Jenter og odelsrett". *Dugnad*. Vol. 13. nr.3/4, S. 35-47.

Frilund, Hege Merete 1996: *Kvinner, odel og arbeid i landbruket. En kvalitativ studie av endring, odel og arbeid –seks gårdbrukerpar i Trøndelag*. Hovedoppgave i sosiologi. Trondheim, Norges teknisk-naturvitenskaplige universitet.

Frimannslund Holmsen, Rigmor 1970: *Gårdssamfunn og grannesamfunn*. Foreløpig manuskript etter forelesninger ved Universitetet i Oslo 1964-1970

Frykman, Jonas Hem til Europa. 1999: "Platser för identitet och handling". *Rig* nr. 2, S. 81-95.

Gélis, Jaques 1991: *History of Childbirth. Fertility, pregnancy and birth in early modern Europe*. Cambridge, Polity Press.

Giddens, Anthony 1997: *Modernitetens konsekvenser*. Oslo, Pax Forlag A/S.

Giddens, Anthony 2000: *Intimitetens forandring. Seksualitet, kærlighed og erotik i det moderne samfund*. København, Hans Reitzels Forlag.

Giddens, Anthony 2003: *Modernitet og selvidentitet, selvet og samfundet under senmodernitetet*. København, Hans Reitzels forlag.

Gjerdåker, Brynjulv 1995: *Bygdesamfunn i omveltning 1945- 1996*. (vol II av Hundre år for bygd og bonde 1896-1996) Oslo, Landbruksforlaget.

Gjerdåker, Brynjulv 2001: *Til odel og eige –Odels og Åsetesrettane gjennom eit millenium, med vekt på dei siste 250 åra*. Oslo, Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning (NILF).

Grimsrud, Gro Marit og Kjetil Sørli 2004: "Flytting og bosetting, jobb og pendling". S. 79-101. Nina G. Berg, Britt Dale, Hans K. Lysgård og Anders Løfgren. *Mennesker, steder og regionale endringer*. Trondheim, Tapir Akademiske Forlag

Hagström, Charlotte 2001: Annelie och Zoran, Rasmus og Matilda. Förnavnet som kulturell spegling. *Rig*. Nr 2. S. 65-81.

- Halvorsen, Eyvind Fjeld 1975: "Person og slektsnavnstradisjoner i Norge". S. 157-176. Botolv Helleland (red). *Norske Stedsnavn/stadnamn*. Oslo, Grøndahl & Søn Forlang A/S.
- Haugen, Marit S. 2002: Odelsjenter –likstilt i loven, men ikke i praksis. S.155-180 i Reidar Almås, Marit S. Haugen og Jahn Petter Johnsen (red.): *Bygdeforskning gjennom 20 år*. Trondheim, Tapir akademiske forlag.
- Hellesund, Tone 2003: *Kapitler fra singellivets historie*. Oslo, Universitetsforlaget.
- Howell, Signe 2001: "En vanlig familie"; Utenlandsadopsjon i Norge, et stadig voksende fenomen. S. 73-98. Signe Howell og Marit Melhus (red). *Blod tykkere enn vann? Betydninger av slektskap i Norge*. Bergen, Fagbokforlaget.
- Kjerland, Hilde 1996: *Delte gleder er doble gleder-: kontaktannonsen og kjærleiken i eit kulturanalytisk perspektiv*. Hovedoppgave i folkloristikk. Bergen, Universitetet i Bergen.
- Klein, Barbro 1990: Transkripsjon är en analytisk akt. *Rig*. Nr. 2, S. 41-66.
- Kvale, Steinar 2001: *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo, Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Kvendseth Chris Helen 2002: *Ei framtid som bonde, undersøkelse blant første odelsberettigede*. Notat. Oslo, Landbrukets utredningskontor.
- Lund, Marte Kristine Ødegård 2000: *Odelsjentes beslutning om å overta gården eller ikke: en vanskelig blanding av tradisjon og frihet*. Hovedoppgave i sosiologi. Oslo, Universitetet i Oslo.
- Lunde, Grete 1997: *Gamle Skudeneshavn: en etnologisk studie av fortiden som ledd i selvets konstituering*. Hovedoppgave i etnologi. Bergen, Universitetet i Bergen.
- Moi, Toril 2004: "Hva betyr et navn?" *Morgenbladet* 16-22 januar.
- Mosberg, Nils 2004: "Kjemper for jentebønder". *Agderposten* 30. April

NESH- Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsfag og humaniora 1999:
Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, jus og humaniora. Oslo.

Neumann, Iver 2004: "Maktkritikk som antropologiens adelsmerke". *Norsk Antropologisk Tidsskrift*. Nr 3. S. 133-144.

Norbye, Anne-Katrine Brun 2001: *Forpliktelse og følelser, om slekt, familie og tilhørighet i gamle norske familiebedrifter*. Hovedoppgave i sosialantropologi. Oslo, Universitetet i Oslo.

Norsk bonde og småbrukarlags kvinnegruppe 1983: *Den nye odelsloven*. Rapport fra seminar. Oslo.

Norsk Etnologisk Granskning 1998: "Å bli mor" og "Å bli far". Spørreliste 179a og 179b.

NOU 2003:26 *Om Odels- og åsetesretten*. Oslo, Statens forvaltningstjeneste, Informasjonsforvaltning.

Nybø, Liv 2002: *Eit teikn i tida: ei kulturanalytisk av personnamnet som kulturelt tidsuttrykk*. Hovedoppgave i folkloristikk. Bergen, Universitetet i Bergen.

Paulgaard Gry 1997: "Feltarbeid i egen kultur- innenfra, utenfra eller begge deler". S. 70-93, i Fossaskåret, Erik, Otto Laurits Fuglestad, Aase Tor Halftan (red). *Metodisk feltarbeid og tolkning av kvalitative data*. Oslo, Universitetsforlaget.

Pryser, Tore 1999: *Norsk historie 1814-1860. Frå standssamfunn mot klassesamfunn*. Oslo, Det Norske Samlaget.

Richardson, Heidi 2000: *Tilbake til jorda: drømmer og hverdagsliv: en etnologisk studie med utgangspunkt i 1970 tallets alternativbønder*. Doktoravhandling i etnologi. Bergen, Universitetet i Bergen.

Rappe, Tinni Ernsjö og Jennie Sjögren 2003: *Diagnose: dyktig: Håndbok for overambisiøse jenter og alle andre som burde bry seg*. Oslo, Cappelen.

Reme, Eva 2002: "Det lokale og det internasjonale, det urbane og det rurale. Bergen kulturby 2000". *Tidskrift for kulturforskning*. Vol 1, nr. ¾. S. 107-116.

Seremetakis, Nadia C. 1996: *The senses still; Perception and memory as material culture in modernity*. Chicago, The University of Chicago press.

Siverts, Kari 1978: *Vedlikehold og kontinuitet: en diskusjon av rekruttering til gårdsbruk på Osterøy*. Hovedoppgave i sosialantropologi. Bergen, Universitetet i Bergen.

Sletten, Bjørg 2004: *Med odel som arv: valgorientering hos odelsgutter på Vestlandet*. Hovedoppgave i sosiologi. Bergen, Universitetet i Bergen.

Sogner, Sølvi 1990: *Far sjøl i stua og familien hans; Trekk fra norsk familiehistorie før og nå*. Oslo, Universitetsforlaget.

Strupstad, Liv Marit 1991: *Den tause skogeier. En analyse av kvinnelige skogeieres aktivitetsnivå og deltagelse i skogbruket*. Rapport nr. 43. Bø, Telemarksforskning i Bø.

Thagaard, Tove 2005: *Følelser og fornuft. Kjærlighetens sosiologi*. Oslo, Abstrakt forlag.

Thorsen, Liv Emma 1993: *Det fleksible kjønn. Mentalitetsendring i tre generasjoner bondekvinner 1920-1985*. Oslo, Universitetsforlaget.

Thu, Ragnhild 1996: *Vår nye bondekultur – Når det moderne vert tradisjon*. Hovedoppgave i etnologi. Bergen, Universitetet i Bergen.

Tveit, Eva Marie 1994: *Sild, skip og slott av stål: arbeiderhverdag- en kulturanalyse*. Hovedoppgave i folkloristikk. Bergen, Universitetet i Bergen.

Vartdal, Barbro 2002: "Den moderniserte bygdefamilien" S. 243-262 i Reidar Almås, Marit S. Haugen og Jahn Petter Johnsen (red.): *Bygdeforskning gjennom 20 år*. Trondheim, Tapir akademiske forlag.

Vike, Halvard 2001: Anonymitet og offentlighet. *Norsk Antropologisk Tidsskrift*. Nr 12. S. 76-84.

Ølnes, Anna 1989: *Odelsjenter –barrierer og muligheter*. Rapport 1/89, Trondheim, Senter for Bygdeforskning.

Agedal, Olaf 1988: *Rapport fra bedehusland*. Oslo, Samlaget.

Aalstad, Gunvor og Syver og Severin Kjær 1990: *Odelsretten i familiesammenheng*. Bygdefolkets studieforbund. Oslo, Landbruksforlaget.

Internettkilder

<http://www.ssb.no/vis/emner/02/01/fob2001/om.html> Lest: 20.04.2005

<http://www.skogsnorge.no/jis/> Lest: 12.02.2005

http://www.skatteetaten.no/upload/PDFer/handbok_arveavgift/landbruk.pdf Lest: 26.08.05

<http://www.bondelaget.no/jordbruksforhandlingene2004/jordbruketskrav26april.pdf>
Lest. 26.04.2004

<http://www.dagsavisen.no/innenriks2/article835394.ece> Lest: 28.08.2005

<http://www.likestillingsombudet.no/horingsuttalelser/odelslov2003426.html> Lest:31.08.05

http://www.skatteetaten.no/upload/PDFer/handbok_arveavgift/landbruk.pdf Lest: 07.09.05

<http://odin.dep.no/jd/norsk/aktuelt/012101-990397/index-dok000-b-n-a.html%20> Lest:
11.09.05

http://www.jurk.no/brosjyrer/kvinner_og_odel.shtml Lest: 21.01.2005

<http://www.dagbladet.no/tekstarkiv/artikkel.php?id=5001050069125&tag=item&words=hagearbeid> Lest: 05.07.05

<http://www.landkredittbank.no> Lest:20.11.05

<http://museumsnett.no/etnologiskgransking/om-neg.html> Lest 12.10.05.

Intervjuguide

Bakgrunn:

Alder
Sivilstatus

Utdannelse

Forholdet til odelsretten:

Når ble hun bevisst at hun hadde odal?
Hvem fortalte det?
Hvordan har det vært å vokse opp med det? -positivt?
-negativt?

Hvor gammel var hun da hun fikk høre at hun hadde odal?
Hvordan har forholdet vært i forhold til søsken som ikke har odelsrett?

De som skal/har overtatt:

Har hun vært sikker på å overta?
Hvordan har overdragelsen gått/ når skal det skje?
Hva har vært grunner til å overta? -økonomi
-familie
-arv/tradisjon
-jobbmuligheter

Hva har folk rundt informanten betydd? -foreldre
-naboer
-andre

Hva har bygda betydd? -støtte
-tradisjon
-oppmuntring

De som ikke skal overta/usikre:

Hva er grunner til å ikke overta? -Utdannelse
-jobb
-ektefelle/partner
-økonomi
-arv/tradisjon

Når ble valget om å ikke overta tatt?
Hvordan ble det mottatt av familien? -Skuffelse
-forventet
-lettelse

Kommer noen av søsknene til å overta?
Hvordan vil det føles om gården blir solgt?
Hvordan tenker hun om å si fra seg gården i forhold til eventuelle barn?
Hva har bygda betydd i valget?

Om gården:

Hva slags drift er det på gården? -dyr
-skog

-jakt

I hvilke grad har odelsjenta selv deltatt/deltar i arbeidet?

-ute/inne
-jakt
-jobbe i skogen
-papirarbeid
-annet

Om framtida:

Hvordan ser hun på det å ha eiendom framover? -positivt
-negativt

Vil hun at eventuelle barn skal overta? -ja
-nei
-usikker

Blir det bedre eller verre å bo på gården framover?

Om kommunen:

Hva har kommunen betydd?

Hadde odelsjenta fortsatt å bo i kommunen hvis hun ikke hadde odel/hun hadde sagt odelen fra seg?

Hva kan kommunen bidra med?

Carolina M. Moland
Skivebakken 4
5018 Bergen

Astrid Informant
4985 Kommuneland

21.01.05

Intervju og samtykke

Først vil jeg begynne med å takke for et veldig interessant intervju som jeg gjorde med deg 23. august. Nå har jeg transkribert intervjuet og vedlagt i brevet ligger intervjuet i sin helhet. I intervjuet er alle navn anonymisert. Da intervjuet er tatt opp på bånd, er intervjuet i en muntlig form med et muntlig språk. Jeg har forsøkt å skrive det ned direkte fra bånd og det vil da komme fram mange hmm og eh..., dette er imidlertid en oppgave der lesbarheten er viktig og derfor vil eventuelle sitat bli gjengitt på normert bokmål uten alle hmm og eh.....

Jeg vil i dette brevet be om samtykke til å bruke det intervju materialet jeg har tatt opp av deg. Jeg vil be deg om å lese gjennom intervjuet og se om det er noe jeg har misforstått, om noe er feil, om noe ikke kommer klart nok fram eller om det er noe du vil at jeg ikke skal bruke. Hvis du har noen bemerkninger angående intervjuet kan du sende meg en e-post eller føre det på samtykke erklæringen.

Vedlagt i brevet ligger det to samtykkeerklæringer. Den ene beholder du, den andre ber jeg deg om å signere og sende tilbake til meg i den ferdig frankerte og adresserte konvolutten. Som takk for intervjuet planlegger jeg å gi alle mine informanter et eksemplar av oppgaven når den er ferdig.

Hvis du lurer på noe angående oppgaven er mitt telefonnummer: xxxxxxxx og min e-post adresse: ----- Eller du kan også kontakte min veileder Tove Ingebjørg Fjell på telefonnummer: xxxxxxxx.

Med vennlig hilsen

Carolina M. Moland

Samtykkeerklæring ved samtykke ved innsamling og bruk av personopplysninger til forskningsformål

Navn på prosjektmedarbeider/ student: Carolina M. Moland

Tittel på oppgaven: Jenter og odelsrett

Prosjektets formål: Hvilke faktorer spiller inn i eller har påvirkning på ei odelsjentes valg.

Jeg er innforstått med at opplysninger som jeg har gitt i intervju blir oppbevart ved Etno-folkloristisk arkiv, Universitetet i Bergen, etter at prosjektet er ferdig.

Jeg er også innforstått med at opplysninger som er fremkommet i intervjuet kan brukes igjen av samme forsker / student som har samlet inn opplysningene.

Jeg er også innforstått med at det er frivillig å være med på prosjektet, og at jeg kan trekke meg fra prosjektet, dog ikke etter at arbeidet med forskningsoppgaven er avsluttet. I selve forskningsarbeidet skal personopplysninger være anonymiserte, dersom ikke annet er avtalt med intervjupersonen.

Sted:.....

Dato:.....

Navn:.....

Har du spørsmål angående lagring av opplysningene, kan du kontakte Institutt for kulturstudier og kunsthistorie, tlf. 5558 2200.